

**ƏHLİ SÜNNƏ VƏL CƏMAAT
SƏLƏFİ SALİHİN
ƏQİDƏSİ
CƏNNƏT VƏ CƏHƏNNƏM**

**Bu Kitab, Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş Üzrə Dövlət
Komitəsinin 27 Oktyabr 2009-Cu İl Tarixli İcazəsi Əsasında Çap
Edilmişdir №DK-365/Q**

**TOPLAYAN VƏ TƏRTİB EDƏN
K.HÜSEYN
KİTABIN BÜTÜN HAQLARI QORUNUR**

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ ، نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا ، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾^(١)

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾^(٢)

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ، يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾^(٣)

أما بعد : فإن أصدق الحديث كلامُ الله ، وخير الهدي هدي محمدٍ - صلى الله عليه وآله وسلم - وشر الأمور محدثاتها وكلُّ محدثة بدعةٌ ، وكلُّ بدعةٌ ضلالةٌ ، وكلُّ ضلالةٍ في النارِ (*).

(١) سورة آل عمران : الآية ، ١٠٢ . (٢) سورة النساء : الآية ، ١ . (٣) سورة الأحزاب : الآية ، ٧١ .
 (*) هذه الخطبة ؛ تسمى : «خطبة الحاجة» وهي تشرح بين يدي كل حاجة ، والتي كان رسول الله ﷺ يعلمها أصحابه ؛ أن يقولوها بين يدي كلامهم ، في أمور دينهم سواء كان ؛ خطبة نكاح ، أو جمعة ، أو محاضرة ، أو غير ذلك ، وهي في : «سنن ابن ماجه» كتاب النكاح ، باب خطبة النكاح ، وفي : «سنن الترمذي» و«سنن أبي داود» و«سنن النسائي» ورواه أبو يعلى في : «مسنده» والطبراني في : «المعجم الكبير» والبيهقي في : «سننه» والإمام أحمد في : «المسنده» ، وورد ذكر طرف من هذه الخطبة في : «صحيح مسلم» كتاب الجمعة ، باب خطبته ﷺ في الجمعة .

ÖN SÖZ

XUTBƏTUL-HACƏ

Həmd ancaq Allahadır, Ona həmd edir, Ondan yardım və məğfirət diləyirik. Nəflslərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimi hidayətə yönəlmişsə, onu heç kəs azdırma bilməz, kimi də azdırmışsa, heç kəs onu hidayətə yönəldə bilməz. Mən şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ilah yoxdur. O, təkdir, şəriki də yoxdur və şəhadət edirəm ki, Muhəmməd onun qulu və elçisidir.

«Ey iman gətirənlər! Allahdan lazımcınca qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda ölün». (Ali-İmran 102).

«Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən (Adəmdən) xəlq edən, ondan zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun. (Adı ilə) Bir-birinizdən (cürbəcür şeylər) istədiyiniz Allahdan, həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən qorxun. Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə nəzarətçidir». (ən-Nisa 1).

«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin! (Əgər belə etsəniz) Allah əməllərinizi islah edər və günahlarınızı bağışlayar. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət etsə, böyük bir səadətə (Cənnətə) nail olar». (əl-Əhzab 70-71)¹.

Şübhəsiz ki, sözlərin ən doğrusu Allahın kəlamı, yolların ən xeyirlisi Muhəmməd - *sallallahu aleyhi və səlləm* - in yoludur. Əməllərin ən pisi sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl (iş) bir bidətdir, hər bir bidət isə zəlalətdir (sapıqlıqdır), hər bir zəlalət isə oddadır².

¹ *Xutbətul-Hacə* adı ilə məşhur olan bu duanı, cümə və s. xütbələrdə Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - oxumuşdu. Səhabələrinə də bunu əmr etmiş və özü də onları öyətmişdir. Hədəsin ilk hissəsinə bizi: - Əhməd 1/392-393,432, Əbu Davud 2188, Tirmizi 1105, Nəsəi 3/104-105, 6/69 və «Əməlul Yəum vəl Leyl» 488, İbn Məcə 1892, Darimi 2202, Tayalisi «Musnəd» 1557, AbdurRazzaq «Musənnəf» 10449, Bəzzar «Musnəd» - Kəşful Əstar 1/314, Əbu Yəla «Musnəd» 5233-5234,5257, Tahavi «Şərhu Müşkilil Asar» 1-3, Təbərani «Məcmuul Kəbir» 10/10079-10080, Həkim «Mustədrək» 2744, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/214-215, Bəğavi «Şərhu Sunnə» 2268 İbn Məsud - *radıyallahu anhu* - yolu ilə, Müslim «Şərhu Nəvəvi» 6/156-158, Əhməd 1/302,350, Nəsəi 6/89-90, İbn Məcə 1893 və Tahavi «Şərhu Müşkilil Asar» 4 İbn Abbas - *radıyallahu anhu* - yolu ilə, Tahavi «Şərhu Müşkilil Asar» 5, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/215 Nubeyt b. Şərit - *radıyallahu anhu* - yolu ilə, Əbu Yəla «Musnəd» 7221, Nəsəi «Sünnənul Kubra» bax: «Tuhfetul Əşraf» 6/472 № 9148 Əbu Musa əl-Əşəri - *radıyallahu anhu* - yolu ilə.

² *Hədəsin İkinci Hissəsinə* - Müslim «Şərhu Nəvəvi» 6/153-156, Əhməd 3/319,371, Nəsəi 3/188-189, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/214 Cabir b. Abdullah - *radıyallahu anhu* - yolu ilə. Bu ləfz Nəsəinin ləfzidir. Hədəsi Əhməd 3/371 və Müslim: «Sözlərin ən doğrusu» ləfzi yerinə: «Sözlərin ən xeyirlisi» ləfziylə rəvayət edilmişdir. İmam Əhmədin digər rəvayətlərində isə 3/319: «Sözlərin ən gözəli» şəkilindədir. Müslim: «Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl (iş) bidətdir» ləfzi yerinə: «Hər bir bidət bir zəlalətdir (sapıqlıqdır)» ləfziylə rəvayət etmişdir. Hədəsin sonunda olan: «Hər bir zəlalət isə oddadır» ləfzini zikr etməmişdir. Bu beş səhabədən başqa hədəsi: Aişə - *radıyallahu anha* -, Səhl b. Sad - *radıyallahu anhu* - mərfu olaraq. Hədəsi səhihdir. Muhəddis Muhəmməd Nəsrəddin əl-Albani -

«Ey Rəbbim! köksümü açıb genişlət, işimi yüngülləşdir, dilimdəki düyünü aç ki, sözüümü yaxşı anlasınlar». (Ta ha 25–28).

Möhtərəm müsəlman bacı və qardaşlarım! İlk öncə hamınızı Allahın salamı ilə salamlayıram. Allahın kitabına və Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yoluna uyaraq öz risaləmi «**Bismilləh**» ilə başlayıram. Çünkü Allah Rəsulu - *sallallahu aleyhi və səlləm* - də öz məktublarını «**Bismilləh**» ilə başlamış və buyurmuşdu: «Hər mühüm bir işə «**Bismilləh**» ilə başlanılmazsa, o işin sonu kəsikdir»³.

Əhli Sünnə Vəl Cəmaat - Cənnət və Cəhənnəmin insanların əbədiyyən qalmaq üçün girəcəkləri yer olduqlarına inanırlar. Cənnət və Cəhənnəm yaradılmışdır. İndi də vardır. Əbədiyyən yox olmazlar. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – gecə namazına qaxdıqda bu duanı deyərdi: «Həmd yalnız sənədir. Haqq olan sənəsen. Sənin vədin də haqdır. Sənə qovuşmaq da haqdır. Sözü də haqdır. Cənnət də haqdır. Cəhənnəm atəşi də haqdır. Bütün Peyğəmbərlər də haqdır. Muhəmməd də haqdır. Qiyamət də haqdır»⁴. Ubadə b. Samit – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim şəhadət etsə ki, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah yoxdur, Muhəmməd onun qulu və Rəsuludur, İsa – *aleyhissəlam* - onun qulu və Rəsuludur, Məryəmə dediyi söz və Ondan gəlmə bir ruhdur, Cənnət haqq, Cəhənnəm haqdır, Allah o insanı əməlindən asılı olaraq (və ya olmayaraq) Cənnətə salar (Başqa rəvayətdə: Cənnətin hansı qapısından istərsə, onu oradan içəri salar!)»⁵.

Cənnət əbədi nemətlər yurduudur. Allah oranı iman edilməsi fərz olan şeylərə iman edən, Allah və Rəsuluna itaət edən, bunu da Allaha ixlas ilə və Rəsuluna tabe olaraq gerçəkləşdirən təqva sahibi olan möminlər üçün hazırlamışdır. Orada olan nemətləri nə bir göz görmüş, nə bir qulaq eşitmiş, nə də bir insanın xatirindən keçmişdir. **«İman gətirib yaxşı əməllər edənlər isə yaradılmışların ən yaxşılarıdır. Onların öz Rəbbi yanındakı mükafatı (ağacları) altından çaylar axan Ədn Cənnətləridir. Onlar orada əbədi qalacaqlar».** (əl-Bəyyinə 7-8). **«Etdikləri əməllərin mükafatı olaraq (Allah dərğahında) möminlər üçün göz oxşayan nə cür nemətlər gizlənilib saxlandığını heç kəs bilməz».** (əs-Səcdə 17). Ənəs b. Məlik – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qiyamət günü Cənnət əhlinə olub dünyada ən

rahmətullahi aleyhi – hədisin bütün rəvayətlərini bir yerdə toplayaraq «Xutbətül Həcə» isimli bir kitab yazmışdır. İstəyənlər bu kitaba baxa bilərlər. Ayrıca bax: əl-Albani «Muxtəsər Səhih Müslim» 409, «Mişkətül Məsəbih» 3149,5860.

³ Əbu Davud.

⁴ Buxari, Müslim.

⁵ Buxari, Müslim.

çətin və məşəqqətli həyat sürən birisi gətirilir və Cənnətə bir dəfə salınıb çıxardılır». Ona: «Ey Adəm oğlu! Sən dünyada ikən heç çətinlik və sıxıntı gördünmü?» O, da: «Xeyr, ya Rəbbim! Mən heç bir həyat çətinliyi və sıxıntısı görmədim!»⁶.

Cəhənnəm isə Allahı inkar edib, Rəsuluna baş qaldıran kafirlər, münafıqlar, müşriklər, günahkarlar və zalımlar üçün hazırlanmışdır. Günahkarların atəşi əbədi deyildir. Kafirlərin atəşi isə əbədi olaraq sönməz. Orada ağıla gəlməyən cəzalar və əzablar vardır. **De ki: «Haqq Rəbbinizdəndir. Kim istəyir inansın, kim də istəyir inanmasın (kafir olsun). Biz zalımlar üçün elə bir atəş hazırlamışıq ki, onun pərdələri (dumanları) onları bürüyəcəkdir. Onlar imdad istədikdə onlara qətran (yaxud yaradan axan irin-qan) kimi üzlərini büryan edən bir su ilə kömək ediləcəkdir. O, nə pis içki, o Cəhənnəm necə də pis məskəndir».** (əl-Kəhf 29). Əbu Səid əl-Xudri – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəm əhli, cəhənnəmliklərə gəlincə isə onlar orada nə ölürlər, nə də həyat tapırlar. Lakin günahları – *xətaları* – səbəbiylə atəşə düşən bir qrup kimsələr vardır ki, atəş onları təmamilə yandırıb (kül) edər. Yanıb kömür olduqdan sonra onlara şəfaət edilmə izni verilir. Beləcə qrup-qrup çıxarılıb Cənnət çaylarına atılırlar. Sonra: “Ey Cənnət əhli! Bunların üzərinə su tökün” deyilir. Onlar sel yatağında bitən yabamı ot kimi yenidən bitərlər”⁷. Ənəs b. Məlik – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qiyamət günü Cəhənnəm əhlindən olub dünyada ən nemətli və gözəl yaşayan birisi gətirilib Cəhənnəmə bir dəfə salınıb çıxardılır». Ona: «Ey Adəm oğlu! Sən heç dünyada ikən bir xeyir gördünmü?» O, da: «Xeyr, ya Rəbbim! Heç bir xeyir görmədim»⁸. **«Əgər zül etmiş bir şəxs yer üzündə olan hər şeyə sahib olsaydı, onu (Allahın əzabından qurtarmaq üçün) fidyə verərdi. Onlar əzabı gördükləri zaman için-için peşman olarlar».** (Yunus 54). Ənəs b. Məlik – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qiyamət günü Uca və Böyük olan Allah Cəhənnəmliklərdən ən yüngül əzab olunana: «Dünya və dünyadakı hər şey sənə olsaydı bu əzabdan qurtarmaq üçün onu sədəqə verərdinmi?» O, da: «Bəli, sədəqə verərdim» deyəcəkdir. Allah ona: «Mən səni atəşə atmayacaqdım. Dünyada ikən səndən bundan da yüngülünü istəmişdim. Mənə şərik qoşmamağımı. Lakin

⁶ Müslim 2807.

⁷ Müslim “İman” 306, (185).

⁸ Müslim “Munafıqun” 2807.

sən dünyaya gəldikdə (Allaha ibadət etməkdən) imtina etdin və şirkdən də uzaq olmadın»⁹.

Əhli Sünnə - Muhəmməd – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Cənnətə ilk girəcəyinə, həmçinin onun ümmətinin ilk hesaba çəkiləcəyinə və Cənnətliklərin yarısından çoxunun onun ümmətinin təşkil edəcəyinə iman edirlər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günündə Cənnətin qapısına gələcəyəm və qapının açılmasını istəyəcəyəm». Mənə: «Sən kimsən?» deyə soruşacaqlar. Mən də: «Muhəmməd!» deyəcəyəm. O, da: «Mənə sənin adın verildi. Səndən əvvəl heç kəs üçün qapını açmamaqla əmr olundum»¹⁰. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Qiyamət günü cəmaati ən çox olan kimsə mənəm. Cənnət qapısını ilk döyən də mənəm”¹¹. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə yüz dərəcə vardır. Allah oranı yolunda vuruşan mücahidlər üçün hazırlamışdır. Hər iki dərəcə arasında yerlə göy arası qədər məsafə vardır. Allahdan dilədikdə Firdovsu diləyin. O, Cənnətin orta yerində ən üst yerdədir. Onun üzərində Allahın ərşi vardır. Cənnətin çayları oradan qaynayır»¹². Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətdə Allahın yolunda vuruşanlar üçün hazırlanmış **100** dərəcə vardır. Hər iki dərəcə arası göylə yer arası qədərdir”¹³. Bureydə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət əhli **120** səffdir. Bu səfflərdən **80** bu ümmətdən, **40** isə digər ümmətlərdən olacaqdır»¹⁴. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Bizlər (dünyaya) ən sonda gələnlərik, Qiyamət günü isə ən öndə olanlarıq (Başqa rəvayətdə: Biz Cənnətə ilk girənlərik. (Kitab Əhlinə) kitab bizdən öncə verilmiş, bizə isə sonra verilmişdir. Onlar ixtilaf etdilər. Allah bizi onların ixtilaf etdikləri haqqa izni ilə hidayət etdi¹⁵)»¹⁶. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki: “*(Onların) bir çoxu əvvəlkilərdən (keçmiş peyğəmbərlərin ümmətlərindən), Bir çoxu da axırıncılardandır (bu ümmətdəndir)*”. (əl-Vaqiə 39-40). Ayəsi nazil olduqda Rəsulullah -

⁹ Buxari “Rikak” 51, 49, Müslim 2805.

¹⁰ Müslim 197.

¹¹ Müslim 196.

¹² Buxari 13/404, Tirmizi “Cənnət” 2530, 2533, Əhməd 3/339.

¹³ Buxari 6/11, Həkim 1/80, Əhməd 2/335, 5/321.

¹⁴ Tirmizi 2670, Əhməd 1/453, İbn Əbi Şeybə “Musənnəf” 11/471, Təhavi “Muşkil” 1/157.

¹⁵ Müslim 855.

¹⁶ Buxari «Cumə» 1/1.

sallallahu aleyhi və səlləm - buyurdu: “Siz Cənnət əhlinin 4/1-siz. Siz Cənnət əhlinin 3/1-siz. Siz Cənnət əhlinin yarısınısınız...”¹⁷. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Biz (düyaya gəlməkdə) ümmətlərin ən sonuncusuyuq. Eyni zamanda hesabları hər kəsdən öncə çəkilənlərik»¹⁸. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnət – mən girənə qədər digər Peyğəmbərlərə, Ümmətim girənə qədər digər ümmətlərə haramdır”¹⁹.

Bu ümmət yerdən ilk öncə çıxarılacaq, məhşərdə ən yüksək yerə ilk olaraq duran ümmətdir, Ərşin gölgəsinə ilk öncə gələn, aralarında hesabları ilk çəkiləcək olan ümmətdir, sıratı ilk keçən, Cənnətə də ilk girən ümmətdir, Cənnət – Muhəmməd - *sallallahu aleyhi və səlləm* - girənə qədər digər Peyğəmbərlərə, ümməti girənə qədər digər ümmətlərə haramdır. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Mənim yanıma Cəbrail - *əleyhissəlam* - gəlib əlimdən tutdu və ümmətimin girəcəyi qapını göstərdi. Əbu Bəkr: “Ya Rəsulullah! İstədim səninlə bərabər olum”. Peyğəmbər: “Ey Əbu Bəkr! Ümmətimdən Cənnətə ilk olaraq girən kişi sənsən” deyərək buyurdu²⁰.

Cənnət Və Cəhənnəmin Mövcud Olması: Əhli Sünnə Cənnət və Cəhənnəmin yaradılmış olduqlarına və indi də var olduqlarına inanırlar. ***«Rəbbinizin məğfirətinə və genişliyi göylər və yer üzü qədər olan, müttəqilər üçün hazırlanmış Cənnətə tələsin».*** (Ali-İmran 133). ***«(Ey insanlar!) Rəbbiniz tərəfindən bağışlanmağa və göycə, yercə geniş olub, Allaha və onun peyğəmbərinə iman gətirənlərdən ötrü hazırlanmış Cənnətə nail olmaq üçün bir-birinizdən qabağa düşməyə çalışın. Bu Allahın dilədiyi kimsəyə əta etdiyi lütf, mərhəmətidir. Allah çox böyük mərhəmət, kərəm sahibidir».*** (əl-Hədid 21). ***And olsun ki, (Muhəmməd əleyhissəlam Cəbraili öz həqiqi surətində) başqa bir dəfə də (merac vaxtı) görmüşdü; (Yeddinci göydəki) Sidrətül-müntəhanın yanında. (Mələklər, şəhidlər və müttəqilər məskəni olan) Məva cənnəti onun yanındadır”.*** (ən-Nəcm 13-15). Aişə – *radiyallahu anha* – rəvayət edir ki, günəş tutuldu. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «...Mən vəd olduğunuz hər şeyi gördüm. Hətta irəliyə doğru getməyə başladığımı gördüyünüz vaxt Cənnətdən bir salxım almaq istədim (Başqa rəvayətdə: Əgər o, salxımı dərə bilsəydim dünya durduqca ondan yeyərdiniz (heç

¹⁷ İbn Kəsir 1/404, Mücmuaz Zəvaid 10/403, Əhməd 3/383.

¹⁸ İbn Məcə «Zuhd».

¹⁹ Daraqutni “əl-Əfrad”, İbn Kəsir 1/404.

²⁰ Əbu Davud 4652.

qurtarmazdı). Məni geriyə çəkildiyimi gördüyünüz vaxt Cəhənnəmi gördüm. Bu gün kimi ömrümdə qorxulu bir mənzərə görməmişdim...»²¹. Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Mühəmmədin canı əlində olan Allaha and olsun ki, Cənnət o qədər yaxınlaşdı, o qədər yaxınlaşdı ki, əlimi açsaydım meyvələri (yemişləri) əlimə gələrdi. Cəhənnəm də o, dərəcədə yaxınlaşdı ki, ondan sizə də zərər gələr qorxusuyla qorunmağa başladım»²². Ənəs b. Məlik – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – bizimlə namaz qılarkən buyurdu: «Ey insanlar! Mən sizin imamınızam. Məndən öncə rukuya və səcdəyə getməyin, başlarınızı qaldırmayın. Çünki mən sizi önümdən və arxamdan görürəm. Canım əlində olana and olsun ki, mənim gördüyümü görsəydiniz az gülər, çox ağlayardınız». Onlar: “Nə gördün Ya Rəsulullah!” dedilər. Peyğəmbər: “Cənnət və Cəhənnəmi” deyər buyurdu²³.

Həmçinin - Adəm – *əleyhissəlam* – və zövcəsinə qadağan olunmuş ağacdən yeməkləri, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Merac səfərində Cənnət və Cəhənnəmi görməsi onların olduğuna dələlət edir. Cəhənnəm haqqında: «**Kafirlər üçün hazırlanmış oddan həzər edin**». (*Ali-İmran 131*). «**Həqiqətən Cəhənnəm pusqudur. O, azğınların məskənidir**». (*ən-Nəbə 21-22*). Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mənə Cənnət göstərildi və oranın əhalisinin çox hissəsini fəqirlərin olduğunu gördüm. Mənə Cəhənnəm göstərildi və oranın əhalisinin çoxunun qadınlar olduğunu gördüm»²⁴. İbn Ömər – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizdən hər hansı bir kimsə öldükdən sonra səhər-axşam ona qalacağı yer göstərilir. Cənnət əhlindəndirsə Cənnət, Cəhənnəm əhlindəndirsə Cəhənnəm əhli arasındakı yeri göstərilir və ona: Qiyamət günü Allah səni ora göndərincəyə qədər sənə yerin budur» deyilir²⁵. Kəb b. Məlik – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Möminin canı Cənnət ağaclarına qonan bir quşdur. Ta ki, Uca Allah Qiyamət günündə onu təkrar cəsədinə geri göndərincəyə qədər»²⁶. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «İsraya getdiyim gecə İbrahim –

²¹ Buxari 1212, Müsllim 901.

²² Əhməd 2/159, Əbu Davud 1194, Nəsəi 3/138.

²³ Müsllim 426.

²⁴ Buxari, Müsllim.

²⁵ Buxari, Müsllim 5110.

²⁶ Muvatta 1/240, Tirmizi 1641, Nəsəi 4/108, İbn Məcə 1449, Musnəd 3/455,456, 6/386.

alehissalam – ilə görüşdüm. Mənə: «Ey Muhəmməd! Ümmətinə məndən salam söylə və onlara xəbər ver ki, Cənnətin torpağı xoş, suyu gözəl və ora dümdüz bir ərazidir. Orada əkiləcək ağaclar isə: «**Subhənəllai Və Bihəmdihə, Lə İlahə İlləllahu, Vallahu Əkbər**» sözləridir»²⁷. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «**Kim Subhənəllahil Azimi Və Bihəmdihə**» deyərsə onun üçün Cənnətdə bir xurma ağacı əkilər»²⁸.

Əhli Sünnə - Cənnət və Cəhənnəmin əbədiyyən yox olmayacağına da inanırlar. Allah Cənnət və Cəhənnəmi, məxluqatını yaratmadan əvvəl var etmişdir. Hər iksinə girəcək insanları da, cinləri də O, yaratmışdır. Cənnət əhli, Cənnət əhlinin əməllərini edərək ölürlər. Cəhənnəm əhli isə Cəhənnəm əhlinin əməlləri ilə əməl edərək ölürlər. Cənnət əhli Allahın lütfü ilə Cənnətə, Cəhənnəm əhli isə Allahın ədaləti ilə Cəhənnəmə girərlər. «*(İslamı) ilk əvvəl qəbul edib (başqalarını bu işdə) qabaqlayan mühacirlərə və ənsara, həmçinin yaxşı işlər görməkdə onların ardınca gedən kimsələrə gəldikdə, Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. Allah onlar üçün əbədi qalacaqlar, altından çaylar axan Cənnətlər hazırlamışdır. Bu ən böyük qurtuluş və uğurdur.*» (ət-Tövbə 100). «*Xoşbəxt olanlar isə, Rəbbinin dilədiyindən əlavə, tükənməz bir nemət kimi göylər və yer durduqca Cənnətdə əbədi qalacaqlar.*» (Hud 108). «*Onlara Cənnətdə heç bir yorğunluq üz verməz. Onlar oradan çıxan da deyillər.*» (əl-Hicr 48). «*Bu əlbətdə bizim ruzimizdir. O, bitməz-tükənməzdir.*» (Sad 54) və s. ayələrdə Allah həm Cənnətin əbədiliyini, həm də oradakıların həyatının əbədi olduqlarını, həyatlarının əsla bitməyəcəklərini və oradan çıxarılmayacaqlarını bildirir. «*Onlar orada ilk ölümdən başqa bir ölüm dadmayacaqlar.*» (əd-Duxan 56).

Cəhənnəm haqqında: «*Kafirləri və zülmkarları, şübhəsiz ki, Allah bağışlayan və onlara Cəhənnəm yolundan başqa bir yol göstərən deyildir. Onlar orada əbədi qalacaqlar. Bu isə Allah üçün çox asandır!*» (ən-Nisa 169). «*Kim Rəbbinin hüzuruna günahkar kimi gələrsə, onu Cəhənnəm əzabı gözləyir. O, Cəhənnəmdə nə ölər, nə də yaşayar.*» (Ta ha 74). «*Şübhəsiz ki, Allah kafirlərə lənət eləmiş və onlar üçün yanar od hazırlamışdır. Onlar orada əbədi qalacaqlar, nə bir hamı, nə də bir mədədkar tapa biləcəklər.*» (əl-Əhzab 64-65). «*Kafir olanları Cəhənnəm odu gözləyir. (Orada) nə onların ölmünə hökm olunar ki, ölüb canları qurtarsın, nə də əzabları yüngülləşər. Biz hər bir kafiri belə cəzalandırıraq.*» (Fatir 36). «*Onların bu əzabı yüngülləşdirilməyəcəkdir. Onlar orada əllərini hər şeydən üzümüş olacaqlar!*» (əz-

²⁷ Tirmizi 3458.

²⁸ Səhih Tirmizi 3/160, Həkim 1/501, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 5/531.

Zuxruf 75) və s. ayələrdə Cəhənnəmin, cəhənnəm əhli üçün yaradıldığını, onların orada əbədi qalacaqları bildirilir.

Güvəndiyim Allahdır, işlərimi Ona həvalə edirəm və Ona arxalanıram. Həmd və nemət yalnız Onadır. Müvəffəqiyyət bəxş edən və xətalardan qoruyan da Odur. **«Məni yaradan və məni doğru yola yönəldən Odur! Məni yedirdən də, içirdən də Odur! Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O şafa verir. Məni öldürəcək, sonra dirildəcək də Odur və Qiyamət günü xətamı bağışlayacağına ümid etdiyim də Odur! Ey Rəbbim! Mənə hikmət bəxş et və məni salehlərə qovuşdur! Sonra gələnlər arasında mənə yaxşı ad qismət et! Məni Nəim Cənnətlərinin varislərindən et».** (əş-Şuəra 78-85).

Allahın salat və salamı onun Peyğəmbəri Muhəmməd - *sallallahu aleyhi və səlləm* - ə, onun ailə üzvlərinə, səhabələrinə və Qiyamətə qədər onun yolu ilə gedən saleh möminlərin üzərinə olsun.

CƏHƏNNƏMİN VƏSFI

«Ey iman gətirənlər! Özünüzü və əhli-əyalınızı elə bir oddan qoruyun ki, onun yanacağı insanlar və daşlar, xidmətçiləri isə Allahın onlara verdiyi əmrlərə asi olmayan buyurduqlarını yerinə yetirən daş qəbli və çox sərt təbiətli mələklərdir». (ət-Təhrim 6). **«...Onlar Cəhənnəm odunun yanacağıdırlar».** (Ali İmāran 10). **«O, gün biz Cəhənnəmi kafirlərin gözü qarşısına gətirərik».** (əl-Kəhf 100). **«(Ey müşriklər! Qiyamət günü) Siz o, Cəhənnəmi mütləq görəcəksiniz! Bəli siz onu mütləq öz gözünləzlə görəcəksiniz!».** (ət-Təkəsür 6.7). **«Onların üstlərində və altlarında oddan sipər vardır. Allah öz bəndələrini bununla qorxudur. Ey bəndələrim! Məndən qorxun».** (əz-Zumər 16). **«Onları zillət basar...Onların üzü sanki gecənin zülmət parçaları ilə örtülmüşdür. Onlar Cəhənnəmlikdirlər. Özləri də orada əbədi qalacaqlar».** (Yunus 27). **«Əməl dəftəri sol əlinə verilən isə deyəcəkdir: «Kaş əməl dəftərim mənə verilməyəydi! Hesabımın da nə olduğunu bilməyəydim! Kaş o, (ölüm) qəti (əbədi) olaydı! Mal dövlətim mənə heç bir fayda vermədi».** (əl-Haqqa 25-29). **«Onlar deyəcəklər: «Ey Rəbbimiz! Sən bizi iki dəfə öldürüb iki dəfə diriltidin. Biz öz günahlarımızı etiraf etdik. İndi çıxmağa bir yol varmıdır! (Onlara) Bu ona görədir ki, (dünyada) yalnız Allah çağrıldığı zaman inkar edir, Ona şəriq qoşulduqda isə inanırdınız. İndi isə hökm uca, böyük olan Allahındır!».** (əl-Mumin 11.12). **«İnsanları onlara əzab gələcəyi günlə qorxut. O, gün zalimlər: «Ey Rəbbimiz! Bizə bir az möhlət ver. Biz sənəin dəvətini qəbul edər və Peyğəmbərlərə tabe olarıq» – deyirlər. Bəs əvvəlcə sizə heç bir zaval toxunmayacağı barədə and içməmişdiniz».**

(İbrahim 44). «Onlar orada fəryad edib deyəcəklər: «Ey Rəbbimiz! Bizi buradan çıxart ki, saleh əməllər edək. O, əməlləri yox ki, (dünyada) edirdik! (onlara) Məgər sizə orada öyüd-nəsihət qəbul edəcək kimsənin öyüd-nəsihət qəbul edəcəyi qədər ömür vermədikmi? Hələ sizə qorxudan Peyğəmbərlər də gəlmişdir. Dadın (Cəhənnəm əzabını)! Zalimlərin imdadına çatan olmaz!». (Fatir 37). «Onlar deyirlər: «Ey Rəbbimiz! Rəzil taleyimiz bizə qələbə çaldı və biz haqq yoldan azan bir cəmaat olduq! Ey Rəbbimiz bizi oradan (Cəhənnəm odundan) çıxart! Əgər bir də (pis işlərə) qayıtsaq, şübhəsiz ki, zalim olarıq». (əl-Muminun 106-108). «Sizdən elə bir kəs olmaz ki, Cəhənnəmə varid olmasın. Bu Rəbbinin buyurduğu vacib bir hökmdür». (Məryəm 71). Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət və Cəhənnəm aralarında münəfiqə etdilər. Cənnət deyir: «Mənə daxil olanlar zəif və miskinlərdir. Cəhənnəm deyir: «Mənə daxil olanlar qüvvətli və təkəbbürlülərdir». Allah Cəhənnəmə: «Sən mənim əzabımsan. İstədiyimdən sənə ilə intiqam alaram». Cənnətə isə: «Sən Mənim rəhmətimsən. Sənə ilə istədiyim kəsə rəhm edərəm. İkinizə də dolacaq qədər vardır»²⁹. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəm əhlindən iki sinif insan var ki, mən onları dünyada ikən görməmişdim. Bir qövüm inəyin quyuğu kimi qamçılarla insanları döyərlər. İkincisi isə qadınlar açıq-saçıq, yarım çılpaq geyinəcəklər, pozğun şeylərə meyl edəcəklər, başlarını (saçlarını) dəvənin boynundakı hörüklər kimi maili çıxacaqlar. Onlar Cənnətə daxil olmazlar və onun iyisini də duymazlar. Halbuki cənnətin iyi bu və bu qədər məsafədən hiss edilir»³⁰. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Əgər kafir Allahın yanındakı rəhmətini bilsəydi Cənnətdən ümüd kəsməzdi. Əgər mömin Allah yanındakı əzabdan xəbərdar olsaydı Allahın Cəhənnəmindən əmin olmazdı»³¹. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «...Allah Cənnətə sən mənim rəhmətimsən, mən sənənlə qullarımdan istədiyimə rəhmət edirəm». Cəhənnəmə də: «Sən mənim əzabımsan. Mən sənənlə qullarımdan istədiyimə əzab edirəm. Hər birinizə dolusu qədər var. Amma Cəhənnəm dolmaq bilməz. Nəhayət Allah ayağını onun üzərinə qoyar, o da: Bəddi, Bəddi! deyib Cəhənnəm dolar. (Cəhənnəmi doldurmaqla) Allah heç bir

²⁹ Müslim 5081, Səhihul Cəmi 183.

³⁰ «Səhihul Cəmi» 3693.

³¹ Buxari 7/83 «Rikak» 20.

kəsə zülm etməz. Cənnətə gəlincə Allah onun boşluqlarını doldurmaq üçün bir neçə varlıqlar yaradır»³². Adıy b. Hatim – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizdən elə bir kimsə yoxdur ki, onunla Allah arasında heç bir vasitə olmadan Allah onunla danışsın. Sağına baxacaq etdiyi əmələndən başqa bir şey görməyəcəkdir, soluna baxacaq etdiyi əmələndən başqa bir şey görməyəcəkdir. Önünə baxacaq önündə Cəhənnəmdən başqa bir şey görməyəcəkdir. Bir xurmanın yarısı qədər də olsa sədəqə verərək və ya gözəl bir söz söyləyərək özünü Cəhənnəm əzabından qoruyun»³³.

CƏHƏNNƏMDƏN ALLAHA SİĞİNMAQ

“O kəslər ki, ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahu xatırlar, göylərin və yerin yaradılması haqqında düşünər (və deyərlər): “Ey Rəbbimiz! Sən bunları boş yerə yaratmamısan! Sən pak və müqəddəssən! Bizi cəhənnəm odunun əzabından (Özün) qoru! Ey Rəbbimiz! Sən cəhənnəm oduna atdığı şəxsi, əlbəttə, rüsvay edərsən və zalımlara kömək edən olmaz! Ey Rəbbimiz! Həqiqətən, biz: “Rəbbinizə inanın!” – deyər imana tərəf çağıran bir kimsənin çağırışını eşidib Sənə iman gətirdik. Ey Rəbbimiz! İndi günahlarımızı bizə bağışla, təqsirlərimizdən keç (böyük günahlarımızı bağışla, kiçik günahlarımızın üstünü ört) və canımızı yaxşı əməl sahibləri ilə bir yerdə al! Ey Rəbbimiz! Öz Peyğəmbərlərin vasitəsilə bizə vəd etdiklərini ver və Qiyamət günündə bizi rüsvay etmə! Əlbəttə, Sən Öz vədinə xilaf çıxmazsan!” Rəbbi də onların dualarını qəbul edərək cavab verdi: “İstər kişi, istərsə də qadın olsun, Mən heç birinin əməlini puça çıxarmaram. Siz (hamınız) bir-birinizdənsiniz (dində kişi, qadın eynidir). Hicrət edənlərin (Məkkədən Mədinəyə öz dinini qorumaq məqsədilə köçənlərin), öz yurdlarından çıxarılanların, Mənim yolumda əziyyətə düçar olanların, vuruşanların və öldürülənlərin günahlarının üstünü Allahdan bir mükafat olaraq, əlbəttə, örtəcək və onları (ağacları) altından çaylar axan cənnətlərə daxil edəcəyəm. Ən yaxşı mükafat Allah yanındadır!”. (Ali İmran 191-195). Ənas b. Məlik – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim Allahdan üç dəfə Cənnəti istəyirsə, Cənnət deyər: «Allahım onu Cənnətə daxil et». Kim Allahdan üç dəfə Cəhənnəmdən qorunmasını istəyirsə, Cəhənnəm deyər: «Allahım onu Cəhənnəmdən qoru!»³⁴. Əbu

³² Buxari, Müslim 5084.

³³ Buxari, Müslim.

³⁴ Tirmizi “Cənnət” 27, 2575, İbn Məcə “Zuhd” 39, 4340, Əbu Nuaym “Sifat əl-Cənnə” 1/95, Nəsəi 8/279. əl-Albani «Səhihul Cəmi» 6151.

Hureyrə - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Hər hansı bir qul Allahdan 7 dəfə Cənnəti istəyərsə Cənnət: Ya Rəbbim! Filan qulun məni istiyir. Onu mənə yerləşdir”³⁵. Əbu Sinan İsa b. Sinan, o da Ata əl-Xorasandan rəvayət edir ki: “Kim ki, Allahdan 7 dəfə onu Cəhənnəmdən azad etməsini istəyərsə Cəhənnəm: “Mənim səndən alacağım yoxdur” deyər. əl-Həsən b. Sufyandan, Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Allahdan Cənnəti çox istəyin, Cəhənnəmdən Allaha sığının. Çünki o ikisi şəfaətçidir və şəfaətləri qəbul ediləcəkdir. Şübhəsiz qul Allahdan çox-çox Cənnəti istədikdə Cənnət: Ya Rəbbim! Bu qulun məni səndən istəyir. Onu mənə yerləşdir. Cəhənnəm də: “Ya Rəbbim! Bu qulun məndən sənə sığınır. Onu qoru”³⁶.

DÜNYA ATƏŞİ CƏHƏNNƏM ATƏŞİNDƏN QORXUR

Aməş, Mucahid – *rahmətullahi aleyhi* - dən rəvayət edir ki: “Bu (dünya) atəşiniz Cəhənnəm atəşindən Allaha sığınır”. Başqa rəvayətdə: “Nəfsim əlində olan Allaha and olsun ki, o belə (dünya atəşi) Cəhənnəm atəşinə dönməmək və qurtulmaq üçün Allaha dua edir” dedi.

CƏHƏNNƏMİN BÖYÜKLÜYÜ

İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «O, gün Cəhənnəm gətrilir. Cəhənnəmin yetmiş min yuları olacaqdır və hər bir yularından yetmiş min mələk tutacaqdır. Mələklər (bu yulardan) tutub Cəhənnəmi çəkib gətirəcəklər»³⁷. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qiyamət günü Günəş və Ay bir-birinin içinə salınıb Cəhənnəmə atılacaqlar»³⁸.

CƏHƏNNƏMİN DƏRİNLİYİ

Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanında oturmuşduq. Bir gurultu səsi eşitdik. Rəsulullah: «Bilirsinizmi bu nə idi?». Biz: «Allah və Rəsulu daha gözəl bilir» dedik. Peyğəmbər: «Bu Cəhənnəmə yetmiş il bundan əvvəl atılmış daşdır ki, indi onun dibinə çatıb (Başqa rəvayətdə: Cəhənnəmin kənarından aşağıya doğru yuvarlanan bir daş 70 il sonra Cəhənnəmin

³⁵ Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnə” 1/97, İbn Kəsir “ən-Nihayə” 2/500.

³⁶ Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnə” 70, İbn Kəsir “ən-Nihayə” 2/501.

³⁷ Müslim 2184, 2842.

³⁸ Buxari.

dibinə çatmaz³⁹)»⁴⁰. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Həqiqətən insan fərqi nə varmadan elə bir kəlimə işlədər ki, bununla **70** il Cəhənnəmə düşər (yuvarlanar)»⁴¹.

CƏHƏNNƏMİN VADİLƏRİ

“Onlardan sonra namazı tərək edib şəhvətə uyan bir nəsil gəldi. Onlar (Cəhənnəmdəki) Fəyy dərsinə düşəcəklər. (Yaxud, onlar da öz əməllərinin cəzasını alacaqlar)”. (Məryəm 59). Əbu Umamə – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “**Ğəyy** və **Asam** Cəhənnəmin ən alt qatında iki çaydır. Oradan Cəhənnəm əhlinin irini axar”. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “**Ğəyy** - Cəhənnəmdə bir vadidir”. **Ğəyy** – Cəhənnəmdə bir vadi olub dadı pis və dibi dərinidir”⁴². **Ğəyy** – Cəhənnəmdə isti sudan bir çaydır. Şəhvətlərinə tabe olanların atılacağı yerdir”. Qatadə – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “**Asam** – Cəhənnəmdə bir vadidir”. Şəfi b. Matia deyir ki: “Cəhənnəmdə bir qəsər vardır. Ona **Həviyə** - deyilir. Kafir ona atılır dibinə çatmadan **40** il keçir”. “...**Qəzəbimə düşər olan isə mütləq uçuruma düşüb bədbəxt (Cəhənnəmlik) olar**”. (Ta ha 81). “...**Biz onların arasında (hamısının birlikdə məhv olacağı) bir cəhənnəm dərsi bərqərar edərək!**”. (əl-Kəhf 52). Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Cəhənnəmdə dərin bir vadidir”. Amr b. Əbəsə – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “**Falk** – Cəhənnəmdə bir quyudur. İnsan oğlu Cəhənnəmdən əzab gördüyü kimi, Cəhənnəm də ondan əziyyət görür”⁴³. Zeyd b. Əli – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “**Falk** – Cəhənnəmdə üstü örtük olan dərin bir quyudur. Üstü açıldığı zaman Cəhənnəm oradan çıxan istilikdən fəryad edər”⁴⁴. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Cəhənnəmdə üstü örtülmüş bir quyudur”. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Cəhənnəmdə bir həpsxanadır”. «**O, günü yalanlamış olanlara Veyl vardır**». (əl-Mursəlat 15). Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «**Veyl** - Cəhənnəmdə bir vadidir (Başqa rəvayətdə: İki dağ arasında bir vadidir). Kafir orada **40** il batır. Lakin dibinə çatmaz»⁴⁵. Osman – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “**Veyl** – Cəhənnəmdə atəşdən bir dağdır”⁴⁶. Əbu İyad – *rahmətullahi*

³⁹ Müslim «Zuhd» 3/14.

⁴⁰ “Səhihul Cəmi” 6870.

⁴¹ Əhməd.

⁴² İbn Əbi Dünyə.

⁴³ İbn Əbi Dünyə.

⁴⁴ İbn Əbi Hətim.

⁴⁵ Tirmizi 3164.

⁴⁶ İbn Hibban, Həkim, Təbəri.

aleyhi - deyir ki: “**Veyl** – Cəhənnəmdə irindən bir vadidir”. Ata b. Yəsar – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “**Veyl** – Cəhənnəmdə elə bir vadidir ki, dağlar içinə atılsa istiliyindən əriyərlər”. “**Mən onu sərt bir yoxuşa sürükləyəcəyəm**”. (*əl-Muddəssir* 17). **Səud** – atəşdən bir dağın adıdır. Kafir **70** il ona çıxar, çıxdıqdan sonra təkrar **70** il də Cəhənnəmə geri enər. Beləcə Cəhənnəmdə əbədiyyən əzab çəkər”. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «**Hüzun** - quyusundan Allaha sığınır». Səhabələr: «Ey Allahın Rəsulu! **Hüzun** - quyusu nədir?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Cəhənnəmdə bir vadidir. Cəhənnəm o, vadidən hər gün **100** dəfə Allaha sığınır» deyə buyurdu. Səhabələr: «Ey Allahın Rəsulu! Ora kimlər girəcəkdir?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Əməllərində riya edən kimsələr (Başqa rəvayətdə: Riyakar Hafizlər üçün)» deyə buyurdu⁴⁷. Bəkr b. Huneys – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Cəhənnəmdə bir vadi vardır. Cəhənnəm o, vadidən hər gün **7** dəfə Allaha sığınır. O, vadidə bir quyu vardır. Vadi və Cəhənnəm ondan gündə **7** dəfə Allaha sığınır. O, quyuda elə bir ilan vardır ki, Vadi, Quyu və Cəhənnəm ondan gündə **7** dəfə Allaha sığınır. Hafizlərin fasiq olanları ora düşər. Onlar: “Rəbbimiz bütə ibadət edənlərdən öncə bizdən başladı”. Onlara: “Bilənlər bilməyənlər kimi deyildir” deyilər. Amr b. Şuey atasından, o da babasından rəvayət edir ki, Rəsulullah – *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Təkəbbürlülər (zalımlar) Qiyamət günü adam şəkilində kiçik qarışıqlar boyda məşhərə toplanacaqlar. Onları hər tərəfdən zillət bürüyəcəkdir. Onlar Cəhənnəmdəki **Buləs** - adlı zindana aparılacaqlar. Onları alovların atəşi bürüyəcək və onlara Cəhənnəm əhlinin bədənindən axan irindən içirdiləcəkdir»⁴⁸. Ata b. Yəsar – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Cəhənnəmdə **70** min vadi vardır. Hər vadidə **70** min bölüm vardır. Hər bir bölümə **70** min hücrə vardır. Hər hücrədə Cəhənnəm əhlinin üzünü yeyən bir ilan (Başqa rəvayətdə: Dəvə boynu kimi qalın ilanlar və Həbəşistan qatırı kimi əqrəblər) vardır (Başqa rəvayətdə: Kafir və Münafıqlar bunların hamısına girmədən işləri bitməz)”⁴⁹. Həsən b. Yəhyə əl-Huşəni – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Cəhənnəmdə hər evin, hər mağaranın, hər halqanın, hər ipin, hər zəncirin üzərində sahibinin ismi vardır”. Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Bu rəvayəti Süleymana danışdıqda ağladı və: “Vay olsun sənə! Bunların hamısı bir insana aid olsa

⁴⁷ Tirmizi 2384, İbn Məcə «Muqəddimə» 23, İmam Əhməd “Zuhd”.

⁴⁸ Buxari «Ədəbul Mufrad» 557.

⁴⁹ İbn Əbi Dünə.

necə olur?” dedi. Halqa boynuna, iplər ayağına, zəncirlər boynuna taxılrsa sonra atəşə, sonra da mağaraya atılar...”. *Bunlardan Allaha Sığınırıq!*

CƏHƏNNƏM HARADADIR

Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Dəniz Cəhənnəmin özüdür»⁵⁰. Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «...Doğrusu dənizin altında atəş, atəşin altında da dəniz vardır»⁵¹. İbn Abbas, Abdullah b. Səlam, Qatadə – *radiyallahu anhum* – deyirlər ki: “Cənnət - yeddi qat göydədir, Cəhənnəm isə - yeddi qat dənizin altında (Başqa rəvayətdə: Yer in yeddinci qatında)”⁵². Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Kafirlərin ruhları yerin dibində yedinci təbəqədədirlər”. İmam Əhməd, Yala b. Umeyyə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Dəniz Cəhənnəmdir”. Yala bu mövzu haqqında soruşulanda: “**...Biz zalımlar üçün elə bir atəş hazırlamışıq ki, onun pərdələri (dumanları) onları bürüyəcəkdir...**”. (*əl-Kəhf* 29). İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki: “**Dənizlər od tutub yanacağı (və ya dolub daşacağı) zaman**”. (*ət-Təkvir* 6) ayəsi barədə: Günəş, Ay və Ulduzlar dənizə salınar. Sonra bir külək əsər, onları alov olana qədər üflər”⁵³. İbn Cərir, Səid b. Museyyibdən, o da Əli – *radiyallahu anhu* – dan rəvayət edir ki: Yəhudilərdən bir nəfərdən: “Cəhənnəm haradadır” deyə soruşuldu. O: “Dənizdir (Başqa rəvayətdə: Dənizin altında)” deyə cavab verdi. Əli: “O, doğru dedi” sonra: “**Dənizlər od tutub yanacağı (və ya dolub daşacağı) zaman**”. (*ət-Təkvir* 6). “**Və dolub daşan (alovlanan) dənizə ki**”. (*ət-Tur* 6) ayəsini oxudu. Səid b. Əbi əl-Həsən əl-Basri – *rahmətullahi aleyhi* - nin qardaşı deyir ki: “Dəniz Cəhənnəmin təbəqələrindən bir təbəqədir”.

Bəzi alimlər Cəhənnəmin də göydə olduğunu qeyd edirlər: Mucahid: “**Göydə də ruzinin (yağış, qar) və vəd olunduğunuz şey (mükafat, cəza) vardır!** (Sizə vəd olunan mükafat, yaxud cəza Allah dərgahındakı lövhiməhfuzda yazılmışdır)”. (*əz-Zariyyat* 22) ayəsinin təfsirində: “Burada qəsd edilən Cənnət və Cəhənnəmdir” dedi. İmam Əhməd, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “İsra gecəsi Cənnət və Cəhənnəmi səmada gördüm bu ayəni oxudu: “**Göydə də ruzinin (yağış, qar) və vəd olunduğunuz şey (mükafat, cəza) vardır!** (Sizə vəd olunan mükafat, yaxud

⁵⁰ Əhməd 4/223.

⁵¹ Əbu Davud «Cihad» 3/9.

⁵² Əbu Nuaym, İbni Xyzeymə, İbn Əbi Duniyə.

⁵³ İbn Əbi Duniyə, İbn Əbi Hətim.

cəza Allah dərgahındakı lövhi-məhfuzda yazılmışdır)". (əz-Zariyyat 22)⁵⁴.
Doğrusunu Allah Bilir!

CƏHƏNNƏM ALOVU

"Biz kafirlər üçün zəncirlər, qandallar və alovlu bir atəş azırlamışıq" (İnsan 4). **"Onlar üçün Cəhənnəmdən (Cəhənnəm odundan) döşək və üstlərinə örtmək üçün (atəşdən) yorğan vardır. Biz zalımları belə cəzalandırırıq!"**. (əl-Əraf 41). **"(O gün) bir çox üzlər zəlil görkəm alacaq; (Onlar Cəhənnəmin pillələrinə çıxıb-düşməklə boş yerə) zəhmət çəkib yorulacaq; Yanar oda girəcəkdir; Və onlara qaynar bulaqdan (su) içirdiləcəkdir"** (Ğəşiyə 2-5). Əbu Hureyrə – radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: "Cəhənnəmin qaynar içəcəyi insanların başlarına tökülsə oradan girər, qarınlarına çatar və bağırsaqlarını parça-parça edər. Axırda bu qaynar su arxa dəlikdən çıxar. Bu əridicidir. Sonra vəziyyət yenə də eyni ilə təkrarlanır"⁵⁵. **"Onlar onunla (Cəhənnəm odu ilə) qaynar su arasında dolanıb duracaqlar"**. (ər-Rəhman 44). **"Şübhəsiz ki, günahkarlar (dünyada) haqq yoldan azmışlar və (axirətdə də) Cəhənnəm odu içərisində olacaqlar. O gün onlar üzüstə Cəhənnəmə sürüklənəcək (və onlara): "Duyun Cəhənnəmin (ələmini) təmasını!" (deyiləcəkdir)"**. (əl-Qəmər 47-48). **"Xeyr (bu mümkün deyildir). Həqiqətən, o (Cəhənnəm) alovlu atəşdir. (Elə bir atəş ki) başın dərisini sıyırtıb çıxardır (dərinə sümükdən ayırır). Çağırır (o Cəhənnəm itaətdən) çıxanı, (imandan) üz döndərəni Və (məldövlət) yığıb saxlayanı!"**. (əl-Məaric 15-18). **"O, Allahın yanar odudur. Elə bir od ki, ürəkləri yandırır-yaxar. O, belələrinin (qeybətçilərin və tənə vuranların) üzünə qapanıb kilidlənəcəkdir"**. (Humzə 6-8).

CƏHƏNNƏMİN HƏRARƏTİ VƏ ZÜLMƏTİ

Əbu Hureyrə – radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Adəm övladlarının yandırdığı od Cəhənnəm odunun yetmiş də bir hissəsidir (Başqa rəvayətdə: **69** dəfə şiddətlidir⁵⁶)»⁵⁷. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəm odunu ağ olana kimi min il qalayıblar, sonra yenə də min il qırmızı olana qədər qalayıblar, sonra yenə də qar-qara olana kimi min il də qalayıblar. O, zülmət gecə qaranlığı olana kimi min il də yandı»⁵⁸. Ubey b. Kəb – radiyallahu anhu – deyir ki: **"Yaxud onların əməlləri**

⁵⁴ İmam Əhməd, Hilal "Kitabu Sunnə".

⁵⁵ Tirmizi 2585.

⁵⁶ Muvatta «Cəhənnəm» 1.

⁵⁷ Buxari, Müslim 5077.

⁵⁸ Tirmizi, İbn Məcə.

əngin dənizdəki qaranlığa bənzəyir". (ən-Nur 40). O, beş növ qaranlıqdır. Kəlamı qaranlıqdır, əməli qaranlıqdır, girişi qaranlıqdır, çıxışı qaranlıqdır, düşəcəkləri yer də atəşin qaranlığıdır". Dəhhaq – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: "Cəhənnəm qaradır, suyu qaradır, ağacları və əhli də qaradır. **"O gün neçə-neçə üzlər ağaracaq, neçə-neçə üzlər də qaralacaqdır"**". (Ali İmran 106). **"Pis işlər görünlərə isə pisliyin cəzası onun misli qədər verilər. Onları zillət bürüyər. Onları Allahdan qoruya bilən bir kimsə də yoxdur. Onların üzləri sanki zülmət gecənin parçalarına bürünmüşdür. Onlar Od sakinləridir və orada əbədi qalacaqlar"**". (Yunus 27).

CƏHƏNNƏMİN SOYUQLUĞU VƏ HƏRARƏTİ

Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cəhənnəm Uca Allaha şikayət edərək dedi: «Rəbbim mənim bir hissəm digər hissəmi yeyir». Buna görə də ona iki dəfə nəfəs almaq üçün izn verildi. Biri qış mövsümündə, biri də yaz mövsümündə. Hiss etdiyiniz ən soyuq hava və ən isti hava buna görədir»⁵⁹. Ömər – *radiyallahu anhu* – deyir ki: "Əgər Cəhənnəmdən dananın burun dəliyi qədər dəlik açılısaydı şərqdə olan bir kimsəylə qərbdə olan bir kimsənin beyni istidən qaynayardı". İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: "Cəhənnəm əhli istidən ötrü Rəblərindən yardım istəyirlər. Köməklərinə soyuqdan sümükləri qıran elə bir külək gəlir ki, onlar bu dəfə isti üçün yardım istəyirlər". AbdülMəlik b. Umeyr – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: "Cəhənnəmliklər Cəhənnəm gözətçilərinə onları Cəhənnəmin kənarına çıxarmalarını istərlər. Gözətçidə onları çıxarır. Lakin onları soyuq və şaxta öldürür. Onlar təkrar geri dönərlər". İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – deyir ki: "Şaxta - əzabdır". İkrimə – *radiyallahu anhu* – deyir ki: "O, şiddətli soyuqdur". Kəb – *radiyallahu anhu* – deyir ki: "Cəhənnəmdə bir soyuq vardır. İnsan ətini bədəninə soyar ta ki, Cəhənnəmliklər Cəhənnəmi köməyə çağırırlar". Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İsti vaxtı namazı sərin vaxta qədər buraxın. Çünki havanın bərk isti olması Cəhənnəmin nəfəs almasından ötrüdür»⁶⁰. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qızdırma Cəhənnəmin genişlənməsindəndir. Onu su ilə sərinləşdirin»⁶¹. Amr b. Abəsə əs-Suləmi – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: "...Günəş təpə nöqtəsinə (Zenitdə) gəldiyi vaxt namaz qılma. Çünki Cəhənnəm qarılarının açıldığı və Cəhənnəmin hərəratının ən şiddətli olduğu bir saatdır..."⁶².

⁵⁹ Buxari, Müslim.

⁶⁰ Buxari, Müslim.

⁶¹ Buxari "Tibb" 28, Müslim «Səlam» 83, 2212, Tirmizi "Tibb" 25, 2074.

⁶² Müslim.

CƏHƏNNƏMİN DİVARLARI

“De: "Haqq Rəbbiniz tərəfindəndir. Kim istəyir inansın, kim də istəyir inanmasın". Biz zalımlar üçün elə bir od hazırlamışıq ki, onun divarları onları əhatə edəcəkdir. Onlar kömək dilədikdə əridilmiş metal kimi üzlərini qovuran bir su ilə kömək ediləcəkdir. Nə pis içkidir! Nə pis məskəndir!”. (əl-Kəhf 29). İbn Abbas – radiyallahu anhu – deyir ki: “Atəşdən divar mənasındadır”. Əbu Səid əl-Xudri – radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Atəşdən dörd divardır. Hər divarın qalınlığı **40** illik məsafəir»⁶³.

CƏHƏNNƏMİN UĞULTUSU VƏ QƏZƏBİ

“Yaxşı əməllərin mükaafatı olaraq öncədən özlərinə ən gözəl nemət (Cənnət, əbədi səadət) yazılmış kəslər – məhz onlar ondan (Cəhənnəmdən) uzaqlaşdırılmış olacaqlar. Onlar (Cəhənnəmin) uğultusunu eşitməyəcəklər. Onlar (Cənnətdə) ürəklərinin istədiyi (nemətlər) içində əbədi qalacaqlar”. (əl-Ənbiya 101-102). *“O (atəş) onları uzaqdan görüncə (kafirlər) onun qəzəblə qaynamasını və uğultusunu eşidərlər”.* (Furqan 12). *“Rəbbini inkar edənləri cəhənnəm əzabı gözləyir. Ora necə də pis məskəndir! Onlar (özləri kimi kafirlərlə) qaynayan Cəhənnəmə atıldıqları zaman onun dəhşətli uğultusunu eşidəcəklər! O, (kafirlərə olan) qeyzindən az qala parça-parça olsun. Hər hansı bir tayfa ora (Cəhənnəmə) atıldıqca onun gözətçiləri onlardan (məzəmmətlə): “Məgər sizə (Allahın əzabı ilə) qorxudan bir peyğəmbər gəlməmişdimi?” – deyə soruşacaqlar”.* (əl-Mulk 6-8). *Şəhiq* – Cəhənnəmdən çıxan səs, eşşək səsi kimi. *Şəhiq* – sinədən gələn səs. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim mənim söyləmədiyim bir şeyi mənə isnad edərsə özünə Cəhənnəmin iki gözü arasında bir yer hazırlasın”. Səhabələr: “Ya Rəsulullah! Cəhənnəmin iki gözümü var?”. O: “Bəli” dedi və bu ayəni oxudu: *“O (atəş) onları uzaqdan görüncə (kafirlər) onun qəzəblə qaynamasını və uğultusunu eşidərlər”.* (Furqan 12). *Uzaqdan* – kəliməsini **100** il məsafəsində olduğunu söyləmişlər. Muğis b. Səmi – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Cəhənnəm hər gün iki dəfə uzun uzadı nəfəs alıb verir. Bunu da imtahana məruz qalan insan və cinlərdən başqa hər bir şey eşidir (Başqa rəvayətdə: Qiyamət günü bunu eşidən Mələklər və Peyğəmbərlər qorxudan səcdəyə qapanırlar və: Ya Rəbbim! Nəfsim, nəfsim. Bu gün nəfsimdən başqa heş kimsəyə zəmin deyiləm” deyərlər)”. *“O gün*

⁶³ Tirmizi.

(*Qiyamət günü*) *hər kəs öz canının hayında olar, hər kəsə əməlinin əvəzi (cəzası) verilər və onlara heç bir haqsızlıq edilməz!*". (ən-Nəhl 111).

CƏHƏNNƏMİN DƏRƏCƏLƏRİ VƏ ÇÜXURLARI

"(Ya Rəsulum!) *Əlbəttə, münafıqların yeri Cəhənnəmin ən aşağı təbəqəsindədir. Sən heç vaxt onlara yardım edən tapmazsan!*". (ən-Nisa 145). "*Hər kəs üçün etdiyi əməllərə görə dərəcələr (müxtəlif mükafatlar və cəzalar) vardır. Rəbbin onların nə etdiklərindən qafil deyildir!*". (əl-Ənam 132). "*Allahın rızasını qazanmaq ardınca gedən şəxs, Allahın qəzəbinə düçar olmuş şəxs kimi ola bilərmi? Onun (qəzəbə düçar olanın) yeri Cəhənnəmdir. O yer necə də pisdir! Onların Allah yanında (bir-birindən fərqli) dərəcələri vardır. Allah onların etdiyi işləri görəndir*". (Ali İmran 162-163). AbdurRahman b. Zeyd b. Əsləm – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: "Cənnətin dərəcələri yuxarıya doğru çıxar, Cəhənnəmin dərəcələri isə aşağıya doğru enər". İbn Əbi Dünyə, İkrimə – *radiyallahu anhu* – dan rəvayət edir ki: "(*Cəhənnəmin*) *yeddi qapısı (təbəqəsi) var. Hər qapıdan müəyyən bir dəstə girir*". (əl-Hicr 44) ayəsində: "Cəhənnəmin yeddi təbəqəsi vardır" deyər. Əbu Hureyrə: "(*Ya Rəsulum!*) *Əlbəttə, münafıqların yeri Cəhənnəmin ən aşağı təbəqəsindədir. Sən heç vaxt onlara yardım edən tapmazsan!*". (ən-Nisa 145) ayəsinin təfsirində deyir ki: "*Dərkul Əsfəl*" üzəri qapılarla bağlı olub üstən və altdan atəş yağan yerdir. Ayədə olduğu kimi: "*Onların üstlərində və altlarında oddan sipər (kölgəlik) vardır. Allah Öz bəndələrini bununla (bu əzabla) qorxudur. Ey bəndələrim! Məndən qorxun!*". (əz-Zumər 16). İbni Mubərək, Yəhyə b. Əyyubdan, o da Ubeydullah b. Zuhridən, o da Əbu Yəsər – *rahmətullahi aleyhi* – dan rəvayət edir ki: "Cəhənnəmin hər qatında yetmiş yer vardır. Hər bir yerdə fərqli bir əzab vardır ki, o əzabı digər yerdə görə bilməzsən". İbn Ömər – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəmin yeddi qapısı vardır (Başqa rəvayətdə: Süvari iki qapı arasını 70 ilə qət edər). Onlardan biri mənim ümmətimə qılınc qaldıranlar üçündür»⁶⁴. İbn Cüreyc "*(Cəhənnəmin) yeddi qapısı var*" ayəsinin təfsirində deyir: **1. Cəhənnəm. 2. Laza** (od). **3. Hutəmə** (odlanmış), **4. Səhr** (Cəhənnəm), **5. Səqər** (alov). **6. Cahim. 7. Həviyə** (uçurum) Əbu Cəhl bu qatdadır»⁶⁵. Ubey b. Kəbb – *radiyallahu anhu* – deyir ki: «Cəhənnəmin yeddi qapısı vardır. Bunlardan biri *Hərurilər* üçündür»⁶⁶. İbn Ömər – *radiyallahu anhu* – deyir ki:

⁶⁴ Tirmizi, İmam Əhməd.

⁶⁵ İbn Əbi Dünyə.

⁶⁶ Əhməd 2/94.

“Cəhənnəmin yeddi qapısından hər biri bir pis əməl üçün varsa, Cənnətin səkkiz qapısının hər biri bir saleh əməl üçün vardır”.

CƏHƏNNƏMİN SUYU

«Cəhənnəm odu onların üzlərini yandırır. Onlar orada dişləri ağarmış vəziyyətdə dururlar». (əl-Muminun 104). *«Onların dəriləri yanıb bişdikcə əzabı (həmişə) dadsınlar deyə o, dəriləri başqası ilə əvəz edəcəyik».* (ən-Nisa 56). *«Onlar orada nə bir sərinlik, nə də içməyə bir şey tapacaqlar. Qaynar sudan və irindən başqa».* (ən-Nəbə 24-25). *«Hələ qarşıda Cəhənnəm vardır. İrinli-qanlı sudan içiriləcəkdir. O, irinli-qanlı suyu qurtum-qurtum içər, onu zorla udar. Ona hər tərəfdən ölüm gələr lakin ölməz».* (İbrahim 16-17). *«Onlar imdad istədikdə onlara qətran (yaxud yaradan axan irin qan) kimi üzlərini büryan edən bir su ilə kömək ediləcəkdir. O, nə pis içki, o (Cəhənnəm) necə də pis məskəndir!».* (əl-Kəhf 29). *“O (atəş) onları uzaqdan görünə (kafirlər) onun qəzəblə qaynamasını və uğultusunu eşidərlər”.* (əl-Furqan 12). *“Onlar (özləri kimi kafirlərlə) qaynayan Cəhənnəmə atıldıqları zaman onun dəhşətli uğultusunu eşidəcəklər! O, (kafirlərə olan) qeyzindən az qala parça-parça olsun”.* (Mulk 7-8). *“Rəbbi barəsində mübahisə aparan bu iki zümrə (möminlər və kafirlər bir-birinə) düşməndir. Onu inkar edənlər üçün atəşdən paltar biçilmişdir; başlarına da qaynar su töküləcəkdir. O su ilə qarınlarında olanlar (bağırsaqları, ciyərləri) və dəriləri əridiləcəkdir. Hələ onlar üçün (başlarına vurulacaq) dəmir toppuzlar da vardır”.* (əl-Həcc 19-21). Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – *Sədid* - suyu haqqında buyurdu: «O, ağıza yaxınlaşdırılacaq və onu (Cəhənnəmdə əzab çəkən) heyvanın su içdiyi kimi içər. Su onun sifətinə yaxınlaşanda onu yandıracaq və içənin başının dərisi qopacaq. O, suyu içəndə isə onun bağırsaqları parça-parça olub arxa dəlikdən çıxacaqdır»⁶⁷. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cəhənnəmliklərin başlarına qaynar su tökülür. Bu su vücudlarına nüfuz edəcəkdir. Belə ki, qarınlarına qədər çatır, içlərində nə var, nə yox hamısını atar (çölə) və ayaqlarını deşib keçər. *“O su ilə qarınlarında olanlar (bağırsaqları, ciyərləri) və dəriləri əridiləcəkdir”.* (əl-Həcc 20). sonra əriyən bədənləri əvvəlki halını alar»⁶⁸. İbn Məsud – *radıyallahu anhu* – deyir ki, kim Sədidi görmək istəyirsə buna baxsın – deyərək insanları məscidə yönəldir. Əbu Səid əl-Xudri – *radıyallahu anhu* – deyir ki, bu su yağın çöküntüsünə

⁶⁷ Əhməd.

⁶⁸ Tirmizi “Cəhənnəm” 4, 2585.

oxşayır və onu üzə yaxınlaşdırdıqda başın dərisi onun üstünə düşər». “(Allah əzab mələklərinə buyurar:) **“Onu tutub Cəhənnəmin tən ortasına sürüyün! Sonra başına əzab olaraq qaynar su tökün!** (Və ona belə deyir:) **“(Bu əzabı) bir dad görək! Sən ki (öz aləmində) çox qüvvətli, möhtərəm bir şəxs idin!”**. (əd-Duhan 47-50). Sələf alimləri bu ayənin Əbu Cəhl haqqında nazil olduğunu söyləyirlər. Əvzai – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Əbu Cəhl Qiyamət günü gətirilir və başının ortasından bir yarığ açılır. Sonra bir qab su gətirilir və bu yarığa tökülür və ona: “Dad, sən özünü çox şərəfli və böyük görürdün”. **Həmim** – İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Yandırılıb yaxan sudur”. Dahhaq – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “**Həmim** – Allah yer və göyləri yaratdığı gündən bəri, Cəhənnəm əhli o sudan içənə qədər qaynar və bu su onların başlarına tökülür”. İbni Zeyd – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “**Həmim** – Cəhənnəm əhlinin atəş hovuzlarında toplanan göz yaşlarıdır və bu su onlara içirilir”. **Ğasaq** – İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Kafirin dərisi ilə əti arasından axan şeydir”. Atiyə – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Cəhənnəm əhlinin dərisindən axan su”. Əbu Səid – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Əgər Ğasaqdan bir qab bu dünyaya tökülsəydi onun pis qoxusunu dünya əhli hiss edərdi»⁶⁹. Mucəhid – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “**Ğasaq** – həddən çox soyuq olduğu üçün dadına baxılmayan sudur”. Cabir - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Uca və Böyük olan Allah içki içən şəxsə **Tinətul Xabəldən** içirəcəyinə söz vermişdir». Səhabələr: «Ey Allahın Rəsulu! **Tinətul Xabəl** nədir?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Cəhənnəm sakinlərinin təri və ya (yanmaları nəticəsində) bədənlərindən axan sudur» . **Muhl** – Əli, İbn Abbas - *radiyallahu anhum* – deyirlər ki: “**Muhl** – Yağın çöküntüsü kimi qaradır”.

CƏHƏNNƏM ATƏŞİ

“Xeyr (bu mümkün deyildir). Həqiqətən, o (Cəhənnəm) alovlu atəşdir. (Elə bir atəş ki) başın dərisini sıyrıb çıxardır (dərinə sümükdən ayırır)”. (əl-Məaric 15-16). **“(Ya Peyğəmbər!) Sən nə bilirsən (haradan bilirsən) ki, nədir Səqər! O (heç kəsi sağ) qoymaz və (salamat) buraxmaz! İnsanı yandırılıb-yaxar!”**. (əl-Muddəssir 27-29). Saleh b. Həyan, İbn Bureydə - *radiyallahu anhu* – dan rəvayət edir ki: “**O (heç kəsi sağ) qoymaz və (salamat) buraxmaz!** – Sümükləri, əti, beyni yeyər və insanı belə

⁶⁹ Əhməd, Tirmizi, Həkim.

⁷⁰ Müslim 3/1587.

buraxar”. Sələflər deyirlər ki: “Qəlb xaric hər şeyi yandırır və bu halı ilə bağırır”. İbn Zeyd – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Onların sümüklərini parçalayar və sonra əvvəlki halını alar, dərisi də həmçinin”. “(Allah dərgahından belə bir nida gələcəkdir:) **“Onu tutub qandallayın! Sonra da Cəhənnəmə atın! Daha sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda zəncirlə bağlayın! Çünki o, böyük olan Allaha inanmırdı”.** (əl-Həqqə 30-32). Kəb – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Üzü üstə Cəhənnəmə sürüklənirlər. Sürüklənmənin şiddətindən əti, sümükləri hətta beyni də dağılır”. **“Şübhəsiz ki, günahkarlar (dünyada) haqq yoldan azmışlar və (axirətdə də) Cəhənnəm odu içərisində olacaqlar.** (Yaxud günahkarlar heyrət, yanlışlıq və dəlilik içindədirlər). **O gün onlar üzüstə Cəhənnəmə sürüklənəcək** (və onlara): **“Duyun Cəhənnəmin (ələmini) təmasını!”** (deyiləcəkdir)”. (Qəmər 47-48). **“Kitabı (Qurani) və peyğəmbərlərimizə göndərdiklərimizi (vəhyi, möcüzələri və hökmləri) yalan hesab edənlər (bu hərəkətlərindən dolayı hansı cəzalara məruz qalacaqlarını) mütləq biləcəklər! O zaman ki, boyunlarında halqalar və zəncirlər olduğu halda sürüklənəcəklər Cəhənnəmə (qaynar suya) tərəf, sonra odda yandırılacaqlar, Sonra da onlara belə deyiləcəkdir: “Haradadır şərikin qoşub ibadət etdikləriniz...”.** (əl-Mumin 70-72).

CƏHƏNNƏMLİKLƏRİN YEMƏYİ VƏ İÇMƏYİ

«İrindən başqa yeməyi də yoxdur. Onu ancaq günahkarlar yeyər». (əl-Həqqə 36,37). «Onların yeməyi (zəhərdən və acı) zəridən başqa bir şey olmayacaqdır. (O, yemək onlara) nə qüvvət verər, nə də aclıqdan qurtarar». (əl-Ğəşiyə 6-7). «(Ey insanlar!) **Qonaq olmağa bu Cənnət yaxşıdır, yoxsa zəqqum ağacı? Biz onu zalimlər üçün bir bəla etdik. O, elə bir ağacdır ki, Cəhənnəmin lap dibindən çıxar. Onun meyvəsi şeytanların başı kimidir. Onlar ondan yeyəcək və qarınlarını onunla dolduracaqlar. Sonra onlar üçün (içməyə) qaynar su ilə qatışmış irin vardır. Daha sonra onların qayıdacaqları yer mütləq yenə Cəhənnəmdir!**». (əs-Saffət 62-68). «**Həqiqətən (Cəhənnəm-dəki) zəqqum ağacı künahkar kimsənin yeməyidir**». (əd-Duhan 43-44). **“Sonra, siz ey (haqq) yoldan azanlar, (haqqı) dananlar! Şübhəsiz ki, zəqqum ağacından (onun meyvəsindən) yeyəcəksiniz, Qarınlarınızı onunla dolduracaqsınız. Üstündən də (sizə bərk yanğı gəldiyi üçün) qaynar su içəcəksiniz. Özü də onu susuzluq xəstəliyinə tutulmuş (dəvə) kimi içəcəksiniz. Bu onların haqq-hesab günündəki ziyafətidir. (Ey kafirlər!) Biz sizi (yoxdan) yaratdıq. Məgər (qiyamət günü) yenidən dirildiləcəyinizi təsdiq etməzmissiniz?”.** (əl-Vaqiə 51-57). Ənəs b. Məlik – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və*

səlləm - buyurdu: «Əgər Zəqqumdan bir damcı bu dünyaya düşsəydi o, damcı dünyadakı canlıların yaşayışını təmin edən hər bir şeyi məhv edərdi. Artıq zəqqumdan başqa yeyəcəyi olmayan Cəhənnəm əhlinin halı necədir?»⁷¹. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Zəqqum ağacının əslinin atəşdən olduğunu bildirdi”. Həsən – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Kökü Cəhənnəmin dərinliklərindən və budaqları üst tərəfinə qədər uzanır”. Başqa rəvayətdə: “O, qaynayan bir ağacdır”. Cəfər, Əbu Umran əl-Cuvəni – *rahmətullahi aleyhi* - rəvayət edir ki: “Bizə çatan xəbərlərə görə ondan alınan hər bir loxmanın qarşılığında o, da eynisini onu alandan alır”. **“Daha sonra onların qayıdacaqları yer mütləq yənə Cəhənnəmdir!»**. (*Əs-Saffət* 62-68). Zəqqum yedikdən və qaynar su içdikdən sonra onları Cəhənnəmə geri götürürlər. Ayə qaynar suyun Cəhənnəmdən kənarda olduğuna dəlalət edir. Onlar Dəvənin suya götürülməsi kimi götürülür. Sonra isə Cəhənnəmə qaytarılırlar. **“(Onlara belə deyiləcəkdir:) “Bu, günahkarların yalan hesab etdikləri Cəhənnəmdir!” Onlar onunla (Cəhənnəm odu ilə) qaynar su arasında dolanıb duracaqlar”**. (*Ər-Rahmən* 43-44). Qatadə, İbni Cüreyc – *rahmətullahi aleyhi* - və s. Rəvayət etmişlər. **«Dərgahımızda qandallar və Cəhənnəm. Boğaza tıxılıb qalan yemək (zəqqum) və şiddətli əzab vardır!»**. (*əl-Muzəmmil* 12-13). İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “O, insanın boğazına ilişən bir tikandır (Tikanlı bitki). Nə aşağı gedər, nə də geri çıxar”. **“Bu gün bax burda onun yaxın bir dostu yoxdur. İrindən başqa bir yeməyi də yoxdur”**. (*əl-Həqqə* 35-37). İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “O, onların ətlərindən axan qan və sudur. (Atəş əhlinin yarasından axan sarı su) Bu da onların yeməyidir”.

CƏHƏNNƏM XƏSTƏLİKLƏRİ

Şəfi b. Mati – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Cəhənnəmdə 70 xəstəlik (növu) vardır və bunların hər birinin Cəhənnəmin fərqli yerlərində olduğunu bildirdi”. Aməş, Mucəhid – *rahmətullahi aleyhi* - rəvayət edir ki: “Cəhənnəm əhli qoturluq xəstəliyinə tutulurlar. Özlərini o qədər qaşırırlar ki, sümükləri görsənməyə başlayar və deyirlər: “Nə üçün bu xəstəlik bizi tutmuşdur?”. Onlara: “Möminlərə əziyyət etdiyiniz üçün” deyilər.

CƏHƏNNƏMLİKLƏRİN QOXUSU

Əbu Bəkr b. Ayyaş – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki, bir nəfər Məhkulun belə dediyini bildirdi: “Cəhənnəm əhlinə bir qoxu gəlir və onlar: “Ey Rəbbimiz! Cəhənnəmə girdiyimiz gündən bəri bundan daha pis

⁷¹ Tirmizi 2584, Səhihul Cəmi 5126.

qoxu hiss etmədik?”. Allah: “Bu zina əhlinin cinsi orqanlarından gələn qoxudur” deyər buyurar. Məzun b. Zazan – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Mənə çatan xəbərlərdən Cəhənnəmə atılan bəzi insanlar pis qoxularıyla başqalarına əziyyət verərlər və onlara: “Vay halınıza, dünyada ikən nə edirdiniz?” deyərlər. Onlar: “Mən alim idim. Lakin öz elimimdən istifadə etməzdim”.

“ONA HƏR TƏRƏFDƏN ÖLÜM GƏLƏR” AYƏSİNİN TƏFSİRİ

“Ona hər tərəfdən (bədəninin hər yerindən) ölüm gələr, lakin ölməz (ki, birdəfəlik canı qurtarsın). Hələ bunun ardınca (daha) dəhşətli bir əzab gələcəkdir!”. (İbrahim 17). Ölüm vücudunda olan hər tükün altından gəlir. Dahhaq – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Ölüm ayaq barmaqlarından belə gəlir, ona elə bir şiddətli əzab gəlir ki, ölüm kimidir. Ayaq barmaqları və tükləri belə ağrını vücudunun hər tərəfində hiss edər. Cəhənnəm əhli beləcə ölməyəcək və dincəlməyəcəkdir”. İbni Cüreyc – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Ruhu qırtlağına ilişib qalır, nə aşağı düşər nə də çıxar. **“Orada nə öləcək, nə də yaşayacaqdır! (Nə ölü kimi ölü, nə də diri kimi diri olacaqdır!)”**. (əl-Ələ 13). Əvzai, Bilal b. Sadın – *rahmətullahi aleyhi* - belə dediyini bildirdi: “Qiyamət günü atəş deyəcək: “Ey atəş! Yandır, həlak et, geri çəkil, tut lakin öldürmə”.

CƏHƏNNƏMLİKLƏRİN GEYİMİ

«(Məgər Cənnətdə olanlar) Cəhənnəm odunda əbədi qalıb bağırcaqları parça-parça edən qaynar su içirdiləcək kəslər kimi ola bilərləmi?». (Muhəmməd 15). *«Onu inkar edənlər üçün atəşdən paltar biçilmişdir. Başlarına da qaynar su töküləcəkdir»*. (əl-Həcc 19). *«O, gün günahkarları qandallanmış görəcəksən! Köynəkləri qətrandan olacaqdır, üz gözlərini də atəş bürüyəcəkdir!»*. (İbrahim 49-50). Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Geyimin topuqlardan aşağı keçən hissəsi Cəhənnəmdədir». Əli, İbn Abbas - *radıyallahu anhum* – deyirlər ki: **“Qatran** - ərinniş qurğuşundur”. İkrimə – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Ərinmiş qızıldır”. Mamər, Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* - deyirlər ki: “Qurğuşundur”. Əbu Məlik əl-Əşəri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ümmətimdə cahiliyyə adətlərindən qalma dörd əlamət vardır ki, onu heç vaxt tərək etməyəcəklər. Əsl-nəcabətlə fəxr etmək, nəsəbə söymək, ulduzlardan

⁷² Buxari 5887.

vəsilə istəyərək yağmur diləmək və ölünün arxasıyca fəryad edərək ağlamaq. Ölünün arxasıyca fəryad edərək ağlayan kimsə ölümündə öncə tövbə etməzsə Qiyamət günü bədəni xəstəlik (qotur və ya dəridə xırda-xırda irin) olacaqdır və onun üzərinə qatrandan geyim geyindiriləcəkdir» .

CƏHƏNNƏMİN DUMANI VƏ QIĞILCIMI

“Sol tərəf sahibləri! (Əməl dəftərləri sol əllərinə verilənlər!) Kimdir o sol tərəf sahibləri? (Onlar) səmum yeli (qızmar atəş) və qaynar su içində, Qapqara duman kölgəsində olacaqlar! (O kölgə başqa kölgələrdən fərqli olaraq) nə sərin, nə də xoşagələndir”. (Vaqiə 41-44). İbn Abbas - radiyallahu anhu – deyir ki: “Kölgə dumanıdır”. Əbu Malik – rahmətullahi aleyhi - deyir ki: “Cəhənnəm dumanından kölgə”. Qatadə – rahmətullahi aleyhi - deyir ki: “İsti küləkdir”. **“Girin (Cəhənnəm tüstüsünün) üç qola ayrılmış kölgəsinə!”.** (əl-Mursəlat 30). **“O (sizə) nə kölgəlik olar, nə də (sizi) alovdan qoruyar. O (hər biri) bir saray boyda qiğilcılar saçır”.** (əl-Mursəlat 31-32). Həsən və Dəhhaq – rahmətullahi aleyhi - deyirlər ki: “Saray kimi – Böyük ağacların kökü kimi – deyə açıqlamışlar. Mucahid – rahmətullahi aleyhi - deyir ki: “Ağac və Dağ parçaları kimi qiğilcılar”.

CƏHƏNNƏMİN ZƏNCİRLƏRİ, QANDALLARI VƏ DƏMİR HALQALARI

“Biz kafirlər üçün zəncirlər, qandallar və alovlu bir atəş hazırlamışıq”. (İnsan 4). **“Acizlər özlərini yuxarı tutanlara deyrlər: “Xeyr bəs gecə-gündüz qurduğunuz hiylələr? O zaman ki, bizə Allahu danmağı və Ona şəriklər qoşmağı əmr edirdiniz”. Onlar əzabı gördükdə için-için peşman olurlar. Küfr edənlərin boyunlarına zəncir vururuq. Onlar ancaq (dünyada) etdikləri əməllərin cəzasını çəkərlər”.** (Səba 33). **“O zaman ki, boyunlarında halqalar və zəncirlər olduğu halda sürüklənəcəklər. Cəhənnəmə (qaynar suya) tərəf, sonra odda yandırılacaqlar”.** (əl-Mumin 71-72). **“Dərgahımızda (onlardan ötrü ağır) qandallar və (alovlu) Cəhənnəm; Boğaza tıxanıb qalan yemək (zəqqum) və (yandırır-yaxan) şiddətli əzab vardır”.** (əl-Muzəmmil 12-13). **“(Allah dərgahından belə bir nida gələcəkdir:) “Onu tutub qandallayın! Sonra da Cəhənnəmə atın! Daha sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda zəncirlə bağlayın!”.** (əl-Həqqə 30-32). Ayənin təfsirində: “Arşın 70 Baa-dır. Bir Baa isə Kufə ilə Məkkə arası qədərdir”. İbn Munkədir – rahmətullahi

⁷³ Müslim 934.

aleyhi - deyir ki: “Dünyanın bütün zəncirləri bir yerə toplansa ayədə zikr edilən bir halqaya belə çatmaz”.

CƏHƏNNƏMLİKLƏRİN DÖŞƏYİ

“Onlar üçün Cəhənnəmdən (Cəhənnəm odundan) döşək və üstlərinə örtmək üçün (atəşdən) yorğan vardır. Biz zalımları belə cəzalandırıyıq!” (*əl-Əraf 41*). Muhəmməd b. Kəb, Dahhaq, əs-Suddi və s. Dedilər ki: **“Mihad – döşək, Gavaş – isə yorğandır”**. Vəhb b. Munəbbih – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Atəş əhli – Cəhənnəmdə yaşayan insanlardır, onlar nə sakinləşirlər, nə yatarlar, nə ölürlər, atəşin üzərində yeriyər, oturur, içəcəkləri Cəhənnəm əhlinin yaralarından axan su, yeyəcəkləri atəş zəqqumu, döşəkləri və yorğanları atəşdən, paltarları atəş və qatrandandır. Cəhənnəm əhli bir ucu Cəhənnəm gözətçilərinin əlində olan zəncirlərə bağlıdırlar, gözətçilər onları üzü və beli üstə sürükləyirlər. İrinləri Cəhənnəmdə olan quyulara axar və onların içəcəyidir”. Vəhb bunları söylədikdən sonra o, qədər ağladı ki, ürəyi getdi⁷⁴.

CƏHƏNNƏMİN TOPPUZLARI

“Hələ onlar üçün (başlarına vurulacaq) dəmir toppuzlar da vardır. (Kafirlər) oradan – (Cəhənnəmdə düşdükləri) qəmdən qurtarmaq istədikcə, yenidən ora qaytarılar və (onlara): “Dadın atəşin əzabını!” (*deyilər*). (*əl-Həcc 21-22*). Əbu Səid – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəmliklərə (əzab üçün) təhsis edilən dəmir toppuzlardan biri yerə qoyulacaq olarsa (dünyaya düşsə) bütün cinlər və insanlar toplansalar belə onu yerindən qaldıra bilməzlər»⁷⁵. Əbu Səid – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəmdəki dəmir toppuzlardan biri ilə bir dağa vursalar o, dağı parçalıyar və toz halına salar»⁷⁶.

CƏHƏNNƏMİN DAŞLARI

“Ey iman gətirənlər! Özünüzü və əhli-əyalınızı elə bir oddan qoruyun ki, onun yanacağı insanlar və daşlar (daşdan düzəlmiş bütlər), xidmətçiləri isə Allahın onlara verdiyi əmrlərə asi olamayan, buyurduqlarını yerinə yetirən daş qəlbli (heç kəsə zərrəcə rəhm etməyən) və çox sərt təbiətli mələklərdir (zəbanilərdir)”. (*ət-Təhrim 6*). **“Madam ki, belə bir işi bacarmırsınız, heç bacara da bilməzsiniz, o halda kafirlər üçün hazırlanmış, yanacağı (günahkar) insanlardan və kibrit**

⁷⁴ İbn Əbi Dünyə.

⁷⁵ Əhməd 3/29.

⁷⁶ Əhməd 3/29.

daşlarından ibarət olan oddan (Cəhənnəmdən) həzər edin!”. (əl-Bəqərə 24). Rabi b. Ənəs – *rahmətullahi aleyhi* - başda olmaqla bir qrup alimlər Daşların – Allahdan qeyri tapınan bütlər olduğunu söyləmişlər. “*(Ey Məkkə əhli!) Siz və Allahdan qeyri ibadət etdiyiniz bütlər isə cəhənnəm yanacağısınız (odunusunuz). Siz ora varid olacaqsınız! Əgər bunlar tanrı olsaydılar, ora girməzdilər. Hamısı orada həmişəlik qalacaqlar*”. (əl-Ənbiyə 98-99). Mamər, Səid b. Cərir – *rahmətullahi aleyhi* - rəvayət edir ki: “Bizə çatan xəbərlərdən kafir Qiyamət günü qəbrindən dirildikdə şeytanıyla bir olacaqdır. Allah onları atəşə salana qədər bu şeytan ondan ayrılmaz. Bu vaxt kafir: **“Hər kəs Rəhmanın zikrindən boyun qaçırsa, Biz ona Şeytani urcah edərək və onun (Şeytanın) yaxın dostu olar. (Şeytanlar) onları doğru yoldan çıxardar, onlar isə özlərinin haqq yolda olduqlarını güman edərlər! Nəhayət, o, (Qiyamət günü) hüzurumuza gəldikdə (öz yanında olan yoldaşına) belə deyər: “Kaş ki, mənimlə sənin aranda şərqlə qərb arasındakı məsafə qədər uzaqlıq olaydı. Sən nə pis yolda imişsən!” Bu gün (peşmançılığınız) sizə heç bir fayda verməz. Siz birlikdə zülm (küfr) etdiyinizə görə əzaba da ortaqsınız!”.** (əz-Zuxruf 36-39)”. **“Cəhənnəm də azğınlara göstərilər. Və onlara belə deyərlər: “İbadət etdikləriniz (bütlər) haradadır? Allahdan başqa (ibadət etdikləriniz?). Onlar sizə kömək edə bilərlərimi? Yaxud özlərinə bir köməkləri çatarmı?” Onlar (müşriklər) və azğınlar (üzüqoylu üst-üstə) oraya (Cəhənnəmə) atırlar! İblisin bütün əsgərləri də (ora sürüklənib salınarlar). Onlar orada (öz bütləri və rəisləri ilə) çənə-boğaz olub deyərlər: “Allaha and olsun ki, biz (haqq yoldan) açıq-aydın azmışdıq! Çünki biz sizi (siz bütləri) aləmlərin Rəbbi ilə bərabər tuturduq. Bizi yalnız günahkarlar azdırdı”.** (əş-Şuəra 91-99). Müfəssirlərin çoxuna görə daşlardan qəsd kükürd daşlarıdır. Lakin bu daşlarda beş özəllik vardır: Tez yanar, pis qoxuludur, çox tüstülər, vücuda yapışar və kül olduğu zaman əriyib axar. Mücahid – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Ləşdən daha pis qoxan bir daşdır”.

CƏHƏNNƏMİN İLANLARI VƏ ƏQRƏBLƏRİ

Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəmdə elə bir ilanlar var ki, qalınlıqları dəvənin boynu kimidir, onlardan biri sancdığı zaman acısı **40** bahar davam edər. Atəşdə elə bir əqrəblər var ki, qatır kimidir. Onlardan biri sancdığı zaman acısı **40** il davam edər”⁷⁷. Mucəhid, Yəzid b. Şəcərə – *rahmətullahi aleyhi* - yoluyla rəvayət edir ki: “Cəhənnəmdə dəniz sahilləri kimi sahillər və o sahillərdə quyular, (o,

⁷⁷ Həkim.

quyularda) qatır kimi əqrəblər, dəvələrə bənzəyən ilanlar və bayquşlar var. Cəhənnəm əhli əzablarının bir az yüngülləşdirilməsini istədikləri zaman onlara: *Sahilə gedin – deyilər*. Oraya çatdıqda bayquşlar onları qaparaq param-parça edərlər. Onlarda sürətlə atəşə doğru qaçarlar. Daha sonra qoturluq xəstəliyinə tutularlar. Dərilərini o, qədər qaşıyarl ki, sümükləri görünməyə başlayar. Onlara: *Bu sizi narahat edir? Onlar: “Bəli”*. Deyərlər. Onlara: *“Bu Müsəlmanlara etdiyiniz əziyyətə görədir”*.

CƏHƏNNƏMLİKLƏRİN YAŞI

Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bir kimsə Cənnətlik olaraq ölərsə istər böyük, istər kiçik olsun, yaşı nə olursa olsun otuz yaşında bir kimsə olaraq Cənnətə girər və artıq bu yaş əbədiyyən dəyişməz. Cəhənnəmlilər üçün də vəziyyət belədir (Başqa rəvayətdə: otuz üç yaşında)»⁷⁸. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “İstər qəzadan, istərsə də yaşın keçməindən ötrü ölən hər kəs **33** yaşında dirildilir. Cənnət əhlidir: Adəm - *əleyhissəllam* – boyu, Yusuf - *əleyhissəllam* – ın surətində (gözəlliyi), Əyyub - *əleyhissəllam* – ın qəlbi üzərində yaradılır. Əgər Cəhənnəm əhli olarsa onu dağlar kimi böyüdə və şişirdərlər (Başqa rəvayətdə: İsa - *əleyhissəllam* – ın yaşı olaraq **33**)”⁸⁰.

CƏHƏNNƏM ƏHLİNİN ALLAHDAN UZAQ OLMALARI

“Xeyr (belə deyildir). Əslində onların qəlblərini qazandıqları (günahlar) qaplamışdır. Xeyr, o gün Rəbbinin mərhəmətindən məhrum olacaqlar! Sonra Cəhənnəmə varid qalacaqlar. Sonra da onlara: “Bu sizin (dünyada) yalan saydığınız (Cəhənnəmdir!)” deyiləcəkdir”. (əl-Mutaffifin 14-17).

CƏHƏNNƏM ƏHLİNƏ VERİLƏN CƏZA

“Günahkarları isə Cəhənnəmə susamış olduqları halda qovub apararıq”. (Məryəm 86). *“Sonra, siz ey (haqq) yoldan azanlar, (haqqı) dananlar! Şübhəsiz ki, zəqqum ağacından (onun meyvəsindən) yeyəcəksiniz, Qarınlarınızı onunla dolduracaqsınız. Üstündən də (sizə bərk yangı gəldiyi üçün) qaynar su içəcəksiniz. Özü də onu susuzluq xəstəliyinə tutulmuş (dəvə) kimi içəcəksiniz. Bu onların haqq-hesab günündəki ziyafətidir”*. (əl-Vaqiə 51-56). Əbu Səid əl-Xudri, Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhum* – ya həqiqətən Peyğəmbər – *sallallahu*

⁷⁸ Tirmizi 2565.

⁷⁹ İbn Əbi Dünə rəvayət etmiş bax: “Nihayə” 2/201.

⁸⁰ Təbərani.

aleyhi və səlləm – buyurdu: “...Qiyamət günü olduqda bir carçı qışqıraraq: «Hər ümmət (dünyada ikən) kimə ibadət edirdisə qoy onun ardınca düşsün». Bundan sonra Allahdan başqa bütələrə, tağutlara və s. ibadət edənlərin hamısı heç bir kimsə qalmadan Cəhənnəmə sürüklənirlər. Sonda yalnız əməlisəlah kimsələr, (Allaha ibadət edən) günahkarlar, həmçinin də Kitab Əhlindən bir qurup kimsələr qalır. İlk öncə Yəhudilər çağırılırlar və onlardan: «(Dünyada ikən) Nəyə ibadət edirdiniz?» deyə soruşulur. Onlar: «Biz Allahın oğlu Üzeyr – *əleyhissəlam* – a ibadət edirdik!» deyirlər. Onlara: «Yalan deyirsiniz! Allah özünə nə bir zövcə (yoldaş), nə də bir övlad götürmüşdür! (İndi) Nə istəyirsiniz?». Onlar: «Ey Rəbbimiz! Biz çox susadıq, bizə su ehsan et!» deyirlər. Onda onlara: «Ora su içməyə gedərsinizmi?» deyə işarə edilərək Cəhənnəmə sürüklənirlər. Cəhənnəm onlara şərab (ilğım) kimi görsənir. Onlar da onu (su zənn) edib Cəhənnəmə tökülürlər. Sonra Xristianlar çağırılaraq onlara da: «(Dünyada ikən) Nəyə ibadət edirdiniz?» deyə soruşulur. Onlar: «Biz Allahın oğlu İsa – *əleyhissəlam* – a ibadət edirdik!» deyirlər. Onlara: «Yalan deyirsiniz! Allah özünə nə bir zövcə (yoldaş), nə də bir övlad götürmüşdür! (İndi) Nə istəyirsiniz?». Onlar: «Ey Rəbbimiz! Biz çox susadıq, bizə su ehsan et!» deyirlər. Onda onlara: «Ora su içməyə gedərsinizmi?» deyə işarə edilərək Cəhənnəmə sürüklənirlər. Cəhənnəm onlara şərab (ilğım) kimi görsənir. Onlar da onu (su zənn) edib Cəhənnəmə tökülürlər...»⁸¹.

CƏHƏNNƏM ƏHLİNİN AĞLAMASI

“Onları orada inilti (ah-nalə) gözləyir. Onlar orada (heç bir xoş söz) eşitməzlər”. (*əl-Ənbiya* 100). **“Bədbəxt olanlar od içərisində (Cəhənnəmdə) qalacaqlar. Onların orada ah-fəryad gözləyir”.** (*Hud* 106). Rabi b. Ənəs deyir ki: **“Zəfir** – boğazdan çıxan səs, **Şəhik** – sinədən çıxar”. Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cəhənnəm əhli o, qədər ağlayarlar ki, sonunda göz yaşları tükənir. Daha sonra göz yaşları yerinə qan gəlməyə başlayar belə ki, üzlərində iz salır. Əgər gəmilər göndərilseydi onun içində üzərdi”⁸². Salih əl-Məri – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Mənə çatan xəbərlərə görə atəş əhli Cəhənnəmdə o, qədər bağırırlar ki, səsləri kəsilir. Belə ki, sadəcə ağrı çəkən xəstənin iniltisi kimi bir səs qalır”. Malik, Zeyd b. Əsləm – *rahmətullahi aleyhi* – də: “Yüz il səbr edərlər, yüz il ağlayarlar sonra da: **“İndi ağlayıb-sızlasa da, səbr etsək də, fərq etməz (əzabdan xilas ola bilmərik).** **Bizim üçün heç bir sığınacaq (heç bir**

⁸¹ Buxari 4581, Müslim 183.

⁸² İbn Məcə.

qurtuluş) yoxdur!". (İbrahim 21). Əbu İdris əl-Hevlanı – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: "Nəfsimi ağlama günündən öncə ağladırım, nəfsimi ağlamanın fayda vermədiyi gün gəlmədən öncə ağladırım. Sonra bir parça atəş gətirdi və əlini üzərinə qoydu. Yandırana qədər əlini çəkmədi və: "Ah, ah Cəhənnəm atəşinə, fayda verməyən günə ah, ah".

CƏHƏNNƏM ƏHLİNİN ATƏŞDƏN ÇIXMAQ İSTƏYİ

"Onlar deyərlər: "Ey Rəbbimiz! Rəzil taleyimiz (bədbəxtliyimiz) bizə qələbə çaldı və biz haqq yoldan azan bir camaat olduq! Ey Rəbbimiz! Bizi oradan (Cəhənnəm odundan çıxart! Əgər bir də (Sənin xoşuna gəlməyən pis işlərə) qayıtmaq, şübhəsiz ki, zalım (özümüz özümüdə zülm etmiş) olarıq". (Allah) buyurur: "Orada zəlil (məyus) vəziyyətdə durub qalın və Mənə heç bir şey deməyin! (Cəhənnəm odundan xilas edilməyinizi Məndən diləməyin)". (əl-Muminun 106-108). "Od içində olanlar cəhənnəm gözətçilərinə deyəcəklər: "Rəbbinizə dua edin ki, heç olmasa, bircə gün əzabımızı yüngülləşdirdisin!" (Cəhənnəm gözətçiləri) deyəcəklər: "Məgər sizə öz peyğəmbərləriniz açıq-aşkar möcüzələr gətirməmişdilər?" Onlar: "Bəli (gətirmişdilər)!" – deyə cavab verəcəklər. (Cəhənnəm gözətçiləri onlara:) "Elə isə özünüz dua edin!" – deyəcəklər. Kafirlərin duası isə boş şeydir (heç vaxt qəbul olunmaz)". (əl-Mumin 49-50). "Onlar orada fəryad edib deyəcəklər: "Ey Rəbbimiz! Bizi buradan çıxart ki, saleh əməllər edək. O əməlləri yox ki (dünyada) edirik!" (Onlara belə deyəcəyik:) "Məgər orada sizə öyüd-nəsihət qəbul edəcək kimsənin öyüd-nəsihət qəbul edə biləcəyi (düşünəcək kimsənin düşünəcəyi) qədər ömür vermədikmi?! Hələ sizə (siz kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan peyğəmbər də gəlmişdi. Dadın (Cəhənnəm əzabını)! Zalımların imdadına çatan olmaz!". (Fətir 37). "Onlar (Cəhənnəmin gözətçisi Malikə) müraciət edib deyəcəklər: "Ey Malik! Qoy Rəbbin bizi öldürsün (bu əzabdan qurtaraq)! O isə (min ildən sonra onlara): "Siz (həmişəlik burada) qalacaqsınız!" – deyə cavab verəcəkdir!". (əz-Zuxruf 77). İbn Məsud – *radıyallahu anhu* – deyir ki: "Bu sözdən sonra artıq Cəhənnəmdən çıxma yoxdur". Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: "Bundan sonra qapılar qapanır, artıq onlardan hiçqırıq, ah nalədən başqa bir şey hiss edilməz". Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: "Əgər bir insan sevincdən ölmüş olsaydı Cənnət əhli ölərdi, əgər bir kimsə üzüntüdən ölsəydi Cəhənnəm əhli ölərdi"⁸³. Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu:

⁸³ Tirmizi.

“Cəhənnəmdən dörd nəfər çıxarılır və Allaha gətirirlər. Biri: “Ey Rəbbim! Məni oradan çıxartdıqdan sonra geri döndərmə”. Allah onu bağışlayar⁸⁴. Başqa rəvayətdə: Ey Rəbbim! Mənim səndən umduğum bu deyildir?” deyər. Allah: “Nə umurdun?” deyər buyurur. O: “Məni oradan çıxartdıqdan sonra geri göndərməyəcəyini umurdum”. Bundan sonra Allah onu bağışlayar və Cənnətə salar”⁸⁵.

CƏHƏNNƏM ZƏBBANILƏRİ

“Onun üstündə on doqquz (nəfər gözətçi mələk) vardır. Biz cəhənnəm gözətçilərini yalnız mələklərdən etdik. Biz onların sayını ancaq kafirlərin imtahana çəkilməsi, kitab verilənlərin yaqinlik hasil etməsi (çünki onların kitablarında bu mələklərin sayı on doqquzdur), iman gətirənlərin imanının daha da artması, kitab əhlinin və möminlərin (bununla əlaqədar Muhəmməd əleyhissəlam barəsində) şübhəyə düşməməsi, həmçinin qəlblərində məraz (nifaq və şəkk mərazi) olanların və kafirlərin: “Allah bu misalla nə demək istəyir?” – demələri üçün (on doqquz) etdik. Allah istədiyi kimsəni (haqq yoldan) belə sapdırır və istədiyini də doğru yola salır. Rəbbinin ordularını özündən başqası bilməz. Bu (vəsf olunan Səqər) insanlar üçün ancaq bir öyüdnəsihətdir!”. (əl-Muddəssir 30-31). Suddi deyir ki, Qureyşdən Əbu Əşdeyn adlı biri dedi: “Ey Qureyş! On doqquz – sizi qorxutmasın. Sağ çiyinimlə onunu, sol çiyinimlə də doqquzunu itəliyərəm. Siz də Cənnətə girərsiniz” dedi. *“Ey iman gətirənlər! Özünü və əhli-əyalınızı elə bir oddan qoruyun ki, onun yanacağı insanlar və daşlar (daşdan düzəlmiş bütələr), xidmətçiləri isə Allahın onlara verdiyi əmrlərə asi olamayan, buyurduqlarını yerinə yetirən daş qəbli (heç kəsə zərrəcə rəhm etməyən) və çox sərt təbiətli mələklərdir (zəbanilərdir)”*. (ət-Təhrim 6). İbrahim əl-Həkəm b. Əban, atasından, İkrimə – *rahmətullahi aleyhi* - belə dediyini rəvayət edir: “Cəhənnəm əhlindən Cəhənnəmə ilk girənlər onun qapısında 400 yüz min üzləri qapqara gözətçi görürlər. Allah onların qəlbindən mərhəməti almış və heç birinin qəlbində zərrə qədər də mərhəmət yoxdur. Birinin çiyini ilə digər çiyini arasında məsafə quş uçuşu ilə iki aylıq məsafədir. Sonra qapının üzərində 19 gözətçi görürlər. Birinin köksünün genişliyi 70 illik məsafədir... (Onların mərhəməti yox, sadəcə əzab üçün yaradılmışlar)”⁸⁶. *Məlik* – Cəhənnəm gözətçilərinin ən böyüyüdür. Səmurə b. Cundəb - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – sübh namazını qıldıqdan sonra hər dəfə

⁸⁴ Müslim.

⁸⁵ İbn Hibban.

⁸⁶ İbn Əbu Hatim.

səhabələrdən soruşardı: «Bu gecə sizdən yuxu görən varmı?» Görən öz yuxusunu Allahın izni ilə ona danışardı. Bir gün səhər o, bizə buyurdu: «Həqiqətən bu gecə mənim yanıma iki nəfər gəldi və mənim onlarla getməyimi xahiş etdilər. Mən də onlarla getdim. (Bir müddətdən sonra) çox iyrenc və çirkin bir adamın yanına gəldik (sən gördüyün çirkin adamların ən çirkini). Atəşi alovlandırır və ətrafında fırlanırdı. Mən: «Bu nədir?» deyər soruşdum. Onlar: «Gedək! Gedək!» dedilər... Atəşi alovlandıran çirkin adam isə Cəhənnəmin gözətçisi Malikdir...»⁸⁷.

CƏHƏNNƏM ƏHLİNİN ƏKSƏRİYYƏTİ QADINLARDIR

Usamə b. Zeyd - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «(Mərac gecəsində) Cənnətin qapısında durub içəri baxdım. Oraya girənlərin böyük çoxluğunun miskinlər olduğunu gördüm. Mal sahiblərindən Cəhənnəmlik olanlardan başqaları (haqq-hesab) üçün həps olmuşlar. Atəş əhli olan zənginlərin isə Cəhənnəmə atılmaları öncə əmr olunmuşdur. Cəhənnəmin qapısında da durdum. Bir də baxdım ki, Cəhənnəmə girənlərin çoxu qadınlardır (Başqa rəvayətdə: «Biz nəyə görə Cəhənnəm əhlinin çox hissəsi olacağı» dedilər. Peyğəmbər: «Çünki çox lənət edir, ərnlərimizə qarşı nankorluq edirsiniz. Yaxşılığa qarşı küfr edirsiniz. Onlardan birinə dünya durduqca yaxşılıq etsən və sonra səndən məmnun olmayacaq bir şey görsən – səndən heç bir xeyir görmədim deyər. Ağıl və din naqisliyi də vardır. Sizin qədər ağıl başından alaraq kişiyə üstün gələni görmədim»). Qadınlr: «Ağıl və din naqisliyi nədir?» deyər soruşdular. Peyğəmbər: «Ağıl nöqsanlığa gəldikdə – iki qadının şahidliyi bir kişinin şahidliyinə bərabərdir. Dini naqisliyə gəldikdə isə – (heyzli günlərdə) namaz qılmazsınız və ramazanda da (bir müddət) oruc tutmazsınız» . Amr b. As – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətin içinə baxdım əksəriyyətinin fəqirlər olduğunu gördüm. Cəhənnəmə baxdım əksəriyyətinin qadınlr və zənginlər olduğunu gördüm”⁸⁹. Əyyub, İbn Sirin – *rahmətullahi aleyhi* - dən rəvayət edir ki: “Öyünün və xatırlayın ki, kişilər Cənnətdə qadınlardan daha çoxdur”⁹⁰.

⁸⁷ Buxari 661,1386.

⁸⁸ Buxari «Rikak» 51, Müslim 79, 2736.

⁸⁹ Əhməd.

⁹⁰ Müslim.

CƏHƏNNƏMDƏ KAFİRİN HALI

Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qiyamət günü kafirin dişi Uhud dağı boyda, dərisinin qalınlığı da üç günlük yol qədərdir»⁹¹. İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kafir bir-iki fərsax uzunluğunda olan dilini Qiyamət günü yerlə sürür. İnsanlar onun üzərinə basarlar»⁹². Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəmdə kafirin iki çiyini arasındakı məsafə sürətli süvarinin yürüşü ilə üç günlük məsafədir»⁹³. Başqa rəvayətdə: “Oturduğu yer Məkkə ilə Mədinə qədər məsafədir”. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cəhənnəm əhli dağlar kimi böyüdülmüş və şişirdilmişdir»⁹⁴. Zeyd b. Ərqam – *radıyallahu anhu* – deyir ki: “Cəhənnəm əhli atəş üçün o, qədər böyüdüdür ki, bir dişi Uhud dağı qədər olur»⁹⁵. Həsən – *radıyallahu anhu* – Cəhənnəmdən bəhs edərkən dedi: “...Mələklər üzlərinə və arxalarına vuraraq onları Cəhənnəmə sürükləyərlər, onlardan biri onu döyən mələyə: Mənə mərhəmət et!” deyər. Mələk: “Sənə mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi mərhəmət etmədiyi halda mən sənə necə mərhəmət edim” deyər. Ammar – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Dünyada iki üzlü olanın Qiyamət günü atəşdən iki dili olur»⁹⁶. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü İbrahim - *əleyhissəlam* - atası Azəri üzü qap-qara və toz içində olduğu halda görünür». Atasına: «Mən sənə dünyada ikən mənə asi olma demədimmi?» Atası: «Bu gün artıq mən sənə asi olmayacağam» deyər. İbrahim: «Ya Rəbbim! Sən yenidən dirilmə günündə məni rüsvay etməyəcəyini vəd vermişdin. Rəhmətdən uzaq atamın halından daha rüsvay edici başqa nə var?» deyər buyurur. Allah: «Mən Cənnəti kafirlərə haram etdim. Ey İbrahim! Ayaqlarının altında nə var» deyər buyurur. İbrahim - *əleyhissəlam* - yerə baxar və qana bulaşmış bir sırtlan görünür. Dərhal ayaqlarından tutulub Cəhənnəmə atılır»⁹⁷. Nə üçün kafirlər bu görkəmi alacaqlar? Cavab: Cəhənnəmin böyüklüyünə, hərəratinin şiddətinə görə Allah kafirləri bürüdəcəkdir ki, əzabı daha çox

⁹¹ Müslim 2861, 5088, Tirmizi 2707.

⁹² Tirmizi 2583.

⁹³ Müslim 2853, 5091.

⁹⁴ Təbərani.

⁹⁵ İmam Əhməd.

⁹⁶ Əbu Davud.

⁹⁷ Buxari «Ənbiya» 8.

dadsınlar. Çünki adi insan ora atıldığı zaman əriyib yoxa çıxar. *Allah Qorusun!*

CƏHƏNNƏMİN GƏLİŞİ VƏ BAŞIN ÇIXMASI

“Xeyr! Yer dağılıb parça-parça olacağı; Rəbbinin əmri gəlib mələklər səf-səf duracağı Və Cəhənnəmin (məhşər meydanına) gətiriləcəyi gün – məhz o gün insan (öz günahlarını) xatırlayacaqdır. Lakin bu xatırlamağın ona nə faydası?! O: “Kaş ki, mən əvvəlcədən (axirət) həyatım üçün (yaxşı əməllər) edəydim!” – deyəcəkdir”. (Fəcr 21-24). “O böyük bəla (Qiyamət) gələndə, O gün insan nələr etdiyini (dünyadakı bütün yaxşı, pis əməllərini) yadına salacaqdır. Cəhənnəm də hər görənə görünəcəkdir”. (ən-Nəziat 34-36). İbn Məsud – radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «O, gün Cəhənnəm gətrilir. Cəhənnəmin yetmiş min yuları olacaqdır və hər bir yularında yetmiş min mələk tutacaqdır. Mələklər (bu yulardan) tutub Cəhənnəmi çəkib gətirəcəklər»⁹⁸. Əbu Hureyrə – radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: Qiyamət günü Cəhənnəmdən bir baş uzanır. Görən iki gözünü, eşidən iki qulağı və danışan bir dili vardır və o: “Mən üç növ insan üçün yaradıldım: Təkəbbürlülər, Allahdan qeyrisinə ibadət edənlər və surət çəkənlər üçün (Başqa rəvayətdə: Zalım idarəçilər, haqsız insan öldürən)”⁹⁹.

“SİZDƏN ELƏ BİR KƏS OLMAZ Kİ, ORAYA VARİD OLMASIN” – AYƏSİ BARƏDƏ

“Sizdən elə bir kəs olmaz ki, oraya varid olmasın. Bu, Rəbbinin (əzəldən) buyurduğu vacib bir hökmdür. (Bütün insanlar Cəhənnəmin müdhiş mənzərəsini onun körpüsü üstündən keçərkən öz gözləri ilə görəcəklər. Cənnətlilər Cəhənnəm odunun içindən yanmadan, sağ-salamat keçəcək, cəhənnəmlilər isə ora düşüb əbədi əzaba məhkum olacaqlar. Bir qism insan da müəyyən müddət orada qalıb günahı təmizlənəcək, sonra Cənnətə qayıdacaqdır). Sonra Biz Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənlərə nicat verəcək, zalımları isə orada diz üstə çökmüş halda saxlayacağıq!”. (Məryəm 71-72). Sələflər bu ayəni eşidəndə ağlayardılar. Abdullah b. Rəvaha – radiyallahu anhu – bu ayəni eşitdikdə ağlamağa başladı. Zövcəsini, yaxınlarını da ağlatdı. Ondan nə üçün ağladığını soruşduqda o: **“Sizdən elə bir kəs olmaz ki, oraya varid olmasın. Bu, Rəbbinin (əzəldən) buyurduğu vacib bir hökmdür –**

⁹⁸ Müslim 2184, 2842.

⁹⁹ Tirmizi, Əhməd, əl-Albani “Səhih”.

Cəhənnəmə qəti olaraq girəcəyimi, lakin oradan çıxıb-çıxmayacağımı qəti olaraq bilmədiyim üçün ağladım”. Əbu Meysərə – *rahmətullahi aleyhi* - yatağına girdiyi zaman dedi: “Kaşki anam məni doğmayaydı”. Zövcəsi: “Allah səni İslamla mükafatlandırdı” dedi. O: “Allah mənim Cəhənnəmə girəcəyimi bildirdiyi halda oradan çıxıb-çıxmayacağımı bildirməmişdir”. Həsən – *radiyallahu anhu* – deyir ki, bir nəfər qardaşına: “Ey qardaşım, Cəhənnəmə mütləq girəcəyini bilirsənmi?”. O: “Bəli” dedi. O, da: “Bəs, oradan çıxıb-çıxmayacağı haqda bir şey eşitdinmi?”. O: “Xey”. Onda nə gülürsən” dedi. Bu adamı o, gündən sonra gülən kimsə görmədi”. Həsən – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Vallahi oraya girən hər bir mömin üzülür. Allah onun Cəhənnəmə girəcəyini və çıxmayacağını bildirdiyi halda necə üzülməsin?”¹⁰⁰. Səhabə və ondan sonra gələnlər Cəhənnəmə düşmək bərəsində ixtilafa düşdülər. Bəziləri deyirlər ki: “Bundan qəsd edilən Sırat körpüsüdür”. Bu görüşdə: İbn Məsud, Cabir, Həsən, Qatadə, AbdurRahman b. Zeyd b. Əsləm – *Allah Onlardan Razı Olsun* - və s. Bəziləri də qeyd edirlər ki: Cəhənnəmə girmək – mütləqdir. Bu görüş İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – ya nisbət edilmişdir. Lakin mömin üçün Cəhənnəm sərin və salamat olur İbrahim - *əleyhissəlam* – üçün olduğu kimi və s.

CƏHƏNNƏMİN VƏSFİ

“Cəhənnəm alovlandırılacağı zaman; Və Cənnət (möminlərə) yaxınlaşdırılacağı zaman; Hər kəs (dünyada bugünkü günə özü üçün yaxşı, pis) nə hazır etdiyini biləcəkdir!”. (ət-Təkvir 12-14). Qatadə – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Allahın qəzəbi və insanların günahları Cəhənnəmi qızıdır”. İnsan oğlunun Allahın qəzəbinə səbəb olan günahlarından ötrü Cəhənnəm qızıdır. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah Cənnəti yaratdığı zaman Cəbrail - *əleyhissəlam* - a buyurdu: “Get ora bir bax!”. O, da gedib Cənnətə baxdı və: «(Ey Rəbbim!) Sənin izzətinə and olsun ki, onu eşidib və ora girməyən qalmayacaqdır. Hər kəs ora girəcəkdir» dedi. Allah Cənnətin ətrafını məkruhlqlarla (nəfsin xoşlanmadığı şeylərlə) bəzədi və: «İndi get ora bax!» deyə buyurdu. Cəbrail gedib ora bir də baxdı və: «Qorxuram ki, ora heç kimsə girməsin» dedi. Allah Cəhənnəmi yaradıb Cəbrailə: «Get ora bir bax!» deyə buyurdu. Cəbrail: «İzzətinə and olsun ki, onu eşidən ora girməyəcəkdir» dedi. Sonra Allah Cəhənnəmin ətrafını şəhətlərlə (nəfsin xoşladığı şeylərlə) bəzədi və: «Get ora bir kərə də bax!» deyə buyurdu. Cəbrail də

¹⁰⁰ Əhməd.

baxıb gəldikdən sonra: «İzzətinə and olsun ki, bir nəfər də belə qalmayıb hamının ora girməsindən qorxuram» dedi¹⁰¹. Əbu Hureyrə, Ənəs – *radiyallahu anhum* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət məkruhlara (nəfsin xoşlanmadığı şeylərlə), Cəhənnəm isə şəhvətlərlə bəzədilmişdir»¹⁰². Əbu Musa – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü olduğunda hər müsəlmana bir Yəhudi və Xristian verilər və ona: «Bu sənin atəşdən qurtuluşun üçün sənə fidyə olaraq verilmişdir» deyilər¹⁰³. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günündə müsəlmanlardan bəzi kimsələr dağlar misalı günahlarla gəlirlər. Lakin Allah onların bu günahlarından bağışlayıb Yəhudilərə, Xristianlara yükləyər»¹⁰⁴. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanından bir cənazə keçdi. İnsanlar cənazə haqqında xeyirli sözlər dedilər. Peyğəmbər: «Vacib oldu!» deyə buyurdu. Sonra bir cənazə də keçdi. İnsanlar onun haqqında pis sözlər danışdılar. Peyğəmbər: «Vacib oldu!» deyə buyurdu. Ömər: «Ey Allahın Rəsulu! Vacib olan nədir?» deyə soruşdu. Peyğəmbər: «Birinci cənazəni xeyirlə yad etdiniz və ona Cənnət vacib oldu. İkinci cənazəni isə pisliklə yad etdiniz və ona Cəhənnəm vacib oldu. Sizlər Allahın yer üzündəki şahidlərisiniz» deyə buyurdu¹⁰⁵. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kafir ilə onu öldürən əbədiyyən Cəhənnəmdə bir yerdə olmaz, Allah yolunda ölənlə Cəhənnəm atəşi bir yerdə olmaz, qulun qəlbində imanla həsəd bir yerdə olmaz»¹⁰⁶. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizə Cəhənnəm əhlindən xəbər verimmi?». Səhabələr: «Bəli, ey Allahın Rəsulu» dedilər. Peyğəmbər: «Bunlar simic, paxıl, təkəbbürlü kimsələrdir» deyə buyurdu¹⁰⁷. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Bir nəfəri gətirib oda atacaqlar. Cəhənnəmdə bağıracaqları qarnından bayıra çıxacaqdır və orada eşşək dəyirmanının ətrafında fırlandığı kimi fırlanacaqdır. Cəhənnəm əhli onun ətrafında toplaşib soruşacaqlar: «Ey filankəs, sənə nə olub? Məgər sən bizi günahlardan çəkinməyə və xeyirli işlər görməyə çağıran deyildin?». O: «Bəli, mən xeyirxaxlığa çağırırdım, lakin özüm buna əməl etmədim, günahlardan çəkindirirdim,

¹⁰¹ Əbu Davud 4744, Tirmizi 2560, 2563, Nəsəi 7/3, Əhməd 2/332, Həkim 1/26-27.

¹⁰² Buxari “Rikak” 11/320, Müslim 2822, Tirmizi «Cənnət» 4/21, Əhməd 3/254.

¹⁰³ Müslim 2767.

¹⁰⁴ Müslim «Tövbə» 3/50.

¹⁰⁵ Buxari «Cənaiz» 86, Müslim 949.

¹⁰⁶ Müslim 1891, Əbu Davud 2495.

¹⁰⁷ Buxari, Müslim 2853.

lakin özüm pis işlər edirdim»¹⁰⁸. İbn Ömər – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Bir qadın evdə həps etdiyi pişiyə görə Cəhənnəmə düşdü. Pişiyi evdə həps edərək nə yemək vermiş, nə də onun özü üçün ov etməsinə izn vermişdir (Başqa rəvayətdə: Fahişə bir qadın isti bir gündə quyunun ətrafında fırlanan və susuzluqdan dilini çıxarmış bir köpək gördü. Qadın ayaqqabısını çıxarıb (quyudan su götürərək) köpəyə verdi. Bu səbəblə qadın bağışlandı»¹⁰⁹. Bureydə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Hakimlər üç cürdür. Biri Cənnətlik, ikisi isə Cəhənnəmlikdir. Haqqı bilib doğru hökm verən Cənnətlikdir, haqqı bilib (bilə-bilə) ədalətsiz hökm verən Cəhənnəmlikdir, cahilcəsinə hökm verən də Cəhənnəmlikdir»¹¹⁰.

CƏNNƏTİN VƏSFI ADƏM - Əleyhissəlam - IN GİRİB ÇIXDIĞI CƏNNƏT HANSIDIR?

Munzir b. Said – *rahmətullahi aleyhi* – təfsirdə deyir ki: Allahın Adəm – *əleyhissəlam* – söylədiyi: “*Sonra Biz (Adəmə) dedik: “Ey Adəm, sən zövcənlə (Həvva ilə) Cənnətdə qal və hər ikiniz oradakı meyvələrdən, istədiyiniz kimi, bol-bol yeyin, yalnız bu ağaca (buğdaya) yaxın gəlməyin! Yoxsa (özünüza) zülm edənlərdən olarsınız”.* (əl-Bəqərə 35). Ayəsində bir qrup: Allah Adəm – *əleyhissəlam* – 1 Qiyamət günü möminlərin girəcəyi əbədiyyət Cənnətinə salmışdır. Digər bir qrup isə: Bu Cənnət başqa bir Cənnət baxçasıdır. Allah onu Adəm – *əleyhissəlam* – üçün yaratmış və onu oraya salmışdır. Əbədiyyət Cənnəti deyildir”. Əbul Həsən əl-Mərvədi – *rahmətullahi aleyhi* – isə təfsirində deyir ki: “Adəm və Həvva – *əleyhimussəlam* – in daxil olduğu Cənnət barəsində iki ixtilaf vardır: 1) Bu Cənnət əbədiyyət Cənnətidir. 2) Bu Cənnət Allahın ikisi üçün yaratmış olduğu imtahan yurdu etdiyi Cənnət baxçasıdır. Mükafat olaraq yaratmış olduğu əbədiyyət Cənnəti deyildir. İkinci görüşdə olanlar da iki qrupa ayrılmışlar: 1) Bu Cənnətin göydə olduğunu söyləmişlər. Çünki Adəm və Həvva – *əleyhimussəlam* – oradan enmişlər. 2) Bir qism də onun yerdə olduğunu söyləmişlər. Enməyi isə - bir yedən digər bir yerə keçmək kimi adlandırmışlar. “(O halda) *şəhərlərdən birinə gedin...*”. (əl-Bəqərə 61). Əbu Salih, İbn Abbas - *radiyallahu anhu* – dan: “Enin” – ayəsi barəsində bunu zikr edir: Bir yerdən digər bir yerə getmək kimidir”

¹⁰⁸ Müslim, Səhihul Cəmi 7878.

¹⁰⁹ Müslim 2242,2245.

¹¹⁰ Əbu Davud 3573.

demişdir. Munzir b. Said – *rahmätullahi aleyhi* – deyir ki: “Cənnətin əbədiyyat Cənnəti olmayıb yer üzündə bir Cənnət olduğu görüşü Əbu Hənifə və əshabının görüşüdür”. İbn Uyeynə – *rahmätullahi aleyhi* – deyir ki: **“Həqiqətən, sən orada (Cənnətdə) acmaq nədir, çılpaq olmaq nədir bilməzsən!”**. (Ta ha 118). Ayəsini açıqlayarkən orada yəni – yer üzündə demişdir”. İbn Quteybə “əl-Mârif” 11-18 deyir ki: “Sonra Allah onu Ədn baxçasının şərq tərəfindən çıxardı və onu (yaradıldığı torpağın) alındığı yerə yolladı. İbn Quteybə burada Vəhb – *rahmätullahi aleyhi* – dən bir nəql də edir ki: “Adəm – *əleyhissəlam* – ın Ədn baxçasından çıxarıldıqdan sonra endiyi yer Hindistanın şərq tərəfidir. Qabil qardaşını öldürüb Ədnin şərqindəki Yəmən vadilərinə qədər daşdıqdan sonra onu orada basdırır”.

ADƏM - Əleyhissəlam - IN GİRİB ÇIXDIĞI CƏNNƏT ƏBƏDİYYƏT CƏNNƏTİDİR DEYƏNLƏRİN DƏLİLLƏRİ

1. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah (Qiyamət günü) insanları toplayır, möminlər ayağa qalxırlar. Nəhayət Cənnət onlara yaxınlaşdırılır». İnsanlar Adəm – *əleyhissəlam* – gələrək: «Ey atamız! Cənnəti bizə açdır» deyəcəklər. Adəm: «Sizləri Cənnətdən ancaq atanız Adəmin xətası çıxartdı. Mən bunun sahibi deyiləm. Sizlər mənim oğlum İbrahim – *əleyhissəlam* – ın yanına gedin» deyəcəkdir¹¹¹. 2. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Adəm ilə Musa – *əleyhimussəlam* - Rəbbləri qatında bir-birləri ilə mücadələ etdilər. Nəticədə Adəm, Musaya hüccətlə qələbə çaldı. Musa: «Sən, Allahın əli ilə yaratdığı, öz ruhundan üfürdüyü, mələklərini sənə səcdə etdirdiyi, Cənnətdə yerləşdirdiyi, sonra da etdiyin xətdən ötrü insanları yer üzünə endirən Adəm deyilsənmi?» deyə soruşdu¹¹². 3. **“(Sonra) Biz (Adəmə) dedik: “Ey Adəm, sən zövcənlə (Həvva ilə) Cənnətdə qal və hər ikiniz oradakı meyvələrdən, istədiyiniz kimi, bol-bol yeyin, yalnız bu ağaca (buğdaya) yaxın gəlməyin! Yoxsa (özünüə) zülm edənlərdən olarsınız”. (Lakin) Şeytan onları azdırıb (buğdadan yedizdirməklə nemətlər içində) olduqları yerdən uzaqlaşdırdı. Biz də (Adəmə, Həvvaya və Şeytana): “Bir-birinizə düşmən kəsilərək (buradan kənar olub yer üzünə) enin! Yerdə sizin üçün müəyyən vaxta qədər (ömrünüzün axırınadək) sığınacaq və yaşayış (dolanacaq) vasitələri var” - dedik”. (əl-Bəqərə 35-36). Enin** – kəliməsi yüksəkdən aşağıya doğru olur. **Yerdə sizin üçün müəyyən vaxta qədər (ömrünüzün**

¹¹¹ Müslim 195.

¹¹² Buxari 11/505, Müslim 2652.

axırınadək sığınacaq və yaşayış (dolanacaq) vasitələri var – ifadəsi *Enin* - əmrindən sonra gəlmişdir. Bu o, deməkdir ki, onlar daha öncə yer üzündə deyildilər. 4. “(Allahın bütün bu xəbərdarlığından sonra) **Şeytan ona** (Adəmə) **vəsvəsə edib** (pıçıldayıb) **belə dedi: “Ey Adəm! Sənə** (meyvəsindən yeyəcəyin təqdirdə heç vaxt ölməyəcəyin və həmişə Cənnətdə yaşayacağıın) **əbədiyyət ağacını və köhnəlib xarab olmayacaq (fənaya uğramayacaq) bir mülkü göstərimmi?”**. (Ta ha 120). Cənnət dünyada olsaydı Adəm – *əleyhissəlam* – İblisin sözlərinin yalan olduğunu bilərdi. Çünki Adəm – *əleyhissəlam* – bilirdi ki, dünya keçici, fanidir. 5. Cənnətdən *Enin* – sözüylə qəsd edilən Adəm, Həvvə və İblisdir – deyilmişdir. Bir qrup qeyd edir ki: Cənnətdən *Enin* – sözüylə Adəm, Həvvə və İlan qəsd edilir, Digər bir qrup deyir ki: Adəm və Həvvə – *əleyhimussəlam* – nın zürriyyətidir – deyilmişdir. Lakin bu görüşlərin hər ikisi də zəifdir. Səhih olan birinci görüşdür. (Allah Adəmə və Həvvəyə) belə buyurdu: “**Bir-birinizə** (siz İblisə və nəslinə, İblis də sizə və nəslinizə) **düşmən kəsilərək hamınız oradan** (Cənnətdən yerə) **enin. Məndən sizə doğru yolu göstərən bir rəhbər** (kitab, yaxud peyğəmbər) **gəldiyi zaman hər kəs Mənim haqq yolumu tutub getsə, nə** (dünyada) **yolunu azar, nə də** (axirətdə) **bədbəxt olar!”**. (Ta ha 123). 6. Onlar qeyd edirlər ki, Cənnət kəliməsi bütün yerlərdə Mərifə olaraq *əl-Cənnəh* olaraq işlənmişdir. “(Sonra) **Biz** (Adəmə) **dedik: “Ey Adəm, sən zövcənlə** (Həvvə ilə) **Cənnətdə qal...”** (*əl-Bəqərə* 35). Lakin başqa hər hansı bir baxça qəsd edildiyi zaman “**Əl**” müəyyənlik olmadan işlədilmişdir. “**O bağların hər ikisi öz barını verdi və bu bardan heç bir şey əskilmədi. Biz də onların arasından bir ırmaq axıtdıq**”. (*əl-Kəhf* 32). 7. Əbu Musa *əl-Əşəri* - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki: “Allah Adəm – *əleyhissəlam* – ı Cənnətdən çıxardıqda onu Cənnət meyvələri ilə ruziləndirdi. Ona hər bir şeyin sənətini öyrətdi. Sizin yediğiniz o, meyvələr də (Cənnət) meyvələrindən törənmədir. Lakin Cənnətdəki meyvələr xarab olmaz, dünyada olanlar isə xarab olurlar. 8. İbn Abbas - *radiyallahu anhu* – deyir ki: “(Nəhayət) **Adəm rəbbindən** (bəzi xüsusi) **kəlmələr öyrənərək** (Həvvə ilə birlikdə o kəlmələr vasitəsilə) **tövbə etdi. Doğrudan da, O** (Allah) **tövbələri qəbul edəndir, mərhəmətlidir**”. (*əl-Bəqərə* 37). Ayəsi barədə deyir ki: “Adəm – Ya Rəbbim! Məni əlinlə yaratmadınmi?”. Allah: “Bəli” – dedi. Adəm: “Ey Rəbbim! Mənə ruhundan üfürmədinmi?”. Allah: “Bəli” – dedi. Adəm: “Ey Rəbbim! Məni Cənnətə yerləşdirmədinmi?”. Allah: “Bəli” – dedi. Adəm: “Ey Rəbbim! Rəhmətin qəzəbini üstələmədimi?”. Allah: “Bəli” – dedi. Adəm: “Tövbə etsəm, halımı düzəltmə, məni

Cənnətinə təkrar salarsanmı?”. Allah: “Bəli” – dedi¹¹³. 9. *“And olsun ki, (Muhəmməd əleyhiissəlam Cəbraili öz həqiqi surətində) başqa bir dəfə də (merac vaxtı) görmüşdü; (Yeddinci göydəki) Sidrətül-müntəhanın yanında. (Mələklər, şəhidlər və müttəqilər məskəni olan) Məva cənnəti onun yanındadır”.* (ən-Nəcm 13-15). Sidrətul Muntəha göyün üstündə olduğu sabitdir.

ADƏM - Əleyhissəlam - IN GİRİB ÇIXDIĞI CƏNNƏT ƏBƏDİYYƏT CƏNNƏTİ DEYİLDİR DEYƏNLƏRİN DƏLİLLƏRİ

1. Allah əbədiyyət Cənnətinə girməyi bütün Rəsulların dili ilə açıqlamışdır. O, girmək zamanı da hələ gəlməmişdir. Allah kitabında Cənnəti bir çox vəsflərlə vəsfləndirmişdir. Sonradan bu şeyləri dəyişməsi isə mümkün deyildir. 2. Allah müttəqilər üçün hazırlamış olduğu Cənnət əbədi qalmaq yurdu. Oraya kim girərsə bir daha oradan çıxmaz. Lakin Adəm – əlehissəlam – girdiyi Cənnətdə qalmamışdır. Allah Cənnəti salamlıq yurdu olaraq anmışdır. Oranı əmr, nəhy (qadağa), imtahan yurdu olaraq anmamışdır. Lakin Adəm – əlehissəlam – o, yerdə ən böyük imtahana məruz qalmışdır. 3. Allah oranı içində əbədiyyən Allaha üsyan olunmayacaq bir yurd kimi anmışdır. Lakin Adəm – əlehissəlam – girdiyi Cənnətdə Rəbbinə asi olmuşdur. Allah Cənnəti qorxusuz, kədərsiz, üzüntü olmayan bir yurd kimi anmışdır. Lakin Adəm və Həvva – əlehimussəlam – in qorxu və üzüntü hiss etdikləri məlumdur. *Darus Səlam* olduğu halda, Adəm və Həvva – əlehimussəlam – orada fitnə (imtahandan) səlim olmamışdır. *Darul Qərar* olduğu halda onlar orada qərar tutmamışlar. Oraya girənlər haqqında: *“Onlara orada (Cənnətdə) heç bir yorğunluq (zəhmət) üz verməz. Onlar oradan çıxan da deyillər. (Cənnətdə əbədi qalacaqlar)”.* (əl-Hicr 48). Adəm və Həvva – əlehimussəlam – isə oradan çıxmışlar. Yenə orada boş, faydasız şeylərin (yalan) olmadığı, günahların olmadığı xəbər verilmişdir. Halbuki Adəm – əlehissəlam – o, yerdə İblisin yalan sözlərini və günahkar sözlərini eşitmişdir. Allah oranı doğruluq və sədaqət məqamı olduğunu xəbər vermişdir. İblis isə orada yalan söyləmiş və yalanına and içmişdir. 4. Allah: *“(Ya Rəsulum!) Sənin Rəbbin mələklərə: “Mən yer üzündə bir xəlifə (canişin) yaradacağam”, - dedikdə (mələklər): “Biz Sənə şükür etdiyimiz, şəninə təriflər dediyimiz və Səni müqəddəs tutduğumuz halda, Sən orada (yer üzündə) fəsad törədəcək və qan tökəcək bir kəsmi yaratmaq istəyirsən?”- söylədilər. (Allah onlara): “ Mən bildiyim şeyi siz bilmirsiniz!” – buyurdu”.* (əl-

¹¹³ Tifsir İbn Kəsir 1/85.

Bəqərə 30). Allah – **Cənnətül Məvada** deməmişdir. Yer üzündə buyurmuşdu. 5. “(Allahın bütün bu xəbərdarlığından sonra) **Şeytan ona (Adəm) vəsvəsə edib (pıçıldayıb) belə dedi: “Ey Adəm! Sənə (meyvəsindən yeyəcəyin təqdirdə heç vaxt ölməyəcəyin və həmişə Cənnətdə yaşayacağın) əbədiyyət ağacını və köhnəlib xarab olmayacaq (fənaya uğramayacaq) bir mülkü göstərimmi?”**. (Ta ha 120). Əgər Allah, Adəm – *əlehissəlam* – 1 əbədiyyət Cənnətinə və əskilməz-tükənməz olan bu Cənnətə yerləşdirsəydi Adəm – *əlehissəlam* – İblisi rədd edərək: Mənə verilən bu əskilməz-tükənməz səltənəti sən mənə necə göstərəcəksən, halbuki mən onun içindəyəm. Nə verə bilərsən sən mənə? (İstədiyim hər bir şey burada var). Əgər bunları bilsəydi İblisin sözüne qulaq asmaz onun nəsihətini qəbul etməzdi. Lakin o, əbədiyyət yurdunda olmadığı üçün arzu etdiyi əbədiliklə İblis onu aldatmışdır. 6. Əgər Adəm – *əlehissəlam* – əbədiyyət Cənnətində olsaydı – bu Cənnətə təmiz və pak olanlardan başqası girməz, necə ola bilər ki, murdar, lənətlənmiş, aşağı olan İblis oraya girmiş, Adəm – *əlehissəlam* – 1 fitnəyə məruz qoymuş və ona vəsvəsə vermişdir. O, məlun Müttəqilərin yurduna necə girmişdir? 7. “(Allah) **buyurdu: “Oradan (Cənnətdən) aşağı en. Orada sənə (Allahın əmrinə) təkəbbür göstərmək yaraşmaz. (Oradan) çıx, çünki sən alçaqlardansan!”**. (əl-Əraf 13). Necə ola bilər ki, bu sözlərdən sonra İblis **Cənnətül Məvaya** girsin. Əgər desəniz ki, ilanın qarnına girib, ilan şəkilində Cənnətə girərək Adəm və Həvva – *əlehimussəlam* – a vəsvəsə verib. Bu batil bir sözdür. “**Pak söz (tövhid kəlməsi, zikr, həmd-səna) Ona tərəf yüksələr və pak sözü də (Allah dərgahına) yaxşı əməl qaldırır. (Allah pak sözü eşidəndir, saleh əməli də qəbul edər)**”. (Fatir 10). İblisin vəsvəsəsi isə sözlərin ən murdarıdır. Əsla Allaha tərəf yüksəlməz. 8. Munziri – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: “Adəm – *əlehissəlam* – 1 Cənnətdə yatırdı...”¹¹⁴. Halbuki əbədiyyət Cənnətində yatmaq yoxdur. Əbu Nəcih, Mucəhid – *rahmətullahi aleyhi* – rəvayət edir ki: “Həvva, Adəm – *əlehimussəlam* – yatarkən qəbirgəsindən yaradıldı”¹¹⁵. «**Orada bizə nə bir yorğunluq, nə də bir məşəqqət, əziyyət toxunacaqdır**». (Fatir 35). Cabir – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *salallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Yatmaq ölümün qardaşdır və Cənnətliklər yatmazlar»¹¹⁶. 9. Allah, Adəm – *əlehissəlam* – 1 yer üzünün torpağından yaratdığı hamıya bəllidir. Bunun da dəlilləri Quran və Sünnədə var. 10. **Biz də (Adəm, Həvvaya və Şeytana): “Bir-birinizə düşmən kəsilərək**

¹¹⁴ Hədis Movqufdir – sənədi Peyğəmbər - *salallahu aleyhi və səlləm* – çatdır.

¹¹⁵ Bu haqda bax: İbn Kəsir 1/82, əs-Sələbi “Qıssatul Ənbiya” s.29.

¹¹⁶ Həysəmi «Məcmua Zəvaid» 10/415, Əbu Nuaym “Sifətül Cənnə” 1/126.

(buradan kənar olub yer üzünə) **enin!** *Yerdə sizin üçün müəyyən vaxta qədər (ömrünüzün axırınadək) sığınacaq və yaşayış (dolanacaq) vasitələri var” - dedik”.* (əl-Bəqərə 35-36). **Enin** – kəliməsi göydən yerə enməyi ifadə etmər. İfadə etsə belə yüksək yerdən daha aşağı bir yerə enməyi ifadə edər. Çünki Adəm – *əlehissəlam* – ın Cənnəti yer üzündə ən yüksək bir yerdə idi. Oradan da endirildi. Dediğiniz kimi: **Enin** - əmrinin Adəm, Həvva və İblis olduğudur. Əgər o, Cənnət göydə olsaydı İblisin səcdə əmrinə uymadığı üçün enməsindən sonra onlara çatması və vəsvəsə verməsi mümkün olmazdı. 11. Onlar qeyd edirlər ki, əbədi Cənnət kəliməsi Qurani Kərimdə mərifə olaraq “**Əl**” müəyyənlik ədatı ilə gəlir. Digər Cənnət baxçaları isə “**Əl**” olmadan qeyd olunur. Cavab olaraq deyirik ki, bu belə deyildir. Çünki: **“Biz vaxtilə o bağ sahiblərini imtahana çəkdiyim kimi, bunları da (Məkkə mürşiklərini də) imtahana çəkdik. O vaxt (o bağ sahibləri) səhər açılanda (onun meyvələrini) mütləq dərəcələrinə and içmişdilər”.** (Nun 17). Bu ayədə “**Əl**” ədatı ilə işlənmişdir, lakin əbədiyyət Cənnəti qəsd edilməmişdir. 12. Onlar qeyd edirlər ki, Adəm – *əlehissəlam* – tövbə edərsə Allah onu Cənnətə qaytaracağını vəd etmişdir sözüünə gəlincə deyirik ki: Əksinə Allah, Adəm – *əlehissəlam* – ı çıxdığı Cənnətə deyil, əbədiyyət Cənnətinə qaytardığı zaman vədi yerinə yetmiş olacaqdır. Qayıtmaq (dönmək) – kəliməsi birinci hala, zaman və məkana qayıtmağı ifadə etmər. Hətta bənzərinə dönməyi də ifadə etmər. **“Allah bizi sizin (batil) dininizdən xilas etdikdən sonra biz sizin dininizə dönsək, (sizin bütpərəst dininizin haqq olduğunu etiraf etməklə) Allaha qarşı yalan uydurmuş olarıq. Rəbbimiz Allah istəməsə, biz əsla sizin dininizə dönmə bilmərik. Rəbbimiz elm ilə (Öz əzəli elmi ilə) hər şeyi ehtiva etmişdir. Biz yalnız Allaha təvəkkül emişik. Ey Rəbbimiz! Bizimlə tayfamız arasında ədalətlə hökm et. Axı Sən hökm verənlərin ən yaxşısısan!”.** (əl-Əraf 89).

ADƏM – Əlehissəlam – IN GİRİB ÇIXDIĞI CƏNNƏT ƏBƏDİYYƏT CƏNNƏTİDİR DEYƏNLƏRİN, YER ÜZÜNDƏ BİR CƏNNƏTDİR DEYƏNLƏRƏ CAVABI

1. Onlar qeyd edirlər ki: Allah əbədiyyət Cənnətinə girməyi yalnız Qiyamət günü olacağını xəbər vermişdir. Cənnətə mütləq giriş haqqında bu söz doğrudur. Lakin Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – İsrə gecəsi Cənnətə girmişdir, Məminlərin və Şəhidlərin ruhları Cənnətdə yaşıl quşların boğazında dolaşırlar. Bu girişlər Allahın xəbər verdiyi Qiyamət günündəki girişdən ayrıdır. 2. Cənnət haqqında zikr etdiyiniz Cənnətin

vəşfləri bunlar haqdır. Onları nə biz inkar edirik, nə də Əhli İslamdan bir kimsə. Lakin biz deyirik ki, bu kimi şeylər ayələrdən də göründüyü kimi möminlər Cənnətə girdikləri zaman baş verəcəkdir. *Doğrusunu Allah Bilir*¹¹⁷.

CƏNNƏTDƏ EV

Osman - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim Allah rızasını tələb edərək bir məscid inşa edərsə (Başqa rəvayətdə: İçində Allahın adı zikr edilsin deyə¹¹⁸) Allah ona Cənnətdə bir ev inşa edər (Allah onun üçün Cənnətdə bir mislini inşa edər)¹¹⁹. Əbu Musa əl-Əşəri - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Allah, bir qulun övladının canını aldığı zaman ölüm mələyinə deyər: “Ey ölüm mələyi! Qulumun övladının canını aldınmı? Gözünün nurunu, qəlbinin meyvəsini (istiliyini) aldınmı?”. Mələk: “Bəli”. Allah: “O, nə etdi?”. Mələk: “Sənə həmd etdi və İstincə etdi - *İnnə Lilləhi Və İnnə İleyhi Raciun* -” dedi. Allah: “Ona Cənnətdə bir ev bina edin və adını *Həmd* evi qoyun” deyər buyurdu¹²⁰. Əbu Musa əl-Əşəri - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Kim gecə və gündüz fərzlər xaric **12** rükət (sünnət) qılarsa Allah ona Cənnətdə bir ev bina edər”¹²¹.

CƏNNƏT NEMƏTLƏRİ

«Etdikləri əməllərin mükafatı olaraq (Allah dərgahında) möminlər üçün göz oxşayan (onları sevindirəcək) nə cür nemətlər gizlənilib saxlandığını heç kəs bilməz». (əs-Səcdə 17). Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizdən birinizin Cənnətdəki bir parça yeri üzərinə Günəşin doğduğu və batdığı şeylərin hamısından xeyirlidir (Başqa rəvayətdə: Cənnətdəki bir qamçı miqdarında yer dünya və dünya nemətlərindən xeyirlidir)¹²². Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Əziz və Cəlil olan Allah: Mən yaxşı qullarım üçün heç bir gözün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi və heç bir insanın qəlbindən keçirmədiyi şeylər hazırladım” buyurdu. Allah Kitabında bunu təsdiqləyən dəlil bu ayədir: “Etdiklərinin əvəzi olaraq

¹¹⁷ Daha geniş məlumat üçün İbn Qeyyim “Cənnətdəki həyat” kitabına bax.

¹¹⁸ Nəsəi “Məsəcid” 1.

¹¹⁹ Buxari “Salət” 65, 1/544, Müslim “Məsəcid” 25, (533),

¹²⁰ İbn Hibban 4/262, Əhməd 4/415.

¹²¹ Əhməd 4/413.

¹²² Buxari 6/13, 3250, Müslim 1883.

onlar üçün nə kimi şeylər saxlandığını heç kimsə bilməz”¹²³. Əbu Səid əl-Xudri – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Allah Cənnət əhlinə: Ey Cənnət əhli! Deyə xitab edir. Onlar: “Ey Rəbbimiz! Sənin iki dəfə çağırışını qəbul etdik – buyur. Xeyir sənin iki əlindədir” deyərlər. Allah: “Razı oldunuzmu” deyə buyurur. Onlar: “Ya Rəbbi! Necə razı olmaıyq. Sən bizə məxlumatdan heç kimə vermədiyın ehsanı verdin” deyərlər. Allah: “Bundan da daha qiymətlisini verimmı?” deyə buyurur. Onlar: “Ya Rəbbi! Bundan daha qiymətli nə ola bilər?” deyərlər. Allah: “Mən sizə rızamı halal edirəm. Artıq bundan sonra əbədiyyən sizə qəzəb etmərəm” deyə buyurur¹²⁴.

CƏNNƏT HARADADIR

Mücahid – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki, İbn Abbas – *radıyallahu anhu* – ya: “Cənnət haradadır?” deyə soruşdular. O: “Yeddi göyün üstündədir”. Ona: “Cəhənnəm haradadır?”. O: “Təbəqə-təbəqə yeddi dənizin altındadır”¹²⁵.

CƏNNƏTİN İYİ

Abdullah b. Amr – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Bir zimmını¹²⁶ öldürən Cənnətin iyini belə almaz. Cənnətin iyi isə 40 illik məsafədən hiss edilir»¹²⁷. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhum* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah və Rəsulunun zimmətinə sahib olan kafiri (Muahəd) haqsız yerə öldürən kimsə Allahın əhdini pozmuşdur. Bu kimsə Cənnətin iyini belə duymayacaqdır. Halbuki Cənnətin qoxusu qırx illik məsafədən gəlir (Başqa rəvayətdə: 100 illik məsafə¹²⁸)»¹²⁹. Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Uhud günü müsəlmanlar geri çəkildilər. (Əmim Ənəs b. Nadr – *radıyallahu anhu* – hansı ki, Bədrdə iştirak etməmişdi, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dedi: “Ya Rəsulallah! Mən sənin müşriklərlə olan birinci döyüşündə iştirak etməmişəm. Vallahi! Əgər Rəbbim mənə müşriklərlə döyüşmək imkanını verərsə Allah bilir mən onların başına nə oyun açacağam): Uhud döyüşündə müsəlmanlar məğlubiyyətə uğradıqda o: “Allahım, mən bunların (yoldaşlarını) qəsd edir) etdiklərinə görə Səndən üzr istəyirəm.

¹²³ Buxari 13/465, Müslim 2824.

¹²⁴ Müslim.

¹²⁵ Əbu Nuaym “Sifatul Cənnəh” 1/169-170.

¹²⁶ *Zimmi* – müsəlman olmayıb müqavilə ilə müsəlman ölkəsində yaşayan şəxs (Kitab əhli, kafir və s).

¹²⁷ Buxari 8/30.

¹²⁸ Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 6/294, Təbərani “Əvsat”, Əhməd 5/46.

¹²⁹ Buxari 6/269, 12/259, Tirmizi 1403, İbn Məcə 2687.

Bunların da (müşrikləri qəsd edir) etdiklərindən uzaq olduğumu bildirirəm”. Daha sonra irəli atıldı. Sad b. Muaz – *radiyallahu anhu* – qarşısına çıxdı. Ənəs: “Ey Sad! Nadrın Rəbbinə and olsun ki, bu da Cənnət. Mən onun qoxusunu Uhud tərəfdən hiss edirəm”. Sad: “Ey Allahın Rəsulu! Mən onun etdiklərini edə bilmədim”. Ənəs – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Bədənində qılınc, nizə zərbələrindən **80** yara var idi. Onun öldürülmüş olduğunu və müşriklər tərəfindən əzalarının kəsildiyini gördük. Onu yalnız bacısı barmaq uclarından tanıdı”. Ənəs: **“Möminlər içərilərində elələri də vardır ki, Allaha etdikləri əhdə sadıq olurlar. Onlardan kimisi (bu yolda) şəhid olmuş, kimisi də (şəhid olmasını) gözləyir. Onlar (verdikləri sözü) əsla dəyişməzlər”**. (əl-Əhzab 23) ayəsinin onun və onun kimilər barəsində nazil olduğunu bilirik¹³⁰.

CƏNNƏTİN AÇARLARI

Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Cənnətin açarları – ***Lə İləhə İlləlahdır***”¹³¹. Ənəs - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir bədəvi: “Ya Rəsulullah! Cənnətin açarları nədir?”. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: **“*Lə İləhə İlləllah*”**¹³². Vəhb b. Munəbbih – *rahmətullahi aleyhi* – də: «***Lə İləhə İlləllah*** – cənnətin açarı deyilmidir?» deyə soruşan bir kimsəyə o, belə cavab vermişdir: «Bəli, lakin hər açarın dişləri vardır. Əgər dişli açar gətirərsənsə qapı sənin üzünə açılır. Yox, əgər açarın dişləri olmazsa qapı açılmaz»¹³³. Salman Fərisi - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Heç kəs Cənnətə daxil olmaz - ***Bismilləhir Rəhmənil Rəhim*** – (yazısı) olan vəsiqəsi olmadıqca. (orada) Bu filan oğlu filana Allahdan yazılı vir kitabdır. O, kimsəni meyvəli (baxçalı) yüksək bir Cənnətə yerləşdirin”¹³⁴.

CƏNNƏTİN YOLU BİRDİR

Allah, Qurani Kərimdə öz yolundan bəhs edərkən bir, Cəhənnəm yollarından bəhs edərkən çoxluq kəliməsindən istifadə etmişdir. **“Bu, şübhəsiz ki, Mənim doğru yolumdur. Onu tutub gedin. Sizi (Allahın) yolundan sapdıracaq yollara uymayın. (Allah) sizə bunları tövsiyə etdi ki, pis əməllərdən çəkinəsiniz!”**. (əl-Ənam 153). **“Doğru yolu (İslamı)**

¹³⁰ Buxari 6/21, H. 2805.

¹³¹ Ən-Nihayə 2/367, Əhməd 1/242.

¹³² Əbu Nuaym «Sifətül Cənnəh» 2/38. Hədisdə Əbban var – bu kimsə İbn Əbi Ayyaşdır. Mətruktur – tərk edilmişdir. Yəhya b. Məin, Nəsəi bu kimsədən hədis rəvayəti tərk etmişlər. Şöbə onu yalançı saymışdır. Bax: Mizan əl-İtidal 1/10-15.

¹³³ Buxari «Cənaiz» 3/109, Əhməd 5/242.

¹³⁴ Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/398, Təbərani “Kəbir”, Beyhəqi “əl-Bas və n Nuşur” 247.

göstərmək Allaha aiddir. Ondan (haqdan) kəc olan yol (və ya haqdan kənara çıxan) da vardır. Əgər (Allah) istəsəydi, sizin hamınızı doğru yola salardı”. (ən-Nəhl 9). **“(Allah) buyurdu: “Mənə görə, bu, düz yoldur! (Və ya: Bu, sonu Mənə gəlib çatacaq doğru yoldur!)”.** (əl-Hicr 41). İbn Məsud - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in ətrafında oturmuşduq. O, torpaq üzərində bir düz xətt çəkərək buyurdu: «Bu düz yol Allahın haqq yoludur». Sonra bu düz yolun sağ və sol tərəflərindən yollar (xətlər) çəkdi: «Bu isə digər yollardır. Bu yolların hər birinin başında o, yolu izləməyə dəvət edən bir şeytan vardır. Bu yolu gələnlər üçün gözəlləşdirir» deyərək buyurdu və bu ayəni oxudu: **«Bu şübhəsiz ki, mənim doğru yolumdur. Onu tutub gedin. Sizi Allahın yolundan sapdıracaq yollara uymayın. Allah bunları sizə tövsiyə etdi ki, bəlkə pis əməllərdən çəkinəsiniz».** (əl-Ənam 153)¹³⁵. Cabir - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına mələklər gəldilər. Onlar: “O, yatıb” dedi. Digəri isə: “Göz yatıb, lakin qəlb oyanıqdır” dedi. Sonra: “Sizin bu yoldaşınızın halı misal olaraq bir ev bina etmiş, içində ziyafət verən və ziyafət üçün (insanlar dəvət olunsun deyərək) elçi yollayan kimsənin halı kimidir. Artıq kim elçiyə cavab verib (dəvəti qəbul edərək) evə girər və ziyafətdən yeyər. Kimi də elçiyə cavab verməyib nə evə girər, nə də ziyafətdən yeyər. Sonra mələklər açıqlayaraq: Göz yatıq, qəlb isə oyanıqdır. Ev Cənnətdir, elçi Muhəmmədir, Muhəmmədə itaət edən Allaha itaət etmiş olur, Muhəmmədə üsyan edən Allaha üsyan etmiş olur. Muhəmməd insanlar arasını ayıran bir ölçüdür”¹³⁶.

MÖMİNLƏR İLƏ RƏBLƏRİ ARASINDA ALIŞ- VERİŞ CƏNNƏTDİR

“Allah, şübhəsiz ki, Allah yolunda vuruşub öldürən və öldürülən möminlərin canlarını və mallarını Tövratda, İncildə və Quranda haqq olaraq vəd edilmiş Cənnət müqabilində satın almışdır. Allahdan daha çox əhdə vəfa edən kimdir? Etdiyiniz sövdəyə görə sevinin. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!”. (ət-Tövbə 111).

CƏNNƏTİN İSİMLƏRİ

Cənnət - əsl mənası örtmək və gizlətmək deməkdir. *Cəninə* - qarında örtülü və gizli olduğu üçün cənin deyilmişdir. Cənlər olan *əl-Cənn* –

¹³⁵ İmam Əhməd «Musnəd» 1/435,465, Nəsəi 10/95 h. 11109, Darimi 1/60, əl-Albani «Zilzələ Cənnə» 1/5 H. 17. Sələfi Salihin, Əhli Sünnə vəl Cəmaat haqqında geniş məlumatı Nasir Abdulkərim əl-Əqlin «Məhfumu Əhli Sünnəti Vəl Cəmaat» adlı əsərinə baxa bilərsiniz.

¹³⁶ Buxari 13/249, Tirmizi 2860.

gözlərdən gizli olduqları üçün bu ad verilmişdir. *Qalxan* – üzü örtüyü və qoruduğu üçün *Micn*, *Məcnun* – ağılı örtülmüş və bağlanmış kimsədir.

1. *Darus Səlam* – “*Onları Rəbinin yanında əmin-amanlıq yurdu (Cənnət) gözləyir. Allah onların gördüyü işləri himayə edəndir (və ya gördükləri yaxşı işlərə görə Allah onların dostudur)*”. (əl-Ənam 127). “*Allah (bəndələrini) əmin-amanlıq yurduna (Cənnətə) çağırır və istədiyini doğru yola salır!*”. (Yunus 25). “*Onlar orada boş (lağlağı) söhbətlər deyil, (mələklərdən və bir-birindən) ancaq: “Salam!” eşidirlər. Ruziləri də səhər-axşam (həmişə) oradadır*”. (Məryəm 62). Ora salamat olan bir diyardır. Allahın bir ismi də əs-Səlamdır. “*Onların orada bir-birinə (yaxud Allahın, mələklərin onlara) güneydntliq verməsi: “Salam!” (demək) olacaqdır!*”. (İbrahim 23). “*Özlərinin, həmçinin əməlisaleh ataları, övrətləri və övladlarının daxil olacaqları Ədn cənnətləri gözləyir. Mələklər də hər bir qapıdan (Cənnət qapılarından) daxil olub (onlara): “(Dünyada Allah yolunda bütün çətinliklərə) səbr etdiyinizə görə sizə salam olsun! Axirət yurdu (Cənnət) nə gözəldir!” – deyəcəklər*”. (ər-Rəd 23-24). Allah onlara salam verir: “*Orada onlar üçün (hər cür) meyvə və istədikləri hər şey vardır. Rəhmli Rəbbdən (onlara) “salam” deyiləcəkdir*”. (Yəsin 57-58).

2. *Darul Xuld* (Əbədiyyət Yurdu) – “*Onlar oradan çıxan da deyillər. (Cənnətdə əbədi qalacaqlar)*”. (əl-Hicr 48). “*Bu, əlbəttə, Bizim ruzimizdir. O bitməz-tükənməzdir*”. (Sad 54).

3. *Darul Muqamə* (İqamət Yurdu) - “*Onlar deyəcəklər: “Qəm-qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun. Həqiqətən, Rəbbimiz bağışlayandır, qədirbiləndir! Elə bir Rəbb ki, Öz lütfü (kərəmi) ilə bizi (əbədi qalacağımız) iqamətgahda yerləşdirdi. Orada bizə nə bir yorğunluq üz verəcək, nə bir məşəqqət (əziyyət) toxunacaqdır!*”. (Fətir 34-35).

4. *Cənnətül Məva* – “(Mələklər, şəhidlər və müttəqilər məskəni olan) *Məva cənnəti onun yanındadır*”. (ən-Nəcəm 15). *Məva* – sığınacaq, dolaşib qayıdılan ev deməkdir. Ata, İbn Abbas - *radiyallahu anhu* – deyirlər ki: “*Məva* – Cəbrail və digər mələklərə sığınacaq olan Cənnətdir”. Mücahid, əl-Kəlbi – *rahmətullahi aleyhi* – deyirlər ki: “Şəhidlərin ruhlarının sığındığı Cənnətdi”. Kəb – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: “Şəhidlərin ruhlarının içində yaşadığı yaşıl quşların olduğu Cənnətdir”¹³⁷. *Məva* - Cənnətin isimlərindən biridir. “*Amma kim (Qiyamət günü) Rəbbinin hüzurunda durmaqdan qorxmış və nəfsinə istəyini (şəfvəti) qadağan etmişsə, Həqiqətən, onun yurdu Cənnətdir!*”.

¹³⁷ Qurtubi 17/96.

(ən-Nəziət 40-41).

5. *Cənnətül Adn* – Bütün Cənnətlər Ədn Cənnətidir. “**Rəhmanın (Allahın) Öz bəndələrinə vəd etdiyi və onların görmədiyi Ədn cənnətlərinə. Onun vədi mütləq yerinə yetəcəkdir**”. (Məryəm 61). “**Onlar Ədn cənnətlərinə daxil olacaq, orada altın bilərziklər və incilərlə bəzənəcəklər. Libasları da ipəkdən olacaqdır**”. (Fətir 33). “**Allah mömin kişilərə və qadınlara (ağacları) altından çaylar axan cənnətlər və Ədn cənnətlərində gözəl məskənlər vəd buyurmuşdur. Onlar orada əbədi qalacaqlar. Allahdan olan bir razılıq isə (bunların hamısından) daha böyükdür. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!**”. (ət-Tövbə 72).

6. *Darul Hayavan (Həyat Diyarı)* – “**Axirət yurdu isə, şübhəsiz ki, əbədi həyatdır. Kaş biləydilər! (Əgər bilsəydilər, axirəti dünyaya dəyişməzdilər)**”. (əl-Ənkəbut 64). *Axirət* – yəni Cənnət əsl dirilik (yəni) içində ölüm olmayan bir həyatın yurduudur.

7. *Cənnətül Firdous (Böyük Baxça)* – “**Onlardır (bilin) varis olanlar – Firdovs cənnətinə varis olanlar, orada əbədi qalanlar!**”. (əl-Muminun 10-11). “**İman gətirib yaxşı işlər görənlərin mənzili isə Firdovs cənnətləri olacaqdır!**”. (əl-Kəhf 107). *Firdous* – Cənnətin ən yüksəyi olduğu üçün söylənilən addır. Digər Cənnətlərə görə ən üstün olan bu Cənnətə bu isim daha layiqdir. Firdousun əsl mənası – Baxça deməkdir. Kab – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: “Firdous içində üzümlər olan baxça deməkdir”. Ərəblərin sözləri arasında eşitdimki: “**Firdous** – daha çox üzümü olan bir-birinə girmiş ağaclar deməkdir”. Bəra - *radiyallahu anhu* – nun qızı Ummu Rabi, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək: “Ya Rəsulullah! Mənə Hərisədən xəbər ver. Bu kimsə Bədr döyüşündə kiminsə atdığı bəlli olmayan bir oxla ölmüşdür. Əgər Cənnətdədirsə (itkisinə) dözəram, əgər başqa bir haldırsa ağlayaram. Peyğəmbər: Ey Əbu Hərisənin anası! O, yer Cənnət içində bir (baxçadır) və sənin oğlun ən yüksək Firdousdadır”¹³⁸.

8. *Cənnətül Nəim (Nemətlər Diyarı)* - “**İman gətirib yaxşı işlər görənləri Nəim cənnətləri gözləyir**”. (Loğman 8).

9. *Maqamul Əmin* – “**Müttəqilər isə qorxusuz-xətərsiz bir yerdə - Bağçalarda və bulaqlar başında olacaqlar!**”. (əd-Duhan 51-52). *Əmin* – hər cür pisliklərdən uzaq olan yer. “**Onlar orada (Cənnət nemətlərinin tükənməzliyinə) arxayın olaraq hər meyvədən istəyəcəklər**”. (əd-Duhan 55). Məkanın və yeyəcəklərinin əmin olduğu söylənilmişdir.

¹³⁸ Buxari 6/26, 7/304, 11/415.

QIZIL VƏ GÜMÜŞDƏN İKİ CƏNNƏT

“*Sühbəsiz ki, Rəbbinin məqamından (hüzurunda haqq-hesab üçün durmaqdan) qorxanları iki cənnət (Ədn nə Nəim Cənnətləri) gözləyir!*” (ə-Rahmən 46). Abdullah b. Qeys - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İki Cənnət vardır ki, qabları və içindəki (digər əşyaları) da gümüşdəndir. Digər iki Cənnət daha vardır ki, qabları və içindəki digər əşyaları da qızıldandır. Ədn Cənnətindəki topluluğun Rəblərinə baxmalarının qarşısında Allahın üzündəki o, əzəmət örtüyündən başqa bir şey olmayacaqdır»¹³⁹.

CƏNNƏTİN ÇAYLARI

«*Ya Peyğəmbər! İman gətirən və yaxşı işlər görən şəxslərə müjdə var. Onlar üçün (ağacları) altından çaylar axan Cənnətlər vardır.*» (əl-Bəqərə 25). «*Onları (ağacları) altından çaylar axan Ədn Cənnətləri gözləyir.*» (əl-Kəhf 31). «*Möminlərə vəd edilən Cənnətin vəsfi belədir. (Ağacları) altından çaylar axar, yeməkləri də, kölgələri də daimidir...*» (ə-Rəd 35). «*Müttəqilərə vəd olunan Cənnətin vəsfi belədir. Orada dadı dəyişməyən, qoxumayan sudan çaylar, tamı dəyişməyən süddən çaylar, içənlər üçün ləzzət verən şərəbdən çaylar və təmiz baldan çaylar vardır...*» (Mühəmməd 15). Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sayhan (Amudərya), Ceyhan (Sirdəryə), Fərat və Nil bunların hər biri Cənnətin çaylarıdır»¹⁴⁰. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə yüz dərəcə vardır. Allah oranı yolunda vuruşan mücahidlər üçün hazırlamışdır. Hər iki dərəcə arasında yerlə göy arası qədər məsafə vardır. Allahdan dilədikdə Firdovsu diləyin. O, Cənnətin orta yerində ən üst yerdədir. Onun üzərində Allahın ərşi vardır. Cənnətin çayları oradan qaynayır (Başqa rəvayətdə: Dörd çay ondan qaynayır¹⁴¹)»¹⁴². Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Kövsər Cənnətdə Rəbbimin mənə vermiş olduğu bir çaydır”¹⁴³. Mucəhid – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: “Biz sənə Kövsəri verdik. Kövsər – çox xeyir verdik” deməkdir¹⁴⁴. Ənəs – *radıyallahu anhu* – deyir ki: “**Kövsər** – Cənnətdə bir çaydır”. Aişə – *radıyallahu anha* – deyir ki: “Cənnətdə bir

¹³⁹ Buxari “Təfsir” Rahmən 1,2, “Tövhid” 13/423, Müslim “İman” 180, (296), Tirmizi “Cənnət” 3, 2530.

¹⁴⁰ Müslim 2839.

¹⁴¹ Tirmizi 2531.

¹⁴² Buxari 13/404, Tirmizi “Cənnət” 2530, 2533, Əhməd 3/339.

¹⁴³ Müslim 400.

¹⁴⁴ İbn Kəsir “Nihayə” 2/406.

çaydır. Kim barmaqlarını qulağına tıxayarsa belə bu çayın səsini eşidər”¹⁴⁵.

CƏNNƏTİN BULAQLARI

“*Məgər sizdən biriniz istərmi ki, içində xurma ağacları, üzümlüklər, (ağacları) altından arxlar axan və cürbəcür meyvələr olan bir bağçası olsun...*”. (əl-Bəqərə 266). “*Orada (o iki Cənnətdə) fəvvarə verib qaynayan iki bulaq vardır*”. (ər-Rahmən 66). «*Allahdan qorxub pis əmələrdən çəkinənlər isə Cənnətdə və bulaqlar başında olacaqlar*». (əl-Hicr 45). «*O, Cənnətdə iki axar bulaq vardır*». (əl-Mursəlat 41). «*Şübhəsiz ki, yaxşı əməl və itaət sahibləri (Cənnətdə) kafur qatılmış (soyuq və xoş ətirli) şərab içəcəklər. O, (kafur) elə bir bulaqdır ki, Allahın bəndələri ondan içəcək və onu (istədikləri yerə) asanlıqla axıdacaqlar*». (İnsan 5,6). «*Orada onları zəncəfil qatılmış (zəncəfil dadı verən) şərab da içirdiləcəkdir. (Zəncəfil) Cənnətdə bir bulaqdır ki, (suyu boğazdan) çox rahat keçdiyi üçün Səlsəbil adlanır*». (İnsan 17,18). “*Ona təsnim (suyu) qatılmışdır. O (təsnim) elə bir çeşmədir ki, ondan (təmiz halda) yalnız (Allaha) yaxın olanlar içər (qalanlara isə o rəhiq şərabına qatılıb verirlər)*”. (Mutaffifin 27-28). Rəsulullah - sallallahu aleyhi və səlləm - buyurdu: “Cənnətdə su bulağı, bal bulağı, süd bulağı və içki bulağı var. Sonra bunlardan çaylar qaynayır”¹⁴⁶.

CƏNNƏTİN AĞAQLARI VƏ MEYVƏLƏRİ

«*Həqiqətən müttəqilərin nicat yeri (Cənnət), bağçaları və üzüm bağlarıdır*». (ən-Nəbə 31,32). «*O, iki Cənnətdə növbənöv meyvələr, xurma və nar vardır*». (ər-Rəhman 68). «*Sağ tərəf sahibləri kimdir onlar? Onlar tikansız sidr ağacları, salxım-salxım sallanmış məuz (banan) ağacları altında, çəkilməyən daimi kölgəliklərdə, axar su kənarında, bol meyvələr, tükənməz və qadağan edilməyən meyvələr içində*». (əl-Vaqiə 27-33). «*(Müttəqilər) İstədikləri meyvələr içində olacaqlar*». (əl-Mursəlat 42). «*Onlar üçün (ağacları) altından çaylar axan Cənnətlər (bağlar) vardır. O, Cənnətlərin meyvələrindən bir ruzi yedikləri zaman: «Bu bizim əvvəlcə (dünyada) yediyimiz ruzidir» – deyəcəklər. Əslində isə bu meyvələr zahirən bənzəyir*». (əl-Bəqərə 25). “*Onlar orada (taxtlara) söykərib cürbəcür meyvələr və içkilər (Cənnət içkiləri) istəyəcəklər*”. (Sad 51). “*Onlar orada (Cənnət nemətlərinin tükənməzliyinə) arxayın olaraq hər meyvədən istəyəcəklər*”. (əd-Duhan 55). “*Orada sizin üçün bir çox meyvələr vardır, onlardan*

¹⁴⁵ İbn Kəsir “Nihayə” 2/406.

¹⁴⁶ Tirmizi 2571.

yeyəcəksiniz!”. (əz-Zuhruf 73). **“(Cənnət ağaclarının) kölgələri üstlərinə düşəcək, meyvələri də onların ixtiyarında olacaqdır (istədikləri yerdə, istədikləri zaman onları dərib yeyə biləcəklər)”**. (İnsan 14). İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – deyir ki: “Meyvələrdən almaq istədiyi zaman meyvələr əyilir, o da istədiyini ayaqda ikən, oturarkən alır”¹⁴⁷. Səhl b. Sad – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə bir ağac vardır ki, süvari onun kölgəsində yüz il at çapsa yenə də kölgəsi qurtarmaz (Başqa rəvayətdə: İstəsəniz bu ayəni oxuyun: **“Çəkilməyən (daimi) kölgəliklərdə”**. (əl-Vaqiə 30¹⁴⁸))”¹⁴⁹. **Tuba** – Cənnətdə ağacdır. Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: **«Tuba – məni görüb iman gətirən kimsəyə. Tuba -Yenə də Tuba o, kimsəyə ki, məni görməyib lakin iman gətirmişdir»**¹⁵⁰. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir nəfər Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən soruşdu: **«Tuba nədir?»**. Peyğəmbər: «O, Cənnətdə uzunluğu yüz il olan bir ağacdır» deyərək buyurdu (Gövdəsinin böyüklüyü nə qədərdir? Sənin qəbilənin dövələrindən güclü bir dəvə onun gövdəsinin ətrafında dolansa arxa ayaqlarının diz hissəsi sürtülənə qədər və o, heyvan qocalana qədər yol getsə yenə də gövdənin ətrafını dolanıb qurtara bilməz¹⁵¹)¹⁵². Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətdə elə bir ağac vardır ki, süvari sürətli, təlimli və yaxşı cinsdən olan bir at ilə **100** il çapsada onu bitirməz”¹⁵³. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Şübhəsiz ki, Cənnətdə bir ağac vardır ki, bir süvari onun kölgəsində **100** il çapar”¹⁵⁴. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Cənnətdə elə bir ağac yoxdur ki, gövdəsi qızıldan olmasın”¹⁵⁵. Əbu Musa – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Allah, Adəm - *aleyhissəlam* - ı Cənnətdən endirdi və ona hər şeyin sənətini öyrətdi, onu Cənnət meyvələri ilə bəslədi. Sizin

¹⁴⁷ İbni Mubarak “Zuhd” 230, Təbəri “Təfsir” 29/39, İbn Əbi Şeybə “Musənnəf” 13/141.

¹⁴⁸ Buxari 11/319, Tirmizi 3292.

¹⁴⁹ Müslim 2826, 5055.

¹⁵⁰ Əhməd 3/71, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 3923.

¹⁵¹ Əhməd 4/183, 3/71.

¹⁵² Buxari 6/233, 8/481, Müslim 2826.

¹⁵³ Müslim 5056.

¹⁵⁴ Müslim 5054.

¹⁵⁵ Tirmizi “Cənnət” 1, 2527, 2645, 2525.

meyvələriniz Cənnət meyvələrindədir. Lakin bunlar xarab olur, onlar isə xarab olmaz»¹⁵⁶.

CƏNNƏTİN ÇİÇƏKLƏRİ

Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətin çiçəklərinin seyyidi (ən üstünü) xınadır»¹⁵⁷. Osman ən-Nəhdi – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizdən birinizə reyhan verildiyi təqdirdə onu rədd etməsin. Çünki o, Cənnətdən çıxmadır»¹⁵⁸.

CƏNNƏTİN HEYVANLARI

«Və istədikləri hər cür quş əti ilə onların dövrəsində fırlanacaqlar». (*əl-Vaqiə 21*). Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir nəfər: «Ey Allahın Rəsulu! Kövsər nədir?». Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «O, Allahın mənə verdiyi Cənnətdə bir çaydır ki, süddən ağ və baldan daha dadlıdır. O, çayda boyunları dəvə boyunları kimi quşlar vardır». Ömər: «Şübhəsiz ki, bunlar bəslənmiş quşlardır» dedi. Peyğəmbər: «Onları yeyəcək olanlar onlardan da daha bəslənmişlərdir» deyərək buyurdu¹⁵⁹. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir nəfər başı ip ilə bağlı dəvə ilə Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək: «Ya Rəsulullah! Bu dəvə Allah yolundadır» dedi. Peyğəmbər: «Sənin üçün Cənnətdə yeddi yüz başı iplə bağlı dəvə vardır» deyərək buyurdu¹⁶⁰. Bureydə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir nəfər Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən soruşdu: «Ya Rəsulullah! Cənnətdə at varmı?». Peyğəmbər: «Allah səni Cənnətə daxil edərsə orada səni qırmızı yaqutdan bir ata mindirməyini və o, atın Cənnətdə səninlə istədiyini yerə uçmasını istədiyini təqdirdə bu arzunu yerinə yetirər» deyərək buyurdu. Bir başqa adam: «Ya Rəsulullah! Cənnətdə dəvə varmı! Deyərək soruşdu. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – əvvəlki adama söylədiklərini buna söyləmədi. Lakin: «Əgər Allah səni Cənnətə daxil edərsə orada sənin nəfsinin istədiyini və gözünün xoşladığı hər şey olacaqdır»¹⁶¹.

¹⁵⁶ Təbərani, Nihayə 2/427.

¹⁵⁷ əl-Albani «Səhih Silsilə» 3/407.

¹⁵⁸ Tirmizi 2792.

¹⁵⁹ Tirmizi 2665.

¹⁶⁰ əl-Albani «Səhih Silsilə» 2/228.

¹⁶¹ Tirmizi 2543, 2666, Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnəh” 429.

CƏNNƏTDƏ ƏKİNÇİLİK

Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – yanında bir bədəvi olan zaman Cənnət əhlindən birinin əkinçiliklə məşğul olmaq üçün Rəbbindən izn istədiyindən söz etdi. Allah: «Hər istədiyindən faydalanacaq durumunda deyilsənmi?» deyə buyurdu. Adam: «Bəli, lakin əkinçiliklə məşğul olmaq istəyirəm» dedi. Allah ona izn verir. Həməən adam toxumunu atar-atmaz, göz açıb qırpıncaya qədər hər şey tamamlanar. Əkin bitmiş dağlar kimi dəstə-dəstə məhsul toplanıb, bir yerə yığılmışdır...»¹⁶².

CƏNNƏTİN OTAQLARI VƏ DƏRƏCƏLƏRİ

«Lakin Rəbbindən qorxanları (Cənnətdə) bir-birinin üstündə tikilmiş otaqlar gözləyir. Onların altından çaylar axar. Bu Allahın vədidir. Allah vədə xilaf çıxmaz!». (əz-Zumər 20). **“Zərər çəkmədən (üzürsüz səbəbə görə evlərində) əyləşən möminlərlə Allah yolunda öz malları və canları ilə cihad edən (vuruşan) kimsələr bir olmazlar. Allah malları və canları ilə vuruşanları (evlərində) əyləşənlərdən (cihada getməyənlərdən) dərəcə etibarilə üstün tutdu. Allah bunların hamısına (hər ikisinə savab) vəd etmişdir. (Lakin) Allah mücahidlərə (evlərində) oturanlardan daha böyük mükafatlarla imtiyaz vermişdir. (Onları) Allah tərəfindən yüksək dərəcələr, bağışlanma və mərhəmət gözləyir. Allah bağışlayandır, rəhm edəndir”.** (ən-Nisa 95-9). **Onlar həqiqi möminlərdir. Onların öz Rəbbi yanında dərəcələri vardır. Onları (Qiyamət günü) bağışlanma və (Cənnətdə) tükənməz (gözəl, minnətsiz) ruzi gözləyir!.** (əl-Ənfal 4). **“Allahın rızasını qazanmaq ardınca gedən şəxs, Allahın qəzəbinə düçar olmuş şəxs kimi ola bilərmi? Onun (qəzəbə düçar olanın) yeri Cəhənnəmdir. O yer necə də pisdir! Onların Allah yanında (bir-birindən fərqli) dərəcələri vardır. Allah onların etdiyi işləri görəndir”.** (Ali İmran 162-163). Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətliklərdən bəziləri aralarında üstünlük səbəbi ilə yüksək otaqlarda oturanları, üfüqdə məşriqdən məğribə gedən parlaq ulduzları gördükləri kimi görəcəklər»¹⁶³. Səhl b. Sad – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Şübhəsiz ki, Cənnət əhli, Cənnətdə olan evini sizin göydə ulduzu gördüyünüz kimi görəcəkdilər»¹⁶⁴. Əli – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu:

¹⁶² Buxari 7519, 13/487, 5/27.

¹⁶³ Buxari 6556, Müslim 2831.

¹⁶⁴ Müslim 5058.

«Cənnətdə içi çölündən, çölü də içindən görünən otaqlar vardır. Allah bu otaqları yemək yedirən, oruc tutan və insanlar yatarkən namaz qılanlar üçün hazırlamışdır»¹⁶⁵. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir dəstə səhabə: “Ya Rəsulullah! Cənnətdən damış, orada nə cür evlər var” dedilər. O: “Kərpiclərin biri qızıldan, biri gümüşdən, gili isə müşkdür. Çınqıllı mirvari və yaqut, tozu zəfərandır. Ora düşən səadətə çatacaq və ümitsiz olmayacaqdır, əbədidir və ölməyəcək. Orada paltar köhnəlmir, gənclər isə ölmürlər”¹⁶⁶. Əbu Səid - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Cənnətdə yüz dərəcə vardır. Bütün ələmlər bunlardan birinin içində toplansa hamısına bəs edər”¹⁶⁷. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Quran sahibi Cənnətə daxil olduğu zaman ona: Oxu və yüksəl. O, kimsə oxuyar və hər bir ayədə bir dərəcə yüksəlir. Bildiyi son ayəni oxuyana qədər bu beləcə davam edər”¹⁶⁸.

CƏNNƏTDƏ DƏRƏCƏLƏRİN ƏN YÜKSƏYİ

Abdullah b. Amr b. əl-As – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Azanı eşitdikdə müəzzinin ardınca onun dediklərini təkrarlayın. Sonra mənə salavat gətirin. Mənə bir dəfə salavat deyənə Allah on dəfə rəhmət deyər. Bundan sonra Allahdan mənim üçün vəsiləni istəyin. Allah onu istədiyi qullarından birinə verəcəkdir və mən ümüd edirəm ki, o mənəm. Mənim üçün Allahdan bunu istəyəcək olana Qiyamət günü mənim onun üçün şəfaət etməyim vacib olar»¹⁶⁹. Cabir b. Abdullah – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Mənim şəfaətim vacib olar o, adama ki, azanı eşitdikdən sonra deyər: «Ey kamil dəvətin və qılınacaq namazın Rəbbi olan Allahım Muhəmmədə vəsilə dərəcəsinə və fəzilətinə bəxş et. Onu vəd etdiyin tərifə layiq məqama yüksəlt»¹⁷⁰. Əbu Səid – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Vəsilə, Allah qatında elə bir dərəcədir ki, onun üstündə başqa bir dərəcə yoxdur. Mənim üçün Allahdan vəsiləni istəyin”¹⁷¹. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Vəsilə Cənnətdə elə bir dərəcədir ki, Cənnətdə ondan daha yüksək bir dərəcə yoxdur. Allahdan o dərəcəni mənə yaratdıqlarının gözü

¹⁶⁵ Tirmizi «Cənnət» 3/4, Əhməd 1/156.

¹⁶⁶ Əhməd.

¹⁶⁷ Tirmizi “Cənnət” 4, 2534.

¹⁶⁸ Əhməd 3/40.

¹⁶⁹ Müslim 384.

¹⁷⁰ Buxari 2/94. Azan bölümü.

¹⁷¹ Əhməd 3/83, Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 1/332.

önündə verməsini istəyin”¹⁷².

CƏNNƏT ÇADIRLARI, DİVANLARI, TAXTLARI

«*Onlar (mömin kişilər) və zövcələri kölgəliklərdə (yumşaq) taxtlara söykənmişlər*». (Yasin 56). “*Səf-səf düzülmüş taxtlara söykədiyiniz halda!*” *Biz onları iri (ahu) gözlü hurilərlə evləndirəcəyik*”. (ət-Tur 20). “*(Onlar qızıl-gümüş, ləl-cavahiratla) bəzənmiş taxtlar üstündə qərar tutacaq, Onlara (o taxtlara) söykərib bir-biri ilə qarşı-qarşıya aylaşəcəklər*”. (əl-Vaqiə 15-16). “*Orada uca taxtlar*”. (əl-Ğaşiyə 13). “*Orada (o cənnətlərin hamısında, dördündə də) xoş xasiyyətli, gözəl üzlü qadınlar vardır. Belə olduqda Rəbbinizin hansı nemətlərini yalan saya bilərsiniz?! Çadırlarda gözlərini (yalnız öz ərlərinə) dikmiş hurilər vardır*”. (ər-Rahmən 70-72). “*Lakin Rəbbindən qorxanları (Cənnətdə) bir-birinin üstündə tikilmiş otaqlar (behiştin yüksək məqamları) gözləyir. Onların altından çaylar axar. Bu, Allahın vədidir. Allah vədə xilaf çıxmaz!*”. (əz-Zumər 20). “*Sizi bizə yaxınlaşdıran nə var-dövlətiniz, nə də oğul-uşağınızdır. Yalnız iman gətirib yaxşı işlər görənlərin (dünyadakı) əməllərinə görə mükafatları qat-qat (birə-on) artıq olacaq və onlar cənnət otaqlarından (Cənnətin yüksək məqamlarında) əmin-amanlıq içində yaşayacaqlar*”. (Səba 37). “*(Əgər belə etsəniz) O sizin günahlarınızı bağışlayar və sizi (ağacları) altından çaylar axan cənnətlərə və Ədn cənnətlərindəki gözəl saraylara daxil edər. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!*”. (əs-Səff 12). “*Allah iman gətirənlərə isə Fironun zövcəsini (Asiyə bint Məzahimi) misal çəkdi. O zaman o: “Ey Rəbbim! Mənim üçün Öz dərgahında – Cənnətdə bir ev tik. Məni Fironun və onun əməlidən qurtar. Məni zalım qövmdən xilas et!” – demişdi*”. (ət-Təhrim 11). İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə içi incidən hazırlanmış bir çadır vardır ki, (eni) **60** mildir. Hər tərəfində biri digərini görməyən zövcələr vardır. Mömin onları dolaşib ziyarət edər»¹⁷³. Əbu Musa əl-Əşəri – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Şübhəsiz ki, mömin üçün Cənnətdə içi boş bir tək incidən bir çadır vardır. Boyu **60 (30)** mildir. Möminə aid ailələr vardır ki, mömin onları dolaşib ziyarət edər. Lakin onlar bir-birilərini görməzlər»¹⁷⁴. Əli – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətdə elə bir otaqlar var ki içi çölündən, çölüdə içindən görsənir”. Bunu eşidən bir

¹⁷² İbn Əbi Dünə, Kənz əl-Ummal 7/698.

¹⁷³ Buxari 3243, Müslim 2838.

¹⁷⁴ Buxari 8/624, 6/318, Müslim 2838.

bədəvi ayağa qalxıb: “Ey Allahın Rəsulu! Bu otaqlar kimin üçündür?”. Peyğəmbər: “Xoş söz söyləyən, yemək yedirən, oruc tutmağa davam edən və insanlar yatarkən namaz qılanlar üçündür” deyə buyurdu¹⁷⁵. Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Hira mağarasında ikən yanına Cəbrail – *əleyhissəlam* – gəldi və dedi: «Ya Rəsulallah! Bu Xədicədir. Sənə doğru gəlir. Yanında bir qab da vardır. Xədicə sənin yanına çatdıqda ona Allahdan və məndən salam de və ona söylə ki, Cənnətdə onu səsdən, gurultudan və məşəqqətdən uzaq daş-qaşlı bir saray gözləyir»¹⁷⁶. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətə girdim. Bir də nə görsəm yaxşı? Qızıldan bir köşk. Bu köşk kimindir? Dedim. Ona: “Qureyşdən bir gəncin” dedilər. Mən: Kim o, gənc?” deyə soruşdum. Peyğəmbər: “Ömər b. Xəttab” deyə buyurdu¹⁷⁷. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətdə qızıldan, gümüşdən, yaqutdan və xrizolit (qızıllaçalar yaşılımtıl-sarı rəngli qiymətli) daşdan köşklər vardır”¹⁷⁸.

CƏNNƏT HURİLƏRİ VƏ QADINLARI

Hurilər Və Qadınları – sevdiklərini həsrətlə gözləyən, alma kimi al-qırmızı, gül kimi qırmızı yanaq, nar kimi sinələr, inci kimi düzölmüş dişlər, narın bellər, üzləri o, qədər gözəldir ki, görsəndikdə günəş belə qeyb olar. Gülümsədikdə dişləri arasından sanki şimşəklər parıldayar. Sevdiyinə qovuşduğu an sanki günəşlə ayın qovuşmasına bənzər. Sevdiyi ilə etdiyi söhbət bir-birini sevən iki sevgilinin məhəbbəti kimidir. Ayaqları o, qədər gözəldir ki, sümüklərinin iliyi ətinin üzərindən görünür. Nə vücudu, nə sümükləri, nə də geydiyi libası iliyinin görünməsinə mane ola bilməz. Bir Huri dünyaya görünmüş olsa bütün yer və göy arasını xoş ətri bürüyər. Bütün məxluqat *Təhlil, Təkbir, Təsbih* edərlər. Gözlər qamaşır və Hurilərdən başqasını görməzdi. Günəş digər ulduzların işığını necə üstələyirsə Hurinin gözəlliyi də günəşin işığını üstələyər. Hurinin baş örtüyü dünya və dünyadakı hər şeydən daha xeyirlidir. Hurilər hamilə olmaz, heyz və nifasdan uzaqdırlar. Ağız və burun axıntısından, kiçik və böyük ayaq yolundan və digər pisliklərdən uzaqdırlar. Gənclikləri heç vaxt keçməz, libasları isə köhnəlməz. Gözləri yalnız ərlərinə dikilmiş, ərlərindən başqasında gözləri yoxdur. Onlar inci və mərcan kimidirlər. Çünki Hurinin üzünə baxsa içini sevinc bürüyər, əmr etsə itaət edər,

¹⁷⁵ Tirmizi 2577, Əhməd 2/173, Həkim 1/80, Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 2/255.

¹⁷⁶ Buxari 7/133-134, Müslim 2432.

¹⁷⁷ Buxari 3242, 3670, 5226, 7024, Müslim 2395, Tirmizi 3688, Əhməd 3/107, 179, 263, İbn Əbi Şeybə 12/27.

¹⁷⁸ İbn Əbi Şeybə 13/124, Əbu Nuaym “Hilyə” 6/68.

yanında olmadığı zaman ərinin bütün malını mühafizə edər. Onlara daha əvvəl heç bir ins və cins əli dəyməmişdir. **Hurul Ayn** – Razılıq və tərifi layiq olan bütün gözəl vəsflərə sahib olan, ağ bədənli, qara gözlü gözəl qadın mənasına gəlir¹⁷⁹. İbn Abbas, Qatadə – *radiyallahu anhum* - deyirlər ki: “**Hur** – bəyaz qadın deməkdir”. “**Onlardan ötrü orada (hər cəhətdən) pak (olan) zövcələr də var. Onlar (möminlər) orada əbədi qalacaqlar**”. (əl-Bəqərə 25). «**Çadırlarda gözlərini (yalnız öz ərlərinə) dikmiş hurilər vardır**». (ər-Rəhman 72). «**Özlərinin həmçinin əməli saleh ataları, zövcələri və övladlarının daxil olacaqları Ədn Cənnətləri gözləyir...**». (ər-Rəd 23). «**Həmçinin onları iri gözlü hurilərlə evləndirəcəyik**». (əd-Duxan 54). «**Siz də zövcələriniz də sevinc içində Cənnətə daxil olun**». (əz-Zuxruf 70). «**Sinləri yenidən dolmuş həmyaşad qızlar**». (ən-Nəbə 33). «**Şübhəsiz ki, biz Cənnət qadınlarını başqa cür yaradacağıq! Onları bakirə qızlar, ərlərini səvən, həmyaşadlar edəcəyik**». (əl-Vaqiə 35-37). «**O, Cənnətdə gözlərini (yalnız ərlərinə) dikmiş, bundan əvvəl özlərinə heç bir insan və cin toxunmamış qadınlar vardır**». (ər-Rəhman 56). «(Onlar üçün orada) **iri gözlü, qəşənk hurilər də vardır. O, hurilər sanki sədəf içində gizlənmiş incidirlər**». (əl-Vaqiə 22-23). İbn Məsud, İbn Abbas – *radiyallahu anhum* - deyirlər ki: “**Təmizlikdə Məqsəd** - Heyz olmazlar, böyük və kiçik ayaq yolu olmaz, tüpürməzlər və bələğəm çıxmaz” deməkdir. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* - deyir ki: “Pisliklərdən və əziyyət verici şeylərdən təmiz”¹⁸⁰. Mucahid – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Kiçik, böyük ayaqyolu olmaz, məni, məzi olmaz, heyz olmaz, tüpürməz və bələğəm çıxmaz. Uşaq doğmazlar”¹⁸¹. “**Orada (o cənnətlərdə) gözlərini (yalnız ərlərinə) dikmiş, bundan əvvəl özlərinə heç bir ins-cins (insan və cin)¹⁸² toxunmamış qadınlar vardır. Belə olduqda Rəbbinizin hansı nemətlərini yalan saya bilərsiniz?! Onlar (o qadınlar rəng və gözəllikə), sanki yaqut və mərcandırlar**”. (ər-Rahmən 56-58). “**Onların yanında gözəl (irigözlü), baxışları (yalnız ərlərinə) dikilmiş zövcələr olacaqdır**”. (əs-Saffət 48). “**Onların yanında gözlərini (yalnız ərlərinə) dikmiş həmyaşadlar (hamısı otuz üç yaşında zövcələr) olacaqdır**”. (əs-Sad52). Mucahid – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Baxışlarını ərlərinə çevirmiş və ərlərindən başqasını arzu etməyənlərdir”¹⁸³. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət əhlinin

¹⁷⁹ Təfsir Mucahid 2/590, Təbəri 25/136, Qurtubi 16/153.

¹⁸⁰ İbn Kəsir 1/66, Təbəri 1/176.

¹⁸¹ Təfsir Qurtubi 1/241.

¹⁸² **Fayda:** Bu ayə Cinlərin də cima etdiklərinə dəlidir. Qutubi 17/181.

¹⁸³ Təfsir Mucahid 2/541.

qadınlarından bir qadının baldırının bəyazlığı **70** qat Cənnət libaslarının altından görünür və hətta onun iliyi də görünür. Allah: «Çünki o, qadınlar sanki yaqut və mərcandırlar» deyə buyurur¹⁸⁴. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətə ilk girəcək zümrə ayın **14**-cü gecəsindəki surətində girəcəkdir. Bunlardan sonra girənlər isə səmadakı parlaq ulduz surətində girəcəklər. Hər birinə iki zövcə vardır. Bunların ayağının iliyi ətinin üstəndən görünür və Cənnətdə subay yoxdur»¹⁸⁵. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət əhlindən bir qadın dünya üzünə çıxsə bütün dünyanı işıq bürüyər, (gözəl) qoxu ilə doldurar. O, qadının baş örtüsü dünya və içindəkilərdən xeyirlidir»¹⁸⁶. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Gözəl gözlü, parlaq vücudlu Hurilər Cənnətdə mahnı söyləyərək deyərlər: “Biz parlaq bədənli gözəl Hurilərlik, Dəyərlı ərlər üçün yaradılmışıq”¹⁸⁷. Əbu Umamə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətə girən hər bir qulun biri baş tərəfində, biri də ayaq ucunda olmaq üzərə iki gözəl gözlü, parlaq bədənli Huri oturur. İnsanların və Cinlərin eşitdiyi ən gözəl səsə mahnı söyləyərlər. Söylədikləri bu mahnı şeytani çalğı və (mahnı) deyildir”¹⁸⁸. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qadın ərinə dünyada ikən əziyyət verdikdə o, kişi üçün Cənnətdə hazırlanmış Hurisi belə deyər: Ey qadın! Allah səni zəlil etsin. O, sənin yanında müsafirdir. Bəlkə də bu yaxında səndən ayrılaraq bizim yanımıza gələcəkdir (ona əziyyət vermə) deyərlər»¹⁸⁹. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə möminə bu qədər və bu qədər cinsi münasibət qüvvəsi veriləcəkdir (Başqa rəvayətdə: **72 (73)** zövcəsi olacaqdır möminin Cənnətdə¹⁹⁰). Bir nəfər: «Ya Rəsulullah! Onun gücü çatacaqmı?» deyər soruşdu. Peyğəmbər: «Ona yüz kişinin gücü veriləcəkdir (Başqa rəvayətdə: Muhəmmədin nəfsi əlində olana and olsun ki, bir gecədə **100** bakirə qadına yaxınlaşacaqdır¹⁹¹)» deyər buyurdu¹⁹². Əbu Hureyrə –

¹⁸⁴ Tirmizi 2654, Müslim 2834.

¹⁸⁵ Müslim 2178.

¹⁸⁶ Buxari 2796, Tirmizi 1651.

¹⁸⁷ Əbu Nuaym “Sıfatul Cənnət” 3/280, H. 432, Təbərani “Mucəmus Sağır” 2/35, H. 734, əl-Albani “Səhihul Cəmiul Sağır” s.331, H. 1561, 1602.

¹⁸⁸ Təbərani “Kəbir” 8/119, H. 7478, Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/418.

¹⁸⁹ Tirmizi 2/208, İbn Məcə 1/621, H. 2014, əl-Albani “Səhih” 1/284, H. 173.

¹⁹⁰ Tirmizi 2562, İbn Məcə 4337, Əbu Nuaym “Sıfat əl-Cənnəh” 372.

¹⁹¹ Əbu Nuaym “Sıfat əl-Cənnəh” 2/215, Təbərani “Mucəmus əs-Sağır” 2/12-13, Beyhəqi “əl-Bas və n Nuşur” 365, Məcmuaz Zəvaid 10/417, əl-Albani “Səhih” 1/641, H. 367.

radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Ey Allahın Rəsulu! Cənnətdə cima (yaxınlıq) varmı?”. Peyğəmbər: “Canım əlində olana and olsun ki, Bəli – istədiyi qədər edəcəkdir. Hər şey bitdiyi zaman qadın təkrar tərtəmiz bir bakirə olacaqdır”¹⁹³.

HURİLƏR NƏDƏN YARADILMIŞDIR?

Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Hurilər zəfərandan yaradılmışdır”¹⁹⁴.

CƏNNƏTDƏ DOĞUM

Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Mömin Cənnətdə uşaq istədiyi zaman, hamilə qalmaq, doğulması bir vaxtda möminin arzu etdiyi kimi olur”¹⁹⁵. Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki: “Ey Allahın Rəsulu! Cənnət əhlinin uşaqları olacaqmı? Çünki uşaq sevinci tamamlar” dedim. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Canım əlində olana and olsun ki, Bəli – uşağın olması bunu arzu etdiyiniz zaman qədər bir şeydir. Bətnə düşər, əmər və gənc olur (Bütün bunlar bir anda baş verər)”¹⁹⁶. Lakin bir qrup alimlər qeyd edirlər ki: Cənnətdə doğum olmayacaq, həmçinin orada uşaq da yoxdur ki, böyüsün və qocalsın. Çünki Cənnət əhli heyz, nifas, məni, böyük-küçük ayaq yolundan təmizdirlər. Bunlarda uşağın olması üçün şərtidir (heyz və məni)¹⁹⁷. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət əhlinin uşaqları olmaz»¹⁹⁸. *Doğrusunu Allah Bilir!*

CƏNNƏTDƏ ŞƏHİDLƏRİN MƏQAMI

«Allah yolunda öldürənləri heç də ölü zənn etmə! Xeyr, onlar öz rəbbinin yanında diri olub ruzi yeyərlər». (*Ali İmran 169*)¹⁹⁹. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Uhudda şəhid olan qardaşlarınız vara! Allah onların ruhlarını Cənnətdəki yaşıl quşların içinə qoydu. Onlar Cənnətin çaylarına gedən, Cənnət meyvələrindən yeyən və ərşin gölgəsində istirahət edən quşlardır. Şəhidlər beləcə yeyib, içib dincəldikdə deyərlər:

¹⁹² Tirmizi “Cənnət” 2536, əl-Albani “Mişkət” 3/1567, H. 5636.

¹⁹³ Təbərani “Mucəm Səğir” 1/91, Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnəh” 393.

¹⁹⁴ Təbərani, Nihayə 2/461, Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnəh” 385.

¹⁹⁵ Tirmizi 2563.

¹⁹⁶ Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnəh” 275, 2/124, Beyhəqi “əl-Bas və n Nuşur” 397.

¹⁹⁷ Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnəh” 362, Beyhəqi “əl-Bas və n Nuşur” 360, Təfsir Mücahid 1/71-72.

¹⁹⁸ Tirmizi 2566.

¹⁹⁹ Əbu Davud 2520.

«Qardaşlarımıza kim bu xəbəri çatdırırsa bilər ki, biz Cənnətdə diriyik və ruzi yeyirik? Bu xəbər onlara getməlidir ki, onlar Cənnətə qarşı istəksiz olmasınlar və cihadda qorxaq olmasınlar». Allah onlara cavabən: «Sizin xəbərini Mən çatdıracağam» deyərək buyurdu və bu ayəni nazil etdi: **«Allah yolunda öldürənləri heç də ölü zənn etmə! Xeyr, onlar öz rəbbinin yanında diri olub ruzi yeyirlər».** (Ali İmran 169)²⁰⁰. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətə girən heç kimsə dünyaya geri dönmək istəməz, yer üzündə olan hər şey orada vardır. Lakin şəhid belə deyildir. O, Cənnətdə ona verilən nemətlərə görə yer üzünə dönüb on dəfə şəhid olmağı təmənna edər»²⁰¹. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Şəhidin Allah dərgahında 7 özəlliyi vardır: İlk damla (tökülən) qanı ilə bağışlanır, Cənnətdə olan yerini görür, qəbr əzabından qorunur, (Qiyamət gününün) qorxusundan əmin olur, İmanın şirinliyini dadar (Hamı lüt olduğu zaman iman libası ilə geyindirilər), 72 Huril Ayn ilə evləndirilir və qohumlarından 70 nəfər haqqında şafaətçi olur (Başqa rəvayətdə: Başına ucalıq tacı qoyular. Hansıki bir daşı dünya və onun içindəkilərdən xeyirlidir)”²⁰².

CƏNNƏTDƏ QADININ SON ƏRİ İLƏ OLMASI

Əbu Dərda – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qadının son əri (onunla birlikdə) Cənnətdədir». Ummu Dərdə: «Cənnətdə Əbu Dərda ilə evlənməyənədək bir də ərə getməyəm» dedi²⁰³.

CƏNNƏTƏ İLK GİRƏN ZÜMRƏ

Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Bizlər (dünyada) ən sonda gələnlərik, Qiyamət günü isə ən öndə olanlarıq. Ümmətimdən yetmiş min nəfərlik ilk zümrə haqq-hesabsız cənnətə girəcəkdir. (Başqa rəvayətdə: Bunlardan hər yetmiş nəfər ilə yetmiş min nəfər də gələcəkdir və Rəbbimin ovucu ilə üç ovuc daha²⁰⁴) Bunlardan hər birinin üzü gecə vaxtı ay kimi parlaq olacaqdır. Bunlardan sonra gələnlərin üzləri isə göydə olan ən parlaq ulduzlar kimi olacaqdır. Sonra isə hər kəs mərtəbəsinə görə gələcəkdir»²⁰⁵. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki,

²⁰⁰ Əbu Davud 2520.

²⁰¹ Buxari «Cihad» 5,21, Müslim 1877.

²⁰² Tirmizi 3/17, 1712, İbn Məcə 2/184, 2799, Əhməd 4/131.

²⁰³ əl-Alabni «Səhihul Cəmi» 6/14.

²⁰⁴ Əhməd 5/393, Tirmizi “Qiyamət” 13, 2439, İbn Məcə “Zuhd” 34, 4286, əl-Albani “Səhih”.

²⁰⁵ Müslim «Cənnət» 3/17.

Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətə ilk girəcək zümrənin üzü gecə vaxtı ay kimi parlaq olacaqdır. Bunlardan sonra gələnlərin üzləri isə göydə olan ən parlaq ulduzlar kimi olacaqdır. Onlar nə böyük, nə də kiçik ayaq yoluna gedər, nə tüpürər, nə də finxırırlar. Daraqları (qabları) qızıldandır (gümüşdən), Tərləri misk, buxurdanlıqları aloy ağacı, zövcələri ceyran gözlü hurilər (xasiyyətləri eyni), ataları Adəmin surəti boyda **60** arşındır (Başqa rəvayətdə: Aralarında itxilaf və bir-birilərinə nifrət yoxdur. Qəlbləri bir tək kişinin qəlbi kimidir. Səhər-axşam Allahu təsbih edərlər^{206,207}).

CƏNNƏTƏ GİRMƏLƏRİNƏ ZƏMANƏT VERİLƏNLƏR

“Rəbbinizin məğfirətinə və genişliyi göylərlə yer üzü qədər olan, müttəqilər üçün hazırlanmış Cənnətə tələsin. O müttəqilər ki, bolluqda da, qıtlıqda da (mallarını yoxsullara) xərcləyər, qəzəblərini udar, insanların günahlarından keçərlər. Allah yaxşılıq edənləri sevər. O müttəqilər ki, bir günah iş gördükləri, yaxud özlərinə zülm etdikləri zaman Allahu yada salıb (tövbə edərək) günahlarının bağışlanmasını istəyərlər. Axı günahları Allahdan başqa kim bağışlaya bilər? Və onlar etdiklərini (gördükləri işin pis olduğunu) bildikdə (tövbədən sonra) bir daha ona qayıtmazlar. Onların mükafatı öz Rəbbi tərəfindən bağışlanmaq və (ağacları) altından çaylar axan cənnətlərdir ki, orada əbədi qalacaqlar. Yaxşı işlər görənlərin mükafatı nə gözəldir!”. (Ali İmran 133-136). *“(İslamı) ilk əvvəl qəbul edib (bu işdə başqalarından) irəli düşən mühacirlərə və ənsara, həmçinin yaxşı işlər görməkdə onların ardınca gedən kimsələrə gəldikdə, Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. (Allah) onlar üçün əbədi qalacaqları, (ağacları) altından çaylar axan cənnətlər hazırlamışdır. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!”.* (ət-Tövbə 100). *“Möminlər yalnız o kəslərdir ki, Allah adı çəkildə (Onun heybət və əzəmətindən) ürəkləri qorxudan titrəyər, Allahın ayələri oxunduğu zaman həmin ayələr onların imanlarını daha da artırar, onlar ancaq öz Rəbbinə təvəkkül edər. (Vaxtlı-vaxtında, lazımunca) namaz qılar və verdiyimiz ruzidən (Allah yolunda) sərf edərlər. Onlar həqiqi möminlərdir. Onların öz Rəbbi yanında dərəcələri vardır. Onları (Qiyamət günü) bağışlanma və (Cənnətdə) tükənməz (gözəl, minnətsiz) ruzi gözləyir!”.* (əl-Ənfal 2-4). Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – Xeybər günü buyurdu: “Ey Xattabın oğlu! Get və

²⁰⁶ Buxari 6/318, Müslim 2834.

²⁰⁷ Buxari 3327, Müslim 2834.

insanlar içində Cənnətə möminlərdən başqası girməyəcəkdir deyə elan ver!". Ömər: "Getdim və Cənnətə möminlərdən başqası girməz deyə elan etdim"²⁰⁸. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – Bilal – *radıyallahu anhu* – ya insanlar içində belə deməyi əmr etdi: "Cənnətə müsəlman bir nəfsdən başqası girməz"²⁰⁹.

CƏNNƏT VƏ CƏHƏNNƏMİN ƏN ÇOX SAKİNƏRİ

Usamə b. Zeyd - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «(Merac gecəsində) Cənnətin qapısında durub içəri baxdım. Oraya girənlərin böyük çoxluğunun miskinlər olduğunu gördüm. Mal sahiblərindən Cəhənnəmlik olanlardan başqaları (haqq-hesab) üçün həps olumuşlar. Atəş əhli olan zənginlərin isə Cəhənnəmə atılmaları öncə əmr olunmuşdur. Cəhənnəmin qapısında da durdum. Bir də baxdım ki, Cəhənnəmə girənlərin çoxu qadınlardır (Başqa rəvayətdə: «Biz nəyə görə Cəhənnəm əhlinin çox hissəsi olacağıq» dedilər. Peyğəmbər: «Çünki çox lənət edir, ərlərinizə qarşı nankorluq edirsiniz. Yaxşılığa qarşı küfr edirsiniz. Onlardan birinə dünya durduqca yaxşılıq etsən və sonra səndən məmnun olmayacaq bir şey görsə – səndən heç bir xeyir görmədim deyər. Ağıl və din naqisliyi də vardır. Sizin qədər ağıl başından alaraq kişiyyə üstün gələni görmədim»). Qadınlar: «Ağıl və din naqisliyi nədir?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Ağıl nöqsanlığa gəldikdə – iki qadının şahidliyi bir kişinin şahidliyinə bərabərdir. Dini naqisliyə gəldikdə isə – (heyzli günlərdə) namaz qılmazsınız və ramazanda da (bir müddət) oruc tutmazsınız»²¹⁰. İmran b. Huseyn – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: "Cənnət sakinlərinin ən azı qadınlardır"²¹¹. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: "Cəhənnəmi gördüm, əhlinin çoxu qadınlar idi. Cənnəti gördüm, əhlinin çoxu fəqirlər idi"²¹². İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: "Cənnəti gördüm, əhlinin çoxu fəqirlər idi. Cəhənnəmi gördüm, əhlinin çoxu zənginlər və qadınlar idi"²¹³.

²⁰⁸ Buxari 6/187.

²⁰⁹ Buxari 6/179, Müslim 111.

²¹⁰ Buxari «Rikak» 51, Müslim 79, 2736.

²¹¹ Müslim 2738, Əhməd 4/427.

²¹² Buxari 11/415, Müslim 2737, Əhməd 2/297.

²¹³ Əhməd 2/173.

CƏNNƏTƏ SORĞU-SUALSIZ GİRƏNLƏR

Hüseyn b. AbdurRahman deyir ki: «Mən Səid b. Cubeyrin yanında idim. Dünən sizin hansınız düşən ulduz gördünüz?» dedim. O: «Mən gördüm» dedi. Sonra əlavə etdi ki: «O, vaxt mən namazda deyildim. Məni əqrəb sancmışdı». O: «Bəs sən nə etdin?» deyə soruşdu. Mən: «Ruqiyyə (dua) etdim» dedim. O: «Səni buna sövq edən nə idi?» dedi. Mən: «Şabinin rəvayət etdiyi hədisdir» dedim. O: «Şabinin sizə rəvayət etdiyi nədir» dedi. Mən belə rəvayət etdim: «O, bizə Burəydə b. Huseyn əl-Əsləmədən rəvayət edib» dedi: O: «Göz dəyəmə yaxud ilan çalana ruqiyyə (dua) ilə əlac etmək olar» demişdir. Bunun üzərinə o, dedi: «Eşitdiyinə (eşitdiyi kimi) əməl edən insan nə gözəl insandır». Lakin İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – bizə Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən belə bir hədis nəql etmişdi: «Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurmuşdu: «Mənə bütün ümmətlər göstərildi. Peyğəmbər gördüm ki, ətrafında çox kiçik bir cəmaat var idi. Peyğəmbər gördüm ki, ətrafında bir və ya iki nəfər var idi. Bir Peyğəmbər də gördüm ki, ətrafında bir nəfər də belə yox idi» deyərəkən, mənə üzaqdan bir qaraltı göstərildi. Mən onları ümmətimdən zənn etdim». Mənə: «Bu Musa – *əlehissəlam* – ın qövmüdür» dedilər. Sən üfüqə doğru bax! Mən baxdıqda bir də nə gördüm? Böyük bir qaraltı. Mənə təkrar: «Digər üfüqə doğru bax!» deyildi. Yenə də böyük bir qaraltı gördüm. Mənə: «Bu sənin ümmətidir. Bunlar ilə bərabər yetmiş min nəfər hesabsız və əzabsız olaraq Cənnətə girəcəkdir» deyildi. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – bu xütbəsindən sonra qalxıb evinə girdi. Bunun ardından insanlar, hesabsız və əzabsız olaraq Cənnətə girəcək olan bu kimsələr haqqında müzakirəyə başladılar. Bəzisi: «Şübhəsiz ki, bunlar Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dost-yoldaşlarıdır». Bəziləri də: «Bəlkə onlar İslamda doğulan və Allaha şəriq qoşmayanlardır» dedilər. Bunlardan başqa bəzi fikirlər irəli sürüldü. Bu vaxt Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – onların yanına gəldi və: «Haqqında müzakirə etdiyiniz şey nədir?» deyə buyurdu. Ona məsələni başa saldıqdan sonra Peyğəmbər: «Cənnətə haqq-hesabsız girən möminlər, ovsun oxumazlar və tələb etdirməzlər. Təşəüüm, Tətəyyür etməzlər və hər şeydə öz Rəblərinə təvəkkül edərlər» buyurdu. Bu vaxt Ukkaşa b. Mihsan ayağa qalxıb: «Mən də onlardan etməsi üçün Allaha dua et» dedim. Peyğəmbər: «Sən onlardanсан». Onun ardınca başqa birisi qalxıb dedi: «Məni də onlardan etməsi üçün Allah dua et» dedi. Peyğəmbər: «Bu işdə Ukkaşa səndən qabağı düşdü» buyurdu. Başqa bir rəvayətdə Peyğəmbər: «Ümmətimdən bir zümrə Cənnətə girər ki, onlar yetmiş mindir. Onların üzləri ayın bədr gecəsindəki parlaması kimidir.

Onlar qızgın dəmirlə bədənlərini dağlamayanlardır»²¹⁴. Səhl b. Sad – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Cənnətə ümmətimdən 70 min hesabsız olaraq girəcəkdir. Bir-birininin (əlindən) tutmuş olaraq girəcəklər. Əvvəl girən ilə son kimsə girənə qədər (belə olacaqdır). Üzləri 14-cü gecə ayın işıq saçması kimidir”²¹⁵. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Rəbbim mənə hesabsız olaraq 70 min kimsəni Cənnətə salacağını vəd etmişdir. Hər min ilə bərabər 70 min kimsə olacaq. Bunlara sorğu-sual olmayacaq və Rəbbimin ovcu ilə üç ovuc (Başqa rəvayətdə: Rəbbimin iki ovucu ilə²¹⁶)”²¹⁷.

CƏNNƏTİN TORPAĞI

Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Cənnətə girdim. Orada incidən qübbələr və torpağı da miskdir”²¹⁸. Peyğəmbər: «Cənnətin torpağı nədir?» deyə buyurdu. İbn Səyyad: «O, yumşaq və bəyazdır, iyisi isə miskdir» dedi. Peyğəmbər: «Sən doğru dedin» buyurdu²¹⁹. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «İsraya getdiyim gecə İbrahim – *əlehissəlam* – ilə görüşdüm. Mənə: «Ey Muhəmməd! Ümmətinə məndən salam söylə və onlara xəbər ver ki, Cənnətin torpağı xoş, suyu gözəl və ora dümdüz bir ərazidir. Orada əkiləcək ağaclar isə: «*Subhənəllahi Və Bihəmdihî, Lə İlahə İlləllahu, Vallahu Əkbər*» sözləridir»²²⁰. İbn Ömər – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki: “Ey Allahın Rəsulu! Cənnətin binası necədir?”. Peyğəmbər: “Bir kərpici gümüşdən, bir kərpici qızıldan, Lili kəskin qoxulu misk, çınqılları inci və ya yaqut, torpağı isə zəfərandır”²²¹.

CƏNNƏTİN NURU VƏ BƏYAZLIĞI

İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Allah Cənnəti bəyaz yaratmışdır. Allaha qiyafətlərin ən sevimlisi bəyazdır. Diriləriniz bəyaz geyinsin, övlələrinizi də bəyaz kəfənə bükün...”²²². İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Allah Cənnəti bəyaz yaratmışdır. Rənglərdən Allaha ən sevimlisi bəyazdır. Onu

²¹⁴ Buxari 10/155, Müslim 220.

²¹⁵ Buxari 9/406, Müslim 219.

²¹⁶ Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/409, Təbərani “Əvsat”.

²¹⁷ Əhməd 5/269, Tirmizi 2437, Beyhəqi “Əsmə vəs Sifət” 2/62.

²¹⁸ Buxari 6/374, Müslim 163.

²¹⁹ Müslim 2924,2925.

²²⁰ Tirmizi 3458.

²²¹ İbn Əbi Şeybə “Musənnəf” 13/95-96.

²²² əl-Acurri “Şəriah” 393, əl-Albani “Silsilətul Daif” 800.

dirilərini geyinsin, ölümlərini isə ona kəfənləyin (Başqa rəvayətdə: Kəbənin Rəbbinə and olsun ki, parlayan bir nurdur²²³)²²⁴.

CƏNNƏT ƏHLİNİN LİBASİ VƏ ZİNƏTLƏRİ

«Və onları etdikləri səbr müqabilində Cənnətlə və (geyəcəkləri) ipəklə mükafatlandıracaqdır». (İnsan 12). *«Onlar orada qızıl və incilərlə bəzənəcəklər, orada libasları da ipəkdən olacaqdır».* (əl-Həcc 23). *«Onlar Ədn cənnətlərinə daxil olacaq, orada qızıl bilərziklər və incilərlə bəzənəcəklər. Libasları da ipəkdən olacaqdır».* (Fətir 33). *«(Cənnət əhlinin) əyinlərində taftadan və atlasdan yaşıl libaslar olacaq, onlara gümüşdən bilərziklər taxılacaqdır».* (İnsan 21). *«Taftadan və atlasdan (nazik və qalın ipdən) libaslar geyib qarşı-qarşıya əyləşəcəklər».* (əd-Duhan 53). *«...nazik və qalın ipəkdən (taftadan və qumaşdan) yaşıl paltarlar geyəcəklər. O, nə gözəl mükafat, o (Cənnət) necə də gözəl məkandır!».* (əl-Kəhf 31). *«(Cənnət əhlinin) əyinlərində taftadan və atlasdan (nazik və qalın ipəkdən) yaşıl libaslar olacaq, onlara gümüşdən bilərziklər taxılacaqdır. Rəbbi onlara çox pak bir şərab içirdəcəkdir».* (İnsan 21). Əbu Hureyrə – radiyallahu anhu – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Hər kim Cənnətə girərsə naz və nemət içində xoş hal olar. Ona heç bir sıxıntı isabət etməz. Libasları köhnəlməz, gəncliyi də bitməz. Cənnətdə onun üçün heç bir gözün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi və heç bir bəşərin qəlbinə gəlməyən şeylər vardır»²²⁵. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qızıl üzük taxmağı qadağan etmişdir (Başqa rəvayətdə: Ümmətimdən hər kim qızıl taxdığı təqdirdə ölərsə Allah da onu Cənnətdəki qızıldan məhrum edər)²²⁶. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Allaha və axirət gününə iman edən kimsə ipək və qızıl geyinməsin (Başqa rəvayətdə: Bu ikisi ümmətimin kişilərinə haram, qadımlarına isə halal edildi)²²⁷. bir nəfər Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən soruşdu: «**Tuba** nədir?». Peyğəmbər: «O, Cənnətdə uzunluğu yüz il olan bir ağacdır». Cənnət əhlinin libasları onun tumurcuqlarından çıxar» deyər buyurdu²²⁸. (Başqa rəvayətdə: Cənnət əhlinin **70**-ə yaxın libasları olur²²⁹).

²²³ İbn Məcə 4332, Əhməd 4/14.

²²⁴ Əbu Nuaym “Sifət əl-Cənnəh” 1/163.

²²⁵ Müslim 2836.

²²⁶ Buxari, Əhməd.

²²⁷ Həkim, Əbu Davud, Nəsəi.

²²⁸ Əhməd 3/71, Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/67.

²²⁹ İbn Əbi Dunyā “Tərgib vət Tərhib” 4/530, İbni Mubərək “Zuhd” 74.

CƏNNƏT ƏHLİNİN TAXTLARI VƏ YATAQLARI

«*Orada uca taxtlar, (çəşmələr kənarına) qoyulmuş piyalələr, bir yanına düzülmüş (yumşaq) balıqlar və dövsənmiş nəfis xalılar vardır*». (əl-Ğaşiyə 13-16). «*Onlar orada astarları qalın ipəkdən olan döşəklərə söykənmiş olacaqlar*». (ər-Rəhman 54). «*Səf-səf düzülmüş taxtlara söykəndiyiniz halda*». (ət-Tur 20). «*Onlar qızıl-gümüş, ləl-cəvahiratla bəzənmiş taxtlar üstündə qərar tutacaq, o taxtlara söykənib bir-biri ilə qarışı-qarşıya əyləşəcəklər*». (əl-Vaqiə 15,16).

CƏNNƏTİN BAZARLARI

Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə bir bazar vardır. Cənnət Əhli hər cümə günü oraya gələrlər. Bir şimal küləyi əsər. Üzlərinə və libaslarına cürbəcür ətirli iylər yayar. Cənnət əhlinin gözəllikləri artar. Artmış gözəllikləri ilə zövcələrinə dönərlər. Zövcələri onları gördükdə: «Vallahi bizdən sonra gözəlliyiniz nə qədər artmışdır?» deyərlər. Onlar da: «Vallahi sizin də bizdən sonra gözəlliliyiniz artmışdır!» deyərlər²³⁰.

CƏNNƏT ƏHLİNİN QABLARI

«(Cənnətdə) onlar üçün qızıl təstlər və qədəhlər içində (yemək-içmək) dolandırılacaqdır». (əz-Zuxruf 71). «(Onlara belə deyiləcəkdir) **Keçmiş günlərdə etdiyiniz yaxşı əməllər müqabilində yeyin için**». (əl-Haqqə 24). «**Onlar üçün** (Cənnət saqiləri tərəfindən adamı kefləndirməyə, behiştə çay axan) **şərab dolu piyalələr dolandırılacaqdır. Ağappaq, özü də içənlərə ləzzət verən şərab. Onun içində (dünyadakı şərabdan fərqli olaraq) ağı başdan çıxaran, baş ağrısı, süstlük verən heç bir şey yoxdur. Onlar ondan məst də olmazlar**». (əs-Saffət 46-47). «**Onlara gözəl ətirli, təmiz, möhürlü (qablarda) şərab içirdiləcəkdir. Onun (şərab olan qabın) möhürü müşkdür**». (əl-Mutaffifin 25,26). «(Cənnətdəki xidmətçilər) **onların ətrafında gümüş qablar və büllur qədəhlərlə dolanacaqlar**». (İnsan 15). Xuzeyfə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qızıl və gümüş qablardan yeməkdə və içməkdə istifadə etməyin. Çünki onlar bu dünyanı istəyənlər üçündür. Sizin üçün isə axirətdə»²³¹. Ummu Sələmə – *radiyallahu anha* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qızıl və gümüş qabdan yeyib içənin qarnında Cəhənnəm odunun səsi gələcəkdir»²³².

²³⁰ Müslim 2833.

²³¹ Buxari 9/554, Müslim 2067.

²³² Buxari, Müslim.

CƏNNƏT ƏHLİNİN YEMƏK VƏ İÇMƏYİ

“Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənlərə (möminlərə) vəd edilən Cənnətin vəsfi belədir: (ağacları) altından çaylar axar, yeməkləri də, kölgələri də daimidir. Bu, Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənlərin aqibətidir. Kafirlərin aqibəti isə Cəhənnəmdir!”. (ər-Rəd 35). *“Onları istədikləri meyvə və ətlə (bol-bol) təmin edəcəyik. Onlar orada bir-birinə (şərab dolu) qədəh ötürəcəklər. Onda (cənnət şərabının xislətində dünyakından fərqli olaraq) nə lağlağılıq, nə də günaha təhrik vardır”.* (ət-Tur 22-23). Cabir – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət əhli kimsələr yeyib içərlər, lakin böyük-küçük ayaqyoluna çıxmazlar, burun suyu axıdmaz və tüpürməzlər. Yeyəcəkləri bir misk kimi bir tərləmə və gəyirməklə çölə çıxar (Başqa rəvayətdə: Onların əxlaqı bir tək adamın əxlaqıdır. Onların surəti Adəmin surətidir ki, onun boyu altımtış dirsəkdir və o, səmadadır²³³))²³⁴.

CƏNNƏTLİKLƏRİN İLK YEYƏCƏKLƏRİ

Səvban – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Yəhudi alimlərindən biri Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək dedi: «Qiyamət günü yer və göy başqa yer və göylə əvəz olunacaqdır onda insanlar harada olacaqlar?» dedi. Peyğəmbər: «Sıratın üzərində» buyurdu. O: «Sıratdan ilk keçən kim olacaqdır?» dedi. Peyğəmbər: «Mühacirlərin fəqirləri» deyərək buyurdu. O: «Cənnətə girənlərin ilk hədiyyələri nə olacaqdır» dedi. Peyğəmbər: «Balina balığının ciyərinin yanındakı ziyadəsi (artığı)» deyərək buyurdu. Yəhudi: «Yeyəcəkləri nə olacaqdır?» dedi. Peyğəmbər: «Cənnətin ətrafında bəslənən Cənnət öküzü onlar üçün kəsiləcək» deyərək buyurdu. Yəhudi: «İçkiləri nə olacaqdır?» dedi. Peyğəmbər: «İçəcəkləri Cənnətdə səlsəbil adlı bulaqdan olacaq» deyərək buyurdu. O: «Səndən uşaq haqqında soruşuram» dedi. Peyğəmbər: «Kişinin mənisini bəyazdır, qadının isə sarıdır. İki birləşdikdə kişinin mənisini üstünlük təşkil edərsə Allahın izni ilə uşaq oğlan, yox əgər qadının mənisini üstünlük təşkil edərsə onda uşaq Allahın izni ilə qız doğular» deyərək buyurdu. Yəhudi: «Vallahı doğru söylədin! Sən həqiqətən də haqq Peyğəmbərsən» dedi. Peyğəmbər: «Mən bu suallardan heç birini bilmirdim. Ta ki, Allah onları mənə xəbər verənə qədər»²³⁵. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Yəhudi alimlərindən biri Rəsulullah -

²³³ Buxari 3245, Müslim 2834.

²³⁴ Əhməd 3/316.

²³⁵ Müslim 315.

səllallahu aleyhi və səlləm – in yanına gələrək dedi: «Ey Əbul Qasım! Yalnız Peyğəmbərlərə məlum olan xüsusiyyətlər haqqında soruşacaqlarımız barəsində bizə xəbər ver!». Peyğəmbər: «İstədiyiniz şey barəsində soruşun, lakin Yaqub – *əleyhissəlam* – övladlarından vəd aldığı kimi siz də Allah qarşısında vəd verin ki, əgər görsəniz dediklərim doğrudur mənə tabe olub İslam dinini qəbul edəcəksiniz!» deyə buyurdu. Onlar: «Qoy sən deyən olsun» dedilər. Peyğəmbər: «İstədiyinizi soruşun!» deyə buyurdu. Onlar: «Dörd xüsusiyyət barəsində bizə xəbər ver: Tövrət nazil olmamışdan əvvəl İsrail (Yəqub – *əleyhissəlam* –) özünə nəyi haram etmişdir? Kişinin belindən və qadının köksündən gələn suyun keyfiyyəti necədir və necə olur ki, uşaq oğlan olur? Yazıb oxumağı bacarmayan peyğəmbər necə yatır və hansı mələk onun sevimli dostudur?» dedilər. Peyğəmbər: «Dediklərinizə doğru cavab versəm Allah qarşısında verdiyiniz vədi yerinə yetirmək və mənə tabe olmaq sizə vacib olacaqdır» deyə buyurdu. Onlar bir daha öz vədlərini təsdiqlədilər. Peyğəmbər: «Tövrətə Musa – *əleyhissəlam* – nazil edən Allaha and verirəm ki, Yəqub – *əleyhissəlam* – çox şiddətli xəstəliyə tutulmuş (oturaq sinirindən şikayət edirdi) və xəstəliyi uzun müddət davam etdiyinə görə Allaha nəzir etmişdir ki, əgər ona şəfa versə ən sevimli yeməyini və ən sevimli içkisini özünə haram edəcəkdir. Onun ən sevimli yeməyi dəvə əti və onun südüdür» deyə buyurdu. Onlar: «Allaha and olsun ki, bu belədir!» dedilər. Peyğəmbər: «Allahım sən onların dediklərinə şahid ol! Sonra Tövrətə Musa – *əleyhissəlam* – nazil edən, heç bir şərqli olmayan Allaha and verirəm ki, kişinin belindən gələn su ağ rəngli qatı maye qadının köksündən gələn su isə sarı rəngli duru mayedir. Bunlardan hansı üstünlük təşkil etsə uşaq Allahın izni ilə üstünlük təşkil edən cinsindən olar və ona oxşayar. Kişinin belindən gələn su üstünlük təşkil etsə Allahın izni ilə oğlan uşağı, qadının köksündən gələn üstünlük təşkil etsə Allahın izni ilə qız uşağı doğular» deyə buyurdu. Onlar: «Allaha and olsun ki, bu belədir» dedilər. Peyğəmbər: «Allahım sən onların dediklərinə şahid ol! Sonra Tövrətə Musa – *əleyhissəlam* – nazil edən Allaha and verirəm ki, yazıb-oxumağı bacarmayan Peyğəmbərin gözləri yatır, qəlbi isə oyaq qalır» deyə buyurdu. Onlar: «Allaha and olsun ki, bu belədir» dedilər. Onlar: «İndi isə mələklərdən hansının sən sevimli dostun olduğu barədə bizə xəbər ver, bununla da səni bizə sənə tabe olmaq, ya da səni tərək edək» dedilər. Peyğəmbər: «Həqiqətən də mənim sevimli dostum Cəbrail – *əleyhissəlam* – dır. Allah elə bir Peyğəmbər göndərməyib ki, Cəbrail – *əleyhissəlam* – onun dostu olmasın» deyə buyurdu. Onlar: «Bu yerdə səni tərək etməli olacağıq. Əgər sən sevimli dostun o, yox başqa mələk olsaydı

dediyini təsdiq edərdik və sənə tabe olardıq» dedilər. Peyğəmbər: «Sizə dediyimi təsdiq etməyə mane olan nədir?» deyə buyurdu. Onlar: «O, bizim düşmənimizdir (Başqa rəvayətdə: Bizim düşmənimiz olan. Əzab, ölüm və müharibə gətirən Cəbrail: Əgər rəhmət, bitki və yağış gətirən Mikail desəydin doğru olardı) dedilər. Bu zaman ayə nazil oldu: «*(Ya Muhəmməd!) De: «Kim Cəbrailə düşməndirsə (onu yaxşı bilsin ki) həqiqətən o, özündən əvvəlkiləri (Tövrati və İncili) təsdiq edən, möminləri doğru yola yönəldən, (onlara) müjdə verən Quranı Allahın izni ilə sənin qəlbinə çatdırmışdır».* (əl-Bəqərə 97). (Başqa rəvayətdə: Onlar: «Bizə ildirəm haqqında xəbər ver!» dedilər. Peyğəmbər: «Bu Allahın buludları idrə etmək üçün müvəkkəl etdiyi bir mələkdir ki, əlindəki oddan olan *Mixraqla* – buludları dağıdaraq Allahın əmr etdiyi yerə aparır» deyə buyurdu. Onlar: «Bəs eşidilən gurultu nədir?» dedilər. Peyğəmbər: «Onun səsidir» deyə buyurdu»²³⁶. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Abdullah b. Səlam, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Mədinəyə gəldiyini eşidir. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək: Səndən üç şey barəsində soruşacağam ki, bunu Peyğəmbərlərdən başqa heç kəs bilməz. Qiyamət əlamətlərinin ilk olanı hansıdır? Cənnət əhlinin ilk yeməyi hansıdır? Uşaq atasına və ya anasına nə üçün oxşayar? Peyğəmbər: “Cəbrail onları mənə xəbər verdi” deyə buyurdu. Abdullah: “Cəbrailmi?” dedim. Peyğəmbər: “Bəli” deyə buyurdu. Mən: “Bu Yəhudilərin düşməni olan mələkdir” dedim. Peyğəmbər: “*(Ya Rəsulum!) Cəbrailə düşmən olan kimsəyə de ki, onu (Quranı) özündən əvvəlkiləri (Tövrati və İncili) təsdiqləyici, möminlər üçün isə hidayət və müjdəçi olaraq Allahın izni ilə sənin qəlbinə o nazil etmişdir».* (əl-Bəqərə 97). Qiyamət əlamətlərinin ilk olanı: Atəşdir – hansıki insanları şərqdən qərbə tolayar. Cənnət əhlinin yeyəcəyi ilk yemək balıq ciyəridir. Kişinin suyu (məni) qadının suyunu üstəliyərsə uşaq ataya, qadının suyu kişinin suyunu üstəliyərsə uşaq qadına oxşayar. Abdullah: “Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına və sənin də Allahın Rəsulu olduğuna şəhadət edirəm. Ya Rəsulullah! Yəhudilər yalançı – bir toplumdur. Əgər onlar sən məni onlardan soruşmadan öncə müsəlman olduğumu bilsələr mənə iftira atarlar”. Bir müddətdən sonra Yəhudilər gəldilər. Peyğəmbər: “İçinizdə Abdullahı kim tanıyır” deyə soruşdu. Onlar: “Xeyirlimizdir, xeyirlimizin oğludur, Seyyidimizdir, seyyidimizin oğludur” dedilər. Peyğəmbər: “Müsəlman olarsa nə deyirsiniz?”. Onlar: “Allah onu bundan qorusun” dedilər. Abdullah çıxaraq: “Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına və Muhəmmədin Allahın Rəsulu

²³⁶ Əhməd 1/274,278.

olduğuna şəhadət edirəm” dedi. Yəhudilər onu pisləyərək: “Ən pis olanımız, ən pisimizin oğlu” dedilər. Abdullah: “Qorxduğum da bu idi Ya Rəsulullah!” dedim²³⁷.

CƏNNƏTİN DİLİ

Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnət əhli Cənnətə **60** arşın Adəmin boyu üzərə, Yusifin gözəlliyi, İsanın yaşı **33** üzərə, Muhəmmədin dili üzərə olaraq tüksüz, parlaq və sürməli şəkildə girəcəklər”²³⁸.

CƏNNƏTDƏ YER QALACAQ CƏHƏNNƏMDƏ İSƏ YOX

Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətdə Allahın dilədiyi qədər yer qalır, sonra Allah ora üçün bir xalq yaradır və onları Cənnətin yerlərinə yerləşdirir”²³⁹. Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «...Allah Cənnətə sən mənim rəhmətimsən, mən sənənlə qullarımdan istədiyimə rəhmət edirəm». Cəhənnəmə də: «Sən mənim əzabımsan. Mən sənənlə qullarımdan istədiyimə əzab edirəm. Hər birinizə dolusu qədər var. Amma Cəhənnəm dolmaq bilməz. Nəhayət Allah ayağını onun üzərinə qoyar, o da: Bəsdı, Bəsdı! deyib Cəhənnəm dolar. (Cəhənnəmi doldurmaqla) Allah heç bir kəsə zülm etməz. Cənnətə gəlincə Allah onun boşluqlarını doldurmaq üçün bir neçə varlılıqlar yaradır»²⁴⁰.

CƏNNƏT ƏHLİNİN ÇAĞIRIŞI (DUASI)

“İman gətirib yaxşı işlər görənlərin Rəbbi iman gətirdiklərinə görə hidayətə (Cənnətə) qovuşdurur. (Bol nemətli) Nəim cənnətlərində onların (qəsrləri, köşkləri) altından çaylar axar. [Və ya Rəbbi onlara imanları müqabilində (ağacları) altından çaylar axan Nəim cənnətlərinə yol göstərər]. Onların oradakı (möminlərin Cənnətdəki) duası: “Pərvərdigara! Sən paksan, müqəddəssən! (Subhənəkə Allahummə!)”, orada salamlaşması: “Salam!” duası: “Həmd olsun ələmlərin Rəbbi Allaha!” sözləridir”. (Yunus 10). Sələflər deyirlər ki: “Orada (Cənnətdə) bir şey istədikləri zaman o, an: **Subhənəkə Allahummə** - deyirlər. İstədikləri həmənlər”²⁴¹. Əli - *radiyallahu anhu* – deyir ki: “O, Allahın özü üçün razı olduğu bir kəlimədir”. Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və*

²³⁷ Buxari 8/165.

²³⁸ İbn Əbi Dünə, Nihayə 2/201,

²³⁹ Müslim 2848.

²⁴⁰ Buxari, Müslim 5084.

²⁴¹ İbn Kəsir 4/423, Beyhəqi “Əsməul Husnə” 1/76.

səlləm - buyurdu: “O, Allahı hər cür pisləkdən (nöqsanlardan) uzaq etməkdir”²⁴².

CƏNNƏTLİKLƏR ÖZ YERLƏRİNİ ÖNCƏDƏN TANIYIRLAR

“Allah Öz yolunda öldürülənlərin əməllərini əsla puç etməz. (Allah) onları doğru yola müvəffəq edəcək, onların əhvalını (dünyada və axirətdə) düzəldəcəkdir. Və onları (dünyada) özlərinə tanıtmış olduğu Cənnətə daxil edəcəkdir”. (Mühəmməd 4-6). Mücahid, İbn Abbas - *radiyallahu anhum* – deyir ki: Cənnət əhli – evlərini və məskənlərinin yolunu bilirlər. Cümə günü cümədən çıxıb evlərinə gedənlərin evlərini tanıdıqlarından da çox. Cənnət əhli Cənnətdə olan mənzillərini bilirlər”. Həsən – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: “Allah – dünyada ikən onlara Cənnəti açıqladı, vəsf etdi, oraya girdikləri zaman da onlar Cənnəti o özəllikləri ilə tanıdılar”²⁴³. Əbu Səid - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Möminlər Cəhənnəmdən qurtulub Cənnətlə Cəhənnəm arasında körpüdə bir müddət həps edilirlər. Bu yerdə aralarında dünyada olan keçmiş haqsızlıqlar qisas edilir. Beləcə günahlardan təmizlənilib paklandıqdan sonra Cənnətə girmələrinə izin verilir. Nəfsim əlində olan Allaha and olsun ki, onlardan hər biri Cənnətdəki evini, dünyadakı evindən daha yaxşı bilir”²⁴⁴.

CƏNNƏT ƏHLİNİN XİDMƏTÇİLƏRİ

«Onların dövrəsində həmişə cavan xidmətçi oğlanlar dolanacaqdır. Cənnət bulağından axan (şərab) dolu piyalələr. Kuzələr və qədəhlərlə. (Dünyadakı şərabdan fərqli olaraq) o, şərabdan başları ağrımaz və keflənməzlər. (O, cavan xidmətçilər Cənnətdə olanların) bəyənilib seçdikləri meyvələr və istədikləri hər cür quş əti ilə onların dövrəsində fırlanacaqlar». (əl-Vaqiə 17-21). **“Onların dövrəsində həmişəcavan (xidmətçi) oğlanlar olacaqdır. Onları gördükdə, sanki (ətrafa) səpilmis inci olduqlarını zənn edərsən”.** (İnsan 19). İbn Abbas, Mücahid, Muqatil, əl-Kəlbi – *Allah Onlardan Razı Olsun* - deyirlər ki: “Ölməyəcək uşaqlar (Yəni: Qocalmazlar və dəyişməzlər)”²⁴⁵. Ayədə keçən *Muhallid* – qulaqlarında küpə və bilərəzlik deməkdir²⁴⁶. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Bir nəfər Cənnətə girdiyi zaman Cənnət əhlinin surətinə bürünər, onların geyindiğini geyinər, taxdığıni da taxar.

²⁴² Deyləmi 1/474, Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/94.

²⁴³ Qurtubi 16/230-231, İbn Kəsir 4/188.

²⁴⁴ Buxari “Məzalim” 1, 5/96, “Riqaq” 48.

²⁴⁵ Qurtubi 17/202.

²⁴⁶ Qurtubi 17/203.

Ona zövcələri, xidmətçiləri göstərilər. Onu sevinc sərxoşluğu bürüyər. Əgər ölmüş olsaydı bu sevinc sərxoşluğundan ölərdi. Ona: Bax, bu sevinc sərxoşluğu əbədi olaraq davam edəcəkdir²⁴⁷. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Qul Cənnətə girər-girməz ona inci **70** min xidmətçi qarşılar²⁴⁸. Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cənnət əhlindən dərəcəsi ən aşağı olanın **80** min xidmətçisi, **72** zövcəsi vardır. Onun üçün incidən, xrizolitdən və yaqutdan bir çadır qurular. Bu çadır Cabiyədən Sanaya qədər uzanan bir böyüklükdədir²⁴⁹. Bu uşaqların kim olması barədə ixtilaf vardır: Əli, Həsənül Basri – *rahmətullahi aleyhi* - deyirlər ki: “Onlar nə günah, nə də savab qazanmadan ölmüş olan müsəlman uşaqlardır. Onlar Cənnət əhlinin xidmətçiləri olurlar. Çünki Cənnətdə uşaq yoxdur²⁵⁰. Bəziləri də qeyd edirlər ki: Bu uşaqlar müşriklərin uşaqlarıdır ki, Cənnət əhlinə xidmət edirlər. Lakin gətirdikləri dəlillər zəifdir. *Doğrusunu Allah Bilir!*”

CƏNNƏTİN QAPILARI

«*Qapıları onların üzünə açılmış Ədn cənnətləri*». (Sad 50). «*Özlərinin, həmçinin əməli saleh ataları, zövcələri və övladlarının daxil olacaqları Ədn Cənnəti gözləyir. Mələklər də hər bir qapıdan daxil olub onlara: «Səbr etdiyinizə görə sizə salam olsun*». (Ər-Rəd 23.24). Səhl b. Sad – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətdə səkkiz qapı vardır. Bunların arasında Rəyyan deyilən bir qapı vardır ki, bu qapıdan yalnız oruc tutanlar daxil olacaqdır (Başqa rəvayətdə: Sədəqə verən sədəqə qapısından, namaz qılanlar namaz qapısından, mücahidlər cihad qapısından Cənnətə daxil olarlar...)»²⁵¹. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Ramazan gəldikdə Cənnətin qapıları açılar, Cəhənnəm qapıları bağlanar və şeytanlar zəncirlənərlər»²⁵². Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «...Cənnətin qapı qanadlarının iki qanadı arası Məkkə ilə Həcər yaxud da Məkkə ilə Busra arası qədər genişdir (Başqa rəvayətdə: Cənnətin qapıları arasındakı məsafə qırx illik yoldur²⁵³)»²⁵⁴.

²⁴⁷ İbni Mubərək “Zuhd” 129, İbn Əbi şeybə “Musənnəf” 13/149, Əbu Nuaym “Hilyə” 2/252.

²⁴⁸ İbni Mubərək “Zuhd” 128.

²⁴⁹ Tirmizi “Cənnət” 23, 2565.

²⁵⁰ Qurtubi 17/203, Beyhəqi “əl-Bas və n Nuşur” 370.

²⁵¹ Buxari 1896,3257,3666, Müslim 1152.

²⁵² Buxari 1898.

²⁵³ Müslim «Zuhd» 3/14, 2967, Əhməd 5/3, Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/397.

²⁵⁴ Müslim 327, Buxari 4712.

“Rəbbindən qorxanlar da dəstə-dəstə Cənnətə gətiriləcəklər. Nəhayət, ora çatınca onun qapıları açılacaq və (cənnət) gözətçiləri (onlara): “Salam aleykum! (Sizə salam olsun!) Xoş gəldiniz! Əbədi qalacağınız Cənnətə daxil olun!” – deyəcəklər”. (əz-Zumər 73). Ömər b. Xattab - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Sizdən bir kimsə gözəl bir şəkildə (kamil) dəstəməz alarsa və sonra: Şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah yoxdur və Muhəmməd onun qulu və Rəsuludur – deyərsə ona Cənnətin səkkiz qapısı açılar və hansından istəyirsə daxil olar”²⁵⁵. Əbu Şeyh deyir ki, əl-Fəzari dedi ki: “Cənnətdə hər möminin dörd qapısı vardır. Bir qapıdan onu ziyarətə gələn mələklər girər, bir qapıdan yoldaşları olan hurilər girər, bir qapı onunla Cəhənnəm arasındadır. Dilədiyi zaman açar baxar və ona olan nemətin böyüklüyünü başa düşər. Digər bir qapı da onunla *Darus Salam* arasında olan qapıdır. İstədiyi zaman Rəbbinin hüzuruna girər”²⁵⁶. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnət qapısının halqasını ilk tutan mənəm. Lakin öyünmürəm”²⁵⁷.

CƏNNƏTİN DƏRƏCƏLƏRİ

«Kim Rəbbinin hüzuruna iman gətirib yaxşı əməllər etdiyi halda gələrsə, belələrini ən yüksək dərəcələr gözləyir». (Ta ha 75). «(Ya Peyğəmbərim!) **Bir gör var-dövlət, cah-cəlal baxımından (dünyada) onların birini digərindən necə üstün etdik. Axirətdə isə daha yüksək dərəcələr, daha böyük üstünlüklər vardır». (əl-İsra 21).** Muğira b. Şöbə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Musa: «Ya Rəbbim! Cənnət əhlinin ən aşağı mənzili hansıdır?» deyə buyurdu. Allah: «Bu o, kimsənin məqamıdır ki, Cənnət əhli Cənnətə girdikdən sonra gəlir və ona: «Cənnətə gir deyilər». O isə: «Ey Rəbbim! Hər kəs öz mənzilinə yerləşdikdən sonra, olacağını aldıqdan sonra bu necə müyəssər ola bilər?» deyər. Allah: «Dünya Məliklərindən bir məlikin mülkünə bənzər bir mülkə nail olsan razı qalarsanmı?» deyə buyurdu. O: «Razı qalaram ya Rəbbim!» dedi. Allah: «O, mülk qədəri sənindir, bir o, qədər də sənindir, bir o, qədər də sənindir, beşinci dəfə (qul): «Razıyam ya Rəbbim!» deyər. Allah: «O, qədəri də sənindir, onun on misli də sənindir. Bir də nəfsinin istədiyi, gözün nədən xoşlanırsa hamısı da sənindir» deyə buyurur. O, qul: «Razı oldum, ya Rəbbim! Razı oldum» deyər. Bu cavabdan sonra Musa: «Ya Rəbbim! Bəs Cənnət

²⁵⁵ Müslim 234.

²⁵⁶ Əbu Nuaym “Sifatul Cənnəh” 2/18-19.

²⁵⁷ Əbu Nuaym “Sifatul Cənnəh” 2/28.

əhlinin ən yüksək məqam sahibləri?» deyərək buyurur. Allah: «Onları özüm üçün seçdim və fəzilətli qullar onlardır. Kəramətlərini öz əlimlə tikib, möhür altına aldım. Onu nə bir göz görmüş, nə də bir qulaq eşitmiş, nə də bəşər övladlarından heç birinin qəlbi o, şeylər barədə düşünməmişdir...»²⁵⁸.

CƏNNƏTƏ GİRƏNLƏRİN VƏSFI

Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnətə bir sıra qövmlər girər ki, onların qəlbləri quşların qəlbləri kimidir»²⁵⁹. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət əhli cənnətə girincə bir carçı səsləyərək: «Sizlər üçün əbədi bir həyat vardır, əsla ölməyəcəksiniz. Sizin üçün elə bir səhhət vardır ki, əbədi olaraq xəstələnməyəcəksiniz. Sizin üçün əsla ixtiyarlanmayacağınız bir gənclik vardır. Sizin üçün heç bir sıxıntı və darlığa düşməyəcəyiniz əbədi nemət vardır»²⁶⁰. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Allah Adəm - *aleyhissəlam* - ı öz surətində yaratdı. Boyu altmış dirsək idi. Sonra ona: «Get mələklərin yanına onlar səni necə salamlayarlarsa bu da sənin zürriyyətinin salamı olacaqdır». Adəm onların yanına gələrək: «*Əssəlamu Aleykum*» dedi. Mələklər də: «*Əssəlamu Aleyyə Və Rəhmətullah*» deyərək cavab verdilər. Cənnətə girən hər bir kəs Adəmin bu surətində girəcəkdir. Boyu altmış dirsək. (Ondan sonra isə insanlar indiyə kimi cılızlaşmağa doğru gedirlər)²⁶¹. Əli - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cənnətdə bir bazar vardır ki, orada alış-veriş yoxdur. Sadəcə qadınlardan və kişilərdən surətlər vardır. Adam bir surəti arzuladığı zaman o surətin içinə girər»²⁶².

CƏNNƏT ƏHLİNƏ ALLAHIN RƏHMƏTİ

Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cəhənnəmə girən iki nəfərin bağırıqları şiddətlənəcək». Allah: «Çıxarın onları!» buyuracaq. Onlara: «Nə üçün bağırırsınız?» deyiləcək. Onlar: «Bizə mərhəmət edilsin deyər» bunu etdik. Allah: «Mənim sizə olan rəhmətim özünüzü Cəhənnəmə atmanız şəkilindədir!» buyuracaq. Onlar gedəcəklər. Biri özünü atəşə atacaqdır. Allah da atəşi ona soyuq və salamat edəcəkdir. Digəri isə özünü atəşə

²⁵⁸ Müslim 311.

²⁵⁹ Müslim 2840.

²⁶⁰ Müslim 2837.

²⁶¹ Buxari 6/362, Müslim 2841, Əhməd 2/315.

²⁶² Tirmizi 2550, Nihayə 2/490-491, Tərgib və Tərhib 4/541.

atmayacaqdır. Allah: “Yoldaşının atdığı kimi sən nə üçün özünü atmırsan?” deyər buyurur. O: “Ey Rəbbim! Mən oradan çıxdıqdan sonra bir daha ora girməyəcəyimə ümüd edirdim” deyər. Allah: “Get, ümüd etdiyini verdim” deyər buyurur. Hər ikisi də Allahın rəhmətiylə Cənnətə girirlər”²⁶³. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Ümmətimdən bir qrup kimsələr qəbirlərindən duraraq bir başa Cənnətə girirlər. Mələklər: “Hesab gördünüzmü?” deyər soruşurlar. Onlar: “Xeyr, biz heç bir hesab görmədik” deyirlər. Mələklər: “Sırat körpüsündən keçdinizmi?” deyər soruşurlar. Onlar: “Xeyr, sırat körpüsünü görmədik” deyirlər. Mələklər: “Cəhənnəmi gördünüzmü?” deyər soruşurlar. Onlar: “Xeyr, Cəhənnəmi görmədik” deyirlər. Siz nə etdiniz ki, hesab çəkmədən, sıratı keçmədən bir başa Cənnətə girdiniz?” Deyər soruşurlar. Onlar: “Allahdan həya edər, təklidə belə günahdan uzaq olduq, bir də Allahın verdiyi az ruziyə belə razı olduq”. Mələklər: “Bu nemətlər sizin haqqınızdır”²⁶⁴.

CƏNNƏT ƏHLİNİN BİR-BİRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞMƏLƏRİ VƏ DÜNYANI XATIRLAMALARI

«Onlar (dünyada gördükləri işlər barəsində) bir-birindən hal-əhval tutmağa başlayacaqlar». (ət-Tur 25). *«Onlar bir-biri ilə (dünyada gördükləri işlər barədə) sorğu-suala, söz-söhbətə başlayacaqlar. Onlardan bir belə deyəcəkdir: «Mənim bir yoldaşım var idi. O, deyərdi: «Sən doğurdan da inanırsan ki, biz öldükdən, torpaq və sümük olduğdan sonra (dirilib) sorğu-sual olunacaq və əməllərimizə görə cəzalandırılacağıq?».* (Sonra həməən şəxs Cənnətdəki yoldaşlarına) *deyəcək: «Siz (indi onun nə halda olduğunu) bilirsinizmi?».* (Onlar xeyr – deyər cavab verərlər). *O, özü baxıb (yoldaşını) Cəhənnəmin ortasında görəcəkdir. Və (ona üz tutub) deyəcəkdir: «Allaha and olsun ki, sən az qala məni (yoldan çıxarıb) məhv edəcəkdin! Əgər Rəbbimin lütfü olmasaydı mən də (Cəhənnəmə) gətirilənlərdən olardım! Biz artıq ölməyəcəyik, elə deyilmi? (Dünyadakı) ilk ölümümüz istisna olmaqla Biz əzab da görməyəcəyik! Həqiqətən bu böyük qurtuluş və uğurdur. Qoy (dünyada) çalışanlar bunun üçün çalışsınlar!».* (əs-Saffət 50-61). Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «İnsan yoldaşının dinindədir. Buna görə də kiminlə yoldaşlıq etdiyinizə diqqət edin»²⁶⁵. Əbu Umamə - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və*

²⁶³ Tirmizi “Cəhənnəm” 10, 2602.

²⁶⁴ İbn Hibban.

²⁶⁵ əl-Albani «Səhihul Cəmi» 3539.

səlləm – dən: “Cənnət əhli bir-birilərini ziyarət edərlərmi?” deyə soruşdum. O: “Üstə olan aşağıda olanı ziyarət edər, aşağıda olan üstə olanı ziyarət edə bilməz. Allah üçün sevənlərdən başqa. Onlar Cənnətdə istədikləri yerə dəvələr üstündə girərlər”²⁶⁶.

CƏNNƏT ƏHLİNİN CƏHƏNNƏMLİKLƏRƏ GÜLMƏLƏRİ

Cənnət əhli Cəhənnəm əhlinə müraciət edib: “Biz Rəbbimizin bizə vəd etdiyini (axirət nemətlərini) haqq olaraq gördük. Siz də Rəbbinizin sizə vəd etdiyini (Cəhənnəm əzabını) gerçək olaraq gördünüzümü?” – deyə soruşacaq. Onlar: “Bəli!” – deyə cavab verəcəklər. Elə bu zaman onların (hər iki dəstəsinin) arasında bir carçı (İsrafil və ya cənnətdəkilərdən biri): “Allah zalımlara lənət eləsin!” – deyə səslənəcək. O kəslər ki, insanları Allah yolundan döndərər, onu (Allah yolunu) əyri hala salmaq (əymək) istəyər və axirətdə də inkar edərlər!” Onların ikisinin (cənnət əhli ilə cəhənnəm əhlinin) arasında pərdə (səs, maneə) və Əraf (Cənnətlə Cəhənnəm arasındakı səddin yüksəklikləri) üzərində isə (səvabları və günahları, xeyir və şər əməlləri bərabər olan) insanlar (kişilər) vardır ki, onlar hamını (cənnətlikləri və cəhənnəmlilikləri) üzündən tanıyıb cənnət əhlinə: “Sizə salam olsun!” - deyə müraciət edərlər. Bunlar (əraf əhli) çox istədiklərinə baxmayaraq hələ ora (Cənnətə) daxil olmamış (lakin Ərafda günahları təmizləndikdən sonra daxil olacaq) kimsələrdir. Onların nəzərləri cəhənnəm əhlinə çevrildiyi zaman: “Ey Rəbbimiz! Bizi zalımlarla bir etmə!” - deyərlər. Əraf əhli üzlərindən tanıdıqları adamlara müraciət edib: “Sizə nə yığdığınızı maldövlət, nə də təkəbbürünüz fayda verdi”, - deyəcək. (Və fağır, yoxsul möminləri kafirlərin böyüklərinə göstərərək:) “Allah onları Öz mərhəmətinə nail etməyəcək - deyə and içdiyiniz kəslər bunlarmıdır?” – söyləyəcəklər. (O anda Allah həmin möminlərə müraciətlə belə buyuracaq) “Cənnətə daxil olun. Sizin heç bir qorxunuz yoxdur və siz qəm-qüssə görməyəcəksiniz!” Cəhənnəm əhli cənnət əhlinə müraciət edib: “Üstümüzdə bir az su tökün və ya Allahın sizə verdiyi ruzilərdən bizə bir qədər ehsan edin!” – deyəcək. Onlar isə: “Doğrusu, Allah bunları kafirlərə haram buyurmuşdur!” – deyə cavab verəcəklər». (əl-Əraf 44-50). «Həqiqətən günahkarlar iman gətirmiş kimsələrə (dünyada) gülürdülər. Möminlərin yanından keçərkən (onları dolamaq məqsədi ilə) bir-birinə göz-qaş edirdilər. Ailələrinin yanına qayıdıqda isə (onları doladıqları üçün) kefləri kök qayıdardılar. Möminləri

²⁶⁶ Heysəmi “Məcmuaz Zəvaid” 10/279, Əbu Nuaym “Sifatul Cənnəh” 422.

gördükdə: «Doğrusu bunlar (haqq yoldan) azanlardır!» deyərdilər. Halbuki onlar möminlərə nəzarətçi göndərilməmişdilər. Bu gün isə möminlər kafirlərə güləcəklər». (əl-Mutəffifin 29-34).

CƏNNƏTƏ KASIBLARIN DAHA TEZ DAXİL OLMALARI

Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Şübhəsiz ki, mühacirlərin fəqirləri Qiyamət günü Cənnətə varlılardan **40** il tez girəcəklər (Başqa rəvayətdə: Varlılar kasıblardan beş yüz ildən sonra Cənnətə girərlər (Yarım gün öncə (dünya günləriylə **500**) il edər²⁶⁷)²⁶⁸»²⁶⁹. Ənəs - *radiyallahu anhu* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – belə dua etdi: “Allahım məni miskin olaraq yaşad, miskin olaraq öldür, Qiyamət günü də miskinlər zümrəsində həşr et”. Aişə: “Nə üçün (Miskin) Ya Rəsulallah!” deyə soruşdum. O: “Çünki onlar zənginlərdən **40** il öncə Cənnətə girəcəklər. Ey Aişə! Fəqirləri sev, onları (məclisinə) yaxınlaşdır ta ki, Qiyamət günü də Allah sənə yaxınlaşsın”²⁷⁰. **Fayda:** Onların öncə girmiş olmaları dərəcələrinin daha üstün olması demək deyildir. Çünki sonra girən öncə girəndən daha üstün ola bilər.

CƏHƏNNƏMDƏN CƏNNƏTƏ DAXİL OLANLAR

İmran b. Hüseyin – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Mənim şəfaətim ilə bir qövüm Cəhənnəmdən çıxarılıb Cənnətə daxil ediləcəkdir. Onlar Cəhənnəmlilər – deyə adlandırılacaqlar»²⁷¹. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Mən Cəhənnəm əhlinin Cəhənnəmdən son çıxacaq və Cənnət əhlinin Cənnətə son girəcək olanını bilirəm. Bu o kimsədir ki, Cəhənnəmdən sürünə-sürünə çıxar. Allah: «Get Cənnətə gir!» deyə buyurar. O, kimsə Cənnətə yaxınlaşar və ona elə gəlir ki, cənnət artıq dolmuşdur. O: «Ya Rəbb! Mən Cənnəti dolmuş gördüm!» deyər. Allah: «Get Cənnətə gir! Dünya qədər və dünyanın on misli qədər yer sənindir» deyə buyurar. Qul: «Sən, Aləmlərin Rəbbi olduğun halda mənimlə zarafat edirsən (məne gülürsən)?» deyər. Hədisi rəvayət edən deyir ki: «Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – bunu deyərəkən arxa dişləri görünənə qədər güldü» dedi. Cənnət əhlinin ən

²⁶⁷ Əbu Davud “Elm” 13, 3666, Tirmizi “Zuhd” 37, 2352.

²⁶⁸ Tirmizi “Zuhd” 37, 2354, İbn Məcə «Zuhd» 2/6.

²⁶⁹ Müslim 2979.

²⁷⁰ Tirmizi “Zuhd” 2353, 2355.

²⁷¹ Buxari 6566.

aşağı sakini bu kimsədir»²⁷². Əbu Zərr – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Mən Cənnət əhlindən Cənnətə ən son girəcək olanı, Cəhənnəm əhlinin oradan ən son çıxacaq olanı tanıyıram. Bu o, kimsədir ki, Qiyamət günü gətirilir və ona kiçik günahları ərz edilir (göstərilir), böyük günahları isə (göstərmir). Ona sən filan-filan günü bu əməli etdin, filan-filan günü də bu əməli etdin – deyilir. O, da bəli deyir. Böyük günahların göstərdiyi qorxu və sıxıntı onu kiçikləri belə inkar etməyə gücü çatmır. Etdiyin hər bir pisliliyə qarşı sənə bir həsənə vardır. Adam: Ya Rəbbim! Mən başqa günahlarda etmişəm lakin burada onları görmürəm” deyər. Əbu Zərr: “Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – i gördüm ki, gülür. Elə güldüki arxa dişləri göründü” dedi²⁷³. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: “Cənnətə girən son kimsə Sırat üzərində gah yürüyər, gah üzüstə sürünər, gah da atəş üzünü yandırar. (Sıratı) keçdikdən sonra dönüb: Məni səndən qurtaran (Allah) mübarək və ucadır. Allah mənə elə bir şey ehsan etmişdir ki, nə öncəkilərdən, nə də sonrakılardan heç kimə ehsan etməmişdir. Ona bir ağac göstərilir: Ey Rəbbim! Məni bu ağaca yaxınlaşdır, kölgəsində kölgələnim, suyundan içim” deyər. Allah: “Ey Adəm oğlu! Mən sənə istədiyini versəm məndən başqa şey istəməzsən”. Adam: “Xeyr, Ya Rəbbim! (Allaha and olsun ki, istəmərəm)” deyəcək və bundan başqa bir şey istəməyəcəyinə dair Allaha söz verir. Allah onu məzur görür. Çünki o, kimsə səbr edə bilməyəcəyi bir şeyi görmüşdür. Onu ağaca yaxınlaşdırır. O, da ağacın kölgəsində kölgələnir və suyundan içir. Sonra ona birincidən daha gözəl bir ağac göstərilir və bu kimsə: “Ya Rəbbim! Məni bu ağaca yaxınlaşdır. Kölgəsində kölgələnim və suyundan içim. Bundan başqa səndən bir şey istəməyəcəyəm” deyər. Allah: “Ey Adəm oğlu! Məndən başqa bir şey istəməyəcəyinə söz vermədinmi? Səni bu ağaca yaxınlaşdırsam başqa şey də istəyəcəksən Məndən” deyər. Adam başqa bir istəməyəcəyinə dair Allaha söz verir. Allah onu məzur görür. Çünki o, kimsə səbr edə bilməyəcəyi bir şeyi görmüşdür. Onu ağaca yaxınlaşdırır. O, da ağacın kölgəsində kölgələnir və suyundan içir. Sonra Cənnət qapısının yanında ona əvvəlkindən daha gözəl bir ağac göstərilir o: “Ya Rəbbim! Məni bu ağaca yaxınlaşdır. Kölgəsində kölgələnim və suyundan içim. (Əmin olun) Bundan başqa Səndən bir şey istəməyəcəyəm” deyər. Allah: “Ey Adəm oğlu! Məndən başqa bir şey istəməyəcəyinə söz vermədinmi?”. Adam: “Bəli, Ya Rəbbim! Lakin bu ən axırıncı istək olsun.

²⁷² Buxari 6571, 7511, Müslim 314.

²⁷³ Müslim 190.

Səndən başqasını istəməyəm” deyəcək. Allah onu yenə də məzur görür. Çünki o, kimsə səbr edə bilməyəcəyi bir şeyi görmüşdür. Buna görə də Allah onu ağaca yaxınlaşdırır. (Bu dəfə) Cənnətlilərin səsinə eşidir: “Ya Rəbbim! Məni ora sal” deyər. Allah: “Ey Adəm oğlu! Məndən nə istəyirsən? Sənə bir dünya və onun mislini versəm razı olarsanmı?” deyər buyurar. Adam: “Ya Rəbbim! Sən aləmlərin Rəbbi olduğun halda mənimlə zarafatmı edirsən?” deyər. Bu vaxt İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – gülməyə başladı. Orada olanlar səbəbini soruşduqda o: “Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* – belə gülmüşdü və səhabələr: “Nə üçün gülürsən Ya Rəsulullah!” dedikdə o: “Bu adam: Ya Rəbbim! Sən aləmlərin Rəbbi olduğun halda mənimlə zarafatmı edirsən?” dediyi zaman Rəbbul Aləmin güldüyü üçün gülürəm” deyər buyurdu. Allah: “Mən sənənlə zarafat etməyərəm, lakin mən dilədiyimi etməyə qadirəm” deyər buyurdu²⁷⁴. Əbu Səid əl-Xudri - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «...Allah öz qulları üzərində haqq-hesabı çəkib bitirdikdən sonra Cənnət ilə Cəhənnəm arasında bir nəfər qalır. Bu kimsə Cənnətə girən ən son Cəhənnəmlik olacaqdır. (Başqa rəvayətdə: «Bu kimsə Cənnət əhlinin Cənnətə ən son girəni olacaqdır»). Onun üzü Cəhənnəmə tərəf yönəlmiş olacaqdır. O, kimsə: «Ya Rəbbim! Üzümü Cəhənnəmdən çevir onun isti küləyi (qoxusu) məni zəhərləyib öldürür, atəşi isə məni yandırır». Allah: «Əgər sən istədiyini yerinə yetsə bundan sonra məndən başqa bir şey istəyəcəksənmi?» deyər buyurur. O, kimsə: «İzzətinə and olsun ki, xeyr!» deyərək Allaha (bu işdə) and və söz verir. Allah onun üzünü Cəhənnəm atəşindən çevirir. O, kimsə üzünü Cənnətə tərəf çevirdikdə oranın gözəlliyini görüb Allahın dilədiyi müddət qədər susduqdan sonra: «Ey Rəbbim! Məni Cənnətin qapısına yaxınlaşdır» deyir. Allah: «Məgər sən and içməmişdin ki, Məndən bu istədiyindən başqa bir şey istəməyəcəksən?». O, kimsə: «Ey Rəbbim! Yaratdıqlarının ən bədbəxti olmamaqdan ötrü!» deyir. Allah: «Əgər sən bu istədiyini də yerinə yetsə bundan sonra məndən başqa bir şey istəyəcəksənmi?» deyər buyurur. O, kimsə: «İzzətinə and olsun ki, xeyr!» deyərək Allaha (bu işdə) and və söz verir. Allah onu Cənnətin qapısına yaxınlaşdırır. O, kimsə Cənnətin qapısına yaxınlaşdıqda orada olan gözəlliyi, içindəki sevinci və rəngarəngliyi gördükdə Allahın dilədiyi müddət qədər susduqdan sonra: «Ey Rəbbim! Məni Cənnətə sal!» deyir. Allah: «Vay sənə ey Adəm oğlu! Nə qədər sən öz sözümdən dönürsən! Məgər sən and içməmişdin ki, Məndən bu istədiyindən başqa bir şey istəməyəcəksən?». O, kimsə: «Ey

²⁷⁴ Müslim 187.

Rəbbim! Məni yaratdıqlarının ən bədbəxti etmə!» deyəcəkdir. Allah gülər və ona Cənnətə girməyə izn verər və ona: «Dilədiyini istə!» buyurar. O, da arzuladığı şeyləri tükənənə qədər istəyəcəkdir. Arzuladığı şeylər tükəndikdən sonra Allah: «Bunu da, bunu da (əlavə et) buyuraraq ona istədiklərini xatırladacaqdır. Sonda bütün istədikləri bitdikdən sonra Allah: «Bunların hamısı və bir o, qədər də səndir!» deyər buyurur²⁷⁵.

CƏNNƏTLİKLƏR YATMAZLAR

«*Orada bizə nə bir yorğunluq, nə də bir məşəqqət, əziyyət toxunacaqdır*». (Fatir 35). Cabir – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Yuxu ölümün qardaşdır və Cənnətlilər yatmazlar»²⁷⁶.

CƏNNƏTİN VƏSFI

Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Nəfsim əlində olana and olsun ki, əgər siz mən görənləri görsəydiniz az gülər çox ağlayardınız». Səhəbələr: «Ya Rəsulullah! Sən nə gördün?» deyər soruşdular. Peyğəmbər: «Mən Cənnət və Cəhənnəmi gördüm» deyər buyurdu²⁷⁷. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən: “Ey Allahın Rəsulu! Kim Cənnətə girər?” deyər soruşdular, o da bu cavabı vermişdir: “Peyğəmbər Cənnətlidir, Şəhid Cənnətlidir, Uşaq (ikən) ölən Cənnətlidir, diri-diri basdırılan uşaq Cənnətlidir»²⁷⁸. Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cənnət əhlinin bədəni tüksüz, üzü saqqalsız, gözləri sürməli, gənclikləri getməz, libasları köhnəlməz»²⁷⁹. Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Səxavət sahibi Allaha yaxındır, insanlara yaxındır, Cənnətə yaxındır, Cəhənnəmdən uzaqdır. Simic isə Allahdan uzaqdır, insanlardan uzaqdır, Cənnətdən uzaqdır, Cəhənnəmə yaxındır. Cahil səxavət sahibini Allah simic ibadət düşkünündən daha çox sevər»²⁸⁰. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: “Cənnəti bütün gücünüzlə istəyin. Bütün gücünüzlə də Cəhənnəmdən qaçın. Çünki Cənnəti istəyən yatmaz. Cəhənnəmdən qaçan yatmaz. Axirət bu gün nəfsə ağır olan şeylərlə bəzədilmişdir. Dünya ləzzət

²⁷⁵ Buxari, Müslim.

²⁷⁶ Heysəmi «Məcmua Zəvaid» 10/410,415, İbn Kəsir 4/158, Nihayə 2/470.

²⁷⁷ Müslim 426.

²⁷⁸ Əbu Davud “Cihad” 27, 2521.

²⁷⁹ Tirmizi “Cənnət” 8, 2542.

²⁸⁰ Tirmizi “Birr” 40, 1962.

və şəhvətlərlə doludur. Nə badə bunlar sizi axirətdən yayındırsın”²⁸¹. Əbu Səid əl-Xudri – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Üç övladı ölən hər bir qadının bu övladları onu Cəhənnəmdən qoruyan bir pərdə olacaqdır». Qadınlardan biri: «İki övladı ölsə necə?» deyə soruşdu. Peyğəmbər: «Bəli, iki övladı ölsə də!» deyə buyurdu²⁸². Abdullah b. Amr – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Bir kimsə atasından başqa bir adamın oğlu olduğunu iddia edərsə Cənnətin iyini belə hiss etməz. O, Cənnət ki, iyi qırx (yetmiş) illik məsafədən hiss edilir»²⁸³. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «İnsanı ən çox Cəhənnəmə salan cinsi orqanı və dilidir, ən çox da Cənnətə salan Allaha təqva və gözəl əxlaqdır»²⁸⁴. Cabir - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Yəhudilərdən bir dəstə, səhabələrdən Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Cəhənnəmin gözətçilərinin sayını bilirmi? deyə soruşdular. Səhabələr: “Bilmirik, özündən soruşaq” dedilər. Onlardan biri: “Ey Muhəmməd! Bu gün səhabələrinə qələbə çaldıq!” dedilər. Peyğəmbər: “Nə ilə qələbə çaldınız” deyə buyurdu. Onlar: “Peyğəmbəriniz Cəhənnəm gözətçilərinin sayını bilirmi?” deyə soruşduq. Peyğəmbər: “Onlar nə dedilər?” deyə buyurdu. Yəhudilər: “Bilmirik, özündən soruşaq” dedilər. Peyğəmbər: “Bir qövmə bilmədiyi bir şey soruşulduqda, onlar da bilmirik, Peyğəmbərdən soruşaq – dedikləri zaman bu onlara qələbə çalmaq deməkdirmi?”. Yəhudilər: “Ey Əbul Qasim! Cəhənnəmin gözətçiləri nə qədərdir?” dedilər. Peyğəmbər: “Peyğəmbər barmaqlarıyla on, bir doqquz göstərərək “19” dedi. Onlar: “Bəli” dedilər. Peyğəmbər: “Bəs Cənnətin torpağı necədir?” deyə buyurdu. Onlar bir az sükut etdikdən sonra: “Ey Əbul Qasim! Sən bizə de!” dedilər. Peyğəmbər: “Ağ undan (yoğrulmuş) çörəkdir” deyə buyurdu²⁸⁵. İbn Abbas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «**Həcərəul Əsvəd** – qara daş Cənnətdən idi. Endiyi vaxt süddən ağ idi. Onu insanların günahları qaraltdı»²⁸⁶. Əbu Umamə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim haqsız olduğu halda münaqişəni tərək edərsə ona Cənnətin kənarında bir ev qurular, kim də haqlı olduğu halda münaqişəni tərək edərsə ona Cənnətin ortasında bir ev

²⁸¹ İbn Kəsir “ən-Nihayə” 2/502.

²⁸² Buxari 1249.

²⁸³ Əhməd 2/171.

²⁸⁴ Tirmizi “Birr” 62, 2005, Əhməd 2/291.

²⁸⁵ Tirmizi 3324.

²⁸⁶ Tirmizi 877.

qurular, kim də əxlaqını gözəl edərsə ona Cənnətin ən uca yerində bir ev qurular»²⁸⁷. Hərisə b. Vəhb əl-Xuzai – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizə Cənnət əhlindən xəbər verimmi?». Səhabə: “Bəli” dedilər. Peyğəmbər: “Zəif olan və xalq tərəfindən zəif görülən hər mömin (Cənnətlikdir). Allaha and içsə, Allah onun andını doğru çıxarır”. Sonra: “Sizə Cəhənnəm əhlindən xəbər verimmi”. Səhabə: “Bəli” dedi. Peyğəmbər: “Hər daş qəlbli, (zülmkar, hiyləgar, xeyirə mane olan), düşmən və təkəbbürlü kimsələrdir»²⁸⁸. «*Və həm də itaət etmə (yalan yerə) hər and içənə, alçağa, qeybət edənə, söz gəzdirənə, xeyirə mane olana, həddi aşana, günaha batana, daş ürəkliyə, anlamaza və eyni zamanda əsli-nəsəbi bilinməyən haramzadaya. O, mal-dövlət, oğul-uşaq sahibi olsa belə, ayələrimiz ona oxunduğu zaman o: «(Bunlar) qədimlərin uydurduğu əfsanədir!» dedi. Biz onun burnuna damğa basacağıq»*. (Nun 10-16). Sad b. Əbu Vaqqas – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizə ancaq zəiflərin duası sayəsində yardım edilir və ruziləndirilirsiniz»²⁸⁹. Əbu Hureyrə – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qapılardan qovulan saçı dağınıq bəzi kimsələr vardır ki, Allaha and içsələr heç şübhəsiz ki, Allah onların andını doğru çıxarar»²⁹⁰. İbn Məsud – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Cənnət sizin hər birinizə onun ayaqqabılarının bağından da (kəmərindən də) ona yaxındır. Həmçinin Cəhənnəmdə»²⁹¹.

**BİTİRDİM MİLADİ: 4 NOYABR 2009-CU İL
HİCRİ: 16 ZUL QADƏ 1430-Cİ İL
HƏMD OLSUN ALƏMLƏRİN RƏBBİ OLAN ALLAHA! (YUNUS 10)**

²⁸⁷ Tirmizi 1994, Əbu Davud 4800.

²⁸⁸ Müslim 2853.

²⁸⁹ Buxari 4/104-108.

²⁹⁰ Müslim 2854.

²⁹¹ Buxari «Kitabu Rikak».

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT

“Qurani Kərim” Ziya Bünyadov və Vasim Məmmədəliyevin tərcüməsi.

“Ərbəin ən-Nəvəyyə - 40 Hədis” İmam Nevevi, Şerhi - Nazim Muhəmməd Sultan - Türk Dilində.

“Sahih Muslim” Tercüme Ve Şerhi – Ahmed Davudoğlu - Türk Dilində.

“Sahih Buhari” Rus Və Türk Dillərində.

“Zədul Mead” İbn Kayyim El-Cevziyyə - Türk Dilində.

“Cənnət Əhli Və Əhvalı” Yaşar Süleymanlı.

“Cəhənnəm Əhli Və Əhvalı” Yaşar Süleymanlı.

“Ahirete İman Və Müsəlmanın Hayatındakı Etkisi” Abdullah Yolcu - Guraba Yayınları El Broşürleri – Türk Dilində.

“Cəhənnəm Hayatı” İbni Receb - Türk dilində.

“Cənnətdəki Hayat” İbn Kayyim El-Cevziyyə - Türk Dilində.

“Cənnət Hüriləri” İbn Kayyim El-Cevziyyə - Türk Dilində.

MÜNDƏRİCAT

Ön Söz	3
Cəhənnəmin Vəsfı	10
Cəhənnəmdən Allaha Sığınmaq	12
Dünya Atəşi Cəhənnəm Atəşində Qorxur	13
Cəhənnəmin Böyüklüyü	13
Cəhənnəmin Dərinliyi	13
Cəhənnəmin Vadiləri	14
Cəhənnəm Haradadır	16
Cəhənnəm Alovu	17
Cəhənnəmin Hərərəti Və Zülməti	17
Cəhənnəmin Soyuqluğu Və Hərərəti	18
Cəhənnəmin Divarları	19
Cəhənnəmin Uğultusu Və Qəzəbi	19
Cəhənnəmin Dərəcələri Və Çuxurları	20
Cəhənnəmin Suyu	21
Cəhənnəm Atəşi	22
Cəhənnəmliklərin Yeməyi Və İçməyi	23
Cəhənnəm Xəstəlikləri	24
Cəhənnəmliklərin Qoxusu	24
“Ona Hər Tərəfdən Ölüm Gələr” Ayəsinin Təfsiri	25
Cəhənnəmliklərin Geyimi	25
Cəhənnəmin Dumanı Və Qıgılıcı	26
Cəhənnəmin Zəncirləri, Qandalları Və Dəmir Halqaları	26
Cəhənnəmliklərin Döşəyi	27
Cəhənnəmin Toppuzları	27
Cəhənnəmin Daşları	27
Cəhənnəmin İlanları Və Əqrəbləri	28
Cəhənnəmliklərin Yaşı	29
Cəhənnəm Əhlinin Allahdan Uzaq Olmaları	29
Cəhənnəm Əhlinə Verilən Cəza	29
Cəhənnəm Əhlinin Ağlaması	30
Cəhənnəm Əhlinin Atəşdən Çıxmaq İstəyi	31
Cəhənnəm Zəbbaniləri	32
Cəhənnəm Əhlinin Əksəriyyəti Qadınlardır	33
Cəhənnəmdə Kafirin Halı	34
Cəhənnəmin Gəlişi Və Başın Çıxması	35
“Sizdən Elə Bir Kəs Olmaz Ki, Oraya Varid Olmasın” – Ayəsi Barədə	35

Cəhənnəmin Vəsfı	36
Cənnətin Vəsfı	38
Adəm - <i>Əleyhissəlam</i> - In Girib Çıxdığı Cənnət Hansıdır?	38
Adəm - <i>Əleyhissəlam</i> - In Girib Çıxdığı Cənnət Əbədiyyət Cənnətidir	
Deyənlərin Dəlilləri	39
Adəm - <i>Əleyhissəlam</i> - In Girib Çıxdığı Cənnət Əbədiyyət Cənnəti	
Deyildir Deyənlərin Dəlilləri	41
Adəm – <i>Əleyhissəlam</i> – In Girib Çıxdığı Cənnət Əbədiyyət Cənnətidir	
Deyənlərin, Yer Üzündə Bir Cənnətdir Deyənlərə Cavabı	43
Cənnətdə Ev	44
Cənnət Nemətləri	44
Cənnət Haradadır	45
Cənnətin İyi	45
Cənnətin Açıqları	46
Cənnətin Yolu Birdir	46
Möminlər İlə Rəbləri Arasında Alış-Veriş Cənnətdir	47
Cənnətin İsimləri	47
Qızıl Və Gümüşdən İki Cənnət	50
Cənnətin Çayları	50
Cənnətin Bulaqları	51
Cənnətin Ağacları Və Meyvələri	51
Cənnətin Çiçəkləri	53
Cənnət Heyvanları	53
Cənnətdə Əkinçilik	54
Cənnətin Otaqları Və Dərəcələri	54
Cənnətdə Dərəcələrin Ən Yüksəyi	55
Cənnət Çadırları, Divanları, Taxtları	56
Cənnət Hurləri Və Qadınları	57
Hurlər Nədən Yaradılmışdır?	60
Cənnətdə Doğum	60
Cənnətdə Şəhidlərin Məqamı	60
Cənnətdə Qadının Son Əri İlə Olması	61
Cənnətə İlk Girən Zümrə	61
Cənnətə Girmələrinə Zəmanət Verilənlər	62
Cənnət Və Cəhənnəmin Ən Çox Sakinəri	63
Cənnətə Sorğu-Sualsız Girənlər	64
Cənnətin Torpağı	65
Cənnətin Nuru Və Bəyazlığı	65
Cənnət Əhlinin Libası Və Zinətləri	66

Cənnət Əhlinin Taxtları Və Yataqları	67
Cənnətin Bazarları	67
Cənnət Əhlinin Qabları	67
Cənnət Əhlinin Yemək Və İçməyi	68
Cənnətliklərin İlk Yeyəcəkləri	68
Cənnətin Dili	71
Cənnətdə Yer Qalacaq Cəhənnəmdə İsə Yox	71
Cənnət Əhlinin Çağırışı (Duası)	71
Cənnətliklər Öz Yerlərini Öncədən Tanıyırlar	72
Cənnət Əhlinin Xidmətçiləri	72
Cənnətin Qapıları	73
Cənnətin Dərəcələri	74
Cənnətə Girənlərin Vəsfı	75
Cənnət Əhlinə Allahın Rəhməti	75
Cənnət Əhlinin Bir-Birləri ilə Görüşmələri Və Dünyanı Xatırlamaları	76
Cənnət Əhlinin Cəhənnəmliklərə Gülmələri: Cənnət əhli Cəhənnəm əhlinə müraciət edib	77
Cənnətə Kasıbların Daha Tez Daxil Olmaları	78
Cəhənnəmdən Cənnətə Daxil Olanlar	78
Cənnətliklər Yatmazlar	81
Cənnətin Vəsfı	81
İstifadə Olunan Ədəbiyyat	84